

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till
lagstiftning om medling i tvistemål och stadfästelse av för-
likning i allmänna domstolar**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås en lag om medling av tvistemål i allmänna domstolar. Meningen är att medlingen skall utgöra ett alternativ till rättegång. Förfarandet utgår från parternas önskan och det ges en rätt fri form där parterna söker en uppgörelse i godo utifrån sina egna premisser. Det föreslås att förfarandet skall inledas i ett tidigare skede av tvisten än vad som är fallet enligt gällande lag i fråga om utredandet av förutsättningarna för förlikning som en del av föreberedelsen i tvistemål.

Det föreslås att en förutsättning för medling skall vara att saken är av en sådan beskaffenhet som lämpar sig för medling och att det också i övrigt är ändamålsenligt med medling med hänsyn till parternas yrkanden. Meningen är att medling skall bli möjlig både när saken ännu inte anhängiggjorts inför

domstol på annat sätt och i de fall där saken redan behandlas i rätten till följd av talan.

Den förlikning som uppnås genom medling kan också bygga på generella skälighetssynpunkter och kan, om så önskas, stadfästas av domstol och sålunda bli möjlig att verkställa.

Det föreslås att medlingen skall genomföras inom ramen för den befintliga tingsrättsorganisationen och att medlaren skall vara en domare vid domstolen i fråga.

I detta sammanhang föreslås också en revidering av de bestämmelser som gäller stadfästelse av förlikning i anhängiga rättegångar.

Lagarna föreslås träda i kraft några månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa. Detta ger tid att genomföra nödvändig utbildning av domare för uppdraget som medlare.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	2
ALLMÄN MOTIVERING	4
1. Inledning	4
1.1. Förlikning som tvistlösning	4
1.2. Alternativ tvistlösning	4
1.3. Medling i domstol — ett svar på parternas behov	5
2. Nuläge	6
2.1. Lagstiftning och praxis	6
2.1.1. Främjande av förlikning i civilprocessen	6
2.1.2. Stadfästelse av förlikning i rättegång	7
2.1.3. Tjänster för tvistlösning utanför domstol	8
2.1.3.1 Rådgivningstjänster	8
2.1.3.2 Medling	9
2.1.3.3 Strategier inriktade på rekommendationer	11
2.2. Internationell utveckling	12
2.2.1. Alternativ tvistlösning inom ramen för Europeiska unionen	12
2.2.2. Europarådets rekommendationer om medling	13
2.2.3. De nordiska länderna	14
2.2.3.1 Sverige	14
2.2.3.2 Norge	14
2.2.3.3 Danmark	15
2.2.4. Andra länder	16
2.3. Bedömning av nuläget	17
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	17
3.1. Propositionens mål	17
3.2. De viktigaste förslagen	19
3.2.1. Medling i domstol	19
3.2.2. Frågor som behandlas genom medling	19
3.2.3. Förfarande	21
3.2.4. Synpunkter på offentlighet och sekretess vid medling	22
3.2.5. Avslutande	23
4. Propositionens verkningar	24
4.1. Ekonomiska verkningar	24
4.2. Verkningar i fråga om organisation och personal	25
4.3. Verkningar för olika medborgargrupper	25
5. Beredningen av propositionen	25
DETALJMOTIVERING	27
1. Lagförslag	27
1.1. Lag om medling i tvistemål i allmänna domstolar	27
1 kap. Allmänna bestämmelser	27

2 kap. Förfarande.....	29
3 kap. Särskilda bestämmelser	39
1.2. Lag om ändring av 20 kap. rättegångsbalken	50
2. Närmare bestämmelser	59
3. Ikraftträdande	59
4. Lagstiftningsordning.....	59
LAGFÖRSLAGEN.....	61
om medling i tvistemål i allmänna domstolar.....	61
om ändring av 20 kap. rättegångsbalken	64
BILAGA	65
Utkast till Statsrådets förordning om ändring av förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer.....	65
BILAGA	66
PARALLELLTEXTER	66
om ändring av 20 kap. rättegångsbalken	66

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

1.1. Förlikning som tvistlösning

Förlikning innebär att parterna i en tvist kommer överens och godtar förlikningsavtalet som ett avgörande i tvisten. Avgörandet är alltså parternas eget, men förslaget till avgörande har kunnat läggas fram av en utomstående och avgörandet har kunnat uppnås genom ett förfarande som letts eller arrangerats av en tredje person.

En förlikningslösning är hållbar. Parterna i en tvist förbinder sig bättre till ett avgörande som har uppnåtts på detta sätt än till en lösning som bestämts av utomstående och som inte, åtminstone inte till alla delar motsvarar parternas vilja. Därför är det önskvärt att tvister avgörs i godo.

Det finns också ärenden som saknar förutsättningar för förlikning. En part kan t.ex. ha agerat i strid med sina skyldigheter och den kränkta parten måste gottgöras. Vissa ärenden kan t.ex. bestå av flera tvistefrågor där förlikning kan uppnås i en del men inte i alla frågor. Det är sålunda inte möjligt att förlikas i alla tvister, åtminstone inte till alla delar, och samhället behöver därför också ett domstolsväsen för att avgöra tvister i egenskap av en officiell mekanism.

Rättegångslagstiftningen innehåller bestämmelser som gör det möjligt att utreda möjligheterna till förlikning inom ramen för en rättegång. Däremot finns det inga bestämmelser om medling som ett alternativ till rättegång för att lösa tvister. Medling i denna form på frivillig grund har främst erbjudits inom ramen för olika sammanslutningar.

Under den senaste tiden har man dock börjat granska domstolarnas möjligheter att erbjuda frivilliga medlingstjänster som utgår från klienternas behov. Förfarandet är förenligt med god rättsvård och passar sålunda samman med domstolens uppgifter eftersom det är ett sätt att utreda och avgöra konflikter i godo innan de har tillspetsats. Domstolar av

s.k. multi-door karaktär har föreslagits, dvs. domstolar som vid sidan av rättskipning inom ramen för rättegång också kan ägna sig åt rådgivning, medling, summariska minirättegångar, förmedlingstjänster och andra olika slags tvistlösningsmodeller. Modeller av denna typ har redan tillämpats i vissa länder.

1.2. Alternativ tvistlösning

Med alternativ tvistlösning (alternative dispute resolution, ADR) avses i regel metoder att lösa tvister på annat sätt än i domstol enligt rättegångslagstiftningen. Sådana metoder har uppkommit i flera länder, ursprungligen inom projekt med anknytning till socialt arbete eller inom ramen för medborgaraktivitet eller affärslivet.

Syftet kan vara att komma överens i en tvist utifrån parternas premisser genom att söka en lösning som är godtagbar för dem bägge. Detta kallas fasilitativ medling. Medlingen karaktäriseras av att parterna aktivt kan delta i och påverka såväl behandlingen av ärendet som utformningen av slutresultatet. Man strävar i första hand efter att skapa en förtroendefull förhandlingsatmosfär där parterna kommer fram till en lösning som de förbinder sig att följa. Lösningen kan bygga på en skälighetsbedömning av parternas situation. Tvistefrågorna avgörs inte i första hand genom tillämpning av lagens bestämmelser, vilket är fallet i en rättegång.

Alternativ tvistlösning omfattar också verksamhet som syftar till att lämna rekommendationer till lösningar utanför domstolarna. Detta kallas ibland evaluativ medling. I dessa fall bedömer en utomstående part parternas yrkanden och grunderna för dessa, närmast i ljuset av gällande rätt, och lämnar sedan ett förslag till lösning på basis av sin bedömning. Verksamheten påminner mycket om och utgör ett komplement till domstolarnas lagskipning. Verksamheten sker dock utanför rätten och därför är avgörandet inte direkt verkställbart. Behandlingen av konsu-

menttvister i konsumentklagonämnden är exempel på dylik verksamhet.

1.3. Medling i domstol — ett svar på parternas behov

En aktuell trend inom den internationella utvecklingen gäller konfliktlösning genom medling. Den senaste tiden har reformprojekt om rättegångsförfarandet och domstolsväsendet innehållit olika medlingstjänster i många länder. Såväl Europeiska unionen som Europarådet har utgett rekommendationer för att befordra alternativ tvistlösning.

Enligt avsnittet om rättspolitik i statsminister Matti Vanhanens regeringsprogram skall alternativa, snabba och förmånliga förfaranden utvecklas för domstolarna i fråga om tvistemål. I avsnittet om rättstillämpningen i regeringens strategidokument 2003 sägs det på motsvarande sätt att förslaget om domstolsanknuten medling i tvistemål skall genomföras för att förbättra tillgången till rättsliga tjänster.

Medlingstjänster som tillhandahålls av domstolarna kompletterar befintliga metoder för tvistlösning. Domstolarnas samhälleliga uppgift är att garantera tillgången till rättsskydd. Inom ramen för denna uppgift kan domstolarna med fördel också tillhandahålla möjligheten till medling.

Det centrala vid alternativ tvistlösning är att man utgår från saken och parterna. Medlaren anpassar sin verksamhet enligt parternas förväntningar. Det gäller att upprätta en förtrolig samtalskontakt mellan parterna. Detta innebär att förhandlings- och samverkansskicklighet är viktigare vid medling än vid en rättegång där domaren framför allt skall svara för en korrekt tillämpning av lagen och agera utifrån de krav som lagen ställer på ett avgörande i målet i fråga.

Medling i domstol har sålunda drag av alternativ tvistlösning, särskilt vad gäller anpassningen av verksamheten till parternas behov och den relativa formfrihet som följer av detta. Medling i domstol är dock ett svar på parternas rättsskyddsförväntningar i ett konkret mål. Förlikningen är ett avgörande av tvisten. Medlingen har sålunda samma funktion som domstolarnas rättsskipning. Därför passar medlingsverksamheten samman

med domstolarnas uppgifter.

Med hänsyn till tillgången till rättsskydd är det viktigt att möjligheten till medling i domstol inte hindrar en part från att få tvisten behandlad som ett rättsskipningsärende, om han eller hon så önskar. Medling skall inledas endast på gemensam begäran av samtliga parter. Medlingen skall upphöra om parternas engagemang i medlingen upphört. Medlingen får inte hindra någon från att väcka talan i en sak som är föremål för medling.

Medling som strävar efter att jämka samman parternas positioner är en ny uppgift för domstolsväsendet så till vida att det inte är fråga om att komma fram till ett avgörande som bygger på exakt formulerade och exakt motiverade krav som underbyggs med bevisning. Avgörandet bygger inte heller på en strikt tillämpning av gällande lag. Vid medling utgår man i stället från parternas situation och hjälper dem att hitta en förlikningslösning som de kan förbinda sig till. Om det behövs kan avgörandet stadfästas i domstol för verkställighet, om parterna begär detta. Detta betyder att uppdraget som medlare kräver delvis nya färdigheter av domaren.

Informell medling i domstol kommer inte att vare sig minska eller ändra det förfarande enligt gällande lag där man under rättegången utreder möjligheterna till förlikning och främjar en förlikningslösning i anhängiggjorda tvistemål. Den föreslagna medlingen kommer att stå till buds i ett tidigare skede av tvisten, innan parternas ståndpunkter och krav utkristalliserats på det sätt som processlagstiftningen förutsätter och rättsliga grunder anförts för dem. Vid sidan av domstolarnas verksamhet för att främja förlikning i rättegång finns det sålunda också bruk av medling som utgår från parternas situation och som på ett informellt sätt söker en lösning som parterna kan acceptera.

Som jämförelse är det också skäl att påpeka att förhållandet mellan medling och rättsskipning i domstol har ordnats på olika sätt i olika länder. I vissa länder skall tvistemål bli föremål för medling innan saken kan tas upp i domstol. I andra länder finns processledningsinstrument som ger domstolarna möjlighet att hänvisa parterna till alternativ tvistlösning eller att överflytta en anhängig tvist till en utomstående medlare för avgörande.

Enligt en tredje modell kan domstolarna själva tillämpa alternativa, enklare handlägningsrutiner för att förlika tvisten. Det föreliggande förslaget bygger på denna tredje modell.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och praxis

2.1.1. *Främjande av förlikning i civilprocessen*

För att talan skall kunna väckas vid domstol krävs inte att ärendet först varit föremål för medling i ett annat förfarande. I tvister mellan konsumenter och näringsidkare är det dock vanligt att ärendet först behandlas i konsumentklagonämnden.

När en rättegång inletts i tingsrätten skall möjligheterna att avgöra ärendet i godo utredas. Enligt 5 kap. 19 § (1052/1991) 4 punkten i rättegångsbalken skall vid förberedelsen klarläggas om det finns förutsättningar för förlikning. Enligt 5 kap. 26 § (595/1993) 1 mom. skall domstolen försöka få parterna att ingå förlikning i mål där förlikning är tillåten. Enligt paragrafens 2 mom. kan domstolen, med beaktande av parternas vilja, målets art och övriga omständigheter, också förelägga parterna sitt förslag till förlikning då den anser att det är befogat för att främja en förlikning.

Under rättegången fortsätter parterna ofta de förlikningsförhandlingar som förts. I många fall fortsätter därför förberedelsen först senare när parterna förhandlat om förlikning. Förhandlingarna leder ofta till resultat. Ett uttryck för detta är att en betydande del, ca 10 %, av s.k. stora mål, dvs. tvistemål som sannolikt anhängiggjorts som stridiga, avskrivs som förlikta. Utöver detta stadfästs förlikning i ca 20 % av målen, men av denna siffra framgår inte fördelningen mellan mål som parterna själva kommit överens om och mål som avgjorts till följd av ett förlikningsförslag som lämnats av domstolen.

I förarbetena om domarens agerande för förlikning i rättegång (regeringens proposition om lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i tvistemål i underrätterna 15/1990 rd s. 63) sägs att saken vanligen blir

föremål för domstolsbehandling först sedan parterna inte sinsemellan har kunnat komma överens om saken. I situationer där parterna inte har kunnat föra förlikningsförhandlingar på egen hand eller där dessa förhandlingar har strandat till följd av bristande information om omständigheter som inverkar på saken, kan det enligt förarbetena finnas bättre förutsättningar för förlikning vid förberedelsen än före förberedelsen, eftersom parterna bl.a. har blivit tvungna att bl.a. meddela sina yrkanden och de bevis som de tänker lägga fram.

Lagen innehåller inte några bestämmelser om förlikningsförhandlingarna. Tolkningen varierar bl.a. i fråga om domarnas möjligheter att föra enskilda samtal med en part om förutsättningarna för en förlikning. I praktiken förhåller man sig reserverat till detta förfarande för att inte riskera domarens opartiskhet i det fall att förlikning inte uppnås och rättegången fortsätter med huvudförhandling.

I betänkandet om domstolarnas möjligheter att föreslå förlikning (lagutskottets betänkande om regeringens proposition med förslag till lag om övergångsstadganden för underdomstolsreformen samt till vissa andra lagar i samband med införandet av underrättsreformen LaUB 11/1993 rd s. 3) sägs det att ett förlikningsförslag kan komma i fråga endast när målets art är sådant att det är förnuftigt att förelägga ett förslag till förlikning i sådana fall där bägge parter önskar det, målet förefaller att vara klart och en förlikning i fråga om innehållet kan vara förenligt med den materiella rätten. Detta betyder att förlikningsförslag som bygger på allmänna skälighetsbedömningar och ändamålsenlighetssynpunkter inte är tillåtna i rättegång.

I praktiken förekommer olika uppfattningar om domarna skall lägga sina förlikningsförslag på eget initiativ eller endast på begäran av parterna. Inställningen varierar också till frågan om en förlikning kan innehålla element som inte varit aktuella i rättegången.

Enligt 5 kap. 27 § (1052/1991) 1 mom. 2 punkten i rättegångsbalken kan förlikning som uppnåtts vid förberedelsen fastställas. Den kan då verkställas som lagakraftvunnen dom.

Den domare som handlägger målet ser till att förlikningen främjas som ett led i förbere-

delsen. Om förlikning inte uppnås genom parternas agerande, fortsätter domaren i princip behandlingen som domare i huvudförhandlingen.

Om däremot förlikningsförslaget har lagts fram av domaren och förslaget förkastas, kan domaren bli jävig som domare i målet. Enligt förarbetena till bestämmelserna om jäv (regeringens proposition med förslag till lagstiftning om domarjäv 78/2000 rd) bedöms detta från fall till fall. Det avgörande är om det finns grundad anledning att misstänka att domaren har en förhandsinställning till saken. Vidare påpekas det att endast en alltför aktiv strävan att få till stånd förlikning kan orsaka jäv. Om domaren i ett tvistemål föreslår förlikning mot parternas vilja, kan förslaget åtminstone i en del fall vara ägnat att ge den förlorande parten grundad anledning att misstänka att domaren förhåller sig till förlikningen på ett sådant sätt att han eller hon inte längre förmår ta hänsyn till alla de synpunkter och bevis som läggs fram i målet, när dessa talar emot den föreslagna förlikningen.

Följande siffror kan presenteras: År 2001 avgjordes i tingsrätterna 7 701 sådana tvistemål som anhängiggjorts genom en s.k. bred stämningsansökan, dvs. de av sannolikt tvistiga. Motsvarande siffra 2002 var 8 022. Av dessa avgjordes genom förlikning 31 % eller 2 454 mål år 2001 och 2 486 mål år 2002. År 2001 avskrevs 11 % eller 869 mål som förlikta, år 2002 var siffran 887. Förlikning stadfästes uttryckligen i 1 585 mål år 2001 och i 1 599 mål år 2002. Dessa utgjorde 20 % av samtliga mål under såväl 2001 som 2002.

Förlikning som ett led i civilprocessen har granskats inom rättspolitiska forskningsinstitutet (Kaijus Ervasti: Riitaprosessiudistuksen arviointi. Rättspolitiska forskningsinstitutets publikationer 154, 1998 och Kaijus Ervasti & Hertta Kallioinen: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Rättspolitiska forskningsinstitutets publikationer 202, 2003). Aktörer, domare och ombud ansåg det som en fördel med förfarandet att förhållandet mellan parterna inte skärptes lika kraftigt som i en rättegång. En annan viktig fördel gällde arbets- och kostnadsinbesparingar för parterna och

domstolen. Dessutom ansågs det att parterna förhåller sig positivare till en förlikningslösning än till en dom.

Att en förlikning inte alltid motsvarar den materiella rätten och att parterna kan bli tvungna att avstå från sina rättigheter ansågs av samtliga juristgrupper vara en negativ sida hos förlikningslösningarna. Ibland hade domarna strävat efter förlikning också i sådana fall där det inte fanns förutsättningar för en sådan lösning. Detta kan riskera tilltron till domstolarnas opartiskhet. En del av ombuden angav det som en nackdel att risken för kostnader kanske tvingade parterna till förlikning.

Enligt finsk lag finns det inte några andra kompromissförfaranden för ärenden som anhängiggjorts i domstol. Parterna kan t.ex. inte åläggas att anlita en utomstående medlare i ett anhängigt mål.

2.1.2. Stadfästelse av förlikning i rättegång

I 20 kap. rättegångsbalken finns bestämmelser om stadfästelse av förlikning i anhängiga rättegångar. Dessa bestämmelser har kvar sin ursprungliga lydelse.

Av bestämmelserna framgår att en handling skall upprättas om förlikningen och att denna handling skall stadfästas av domstolen på begäran av parterna. Förlikningen får inte kränka tredjeparts rättigheter. I lagen ges också möjlighet att ingå och stadfästa förlikning i brottmål till den del som gäller privaträttsliga anspråk.

En förlikning vinner laga kraft genast när den har stadfästs. Enligt 2 kap. 12 § (679/2003) utsökningslagen verkställs förlikningen som en lagakraftvunnen dom.

En förlikning kan dock senare klandras på den grund att förlikningen inte motsvarar parternas vilja och att den sålunda är avtalsrättsligt ogiltig. Den domstol som stadfäste förlikningen är behörig domstol. Om förlikningen stadfästs i hovrätt bör klandertalan alltså anhängiggöras där.

De gamla lagbestämmelserna är svårtolkade och även bristfälliga. Även om en förlikning får laga kraft genast då den stadfästs, är det möjligt att senare klandra den. När ett stadfästelseförfarande avslutas är det därför

inte slutligt klart hur bindande förlikningen är. Bestämmelserna måste moderniseras så att de passar dagens rättegångar.

2.1.3. *Tjänster för tvistlösning utanför domstol*

Under de senaste decennierna har olika slags rådgivningstjänster skapats framför allt för privatpersoner. En del av dessa tjänster bygger på lag, andra är privata. Tjänster som bygger på lag är t.ex. de tjänster som tillhandahålls av kommunala konsumentrådgivare, ekonomiska rådgivare och skuldrådgivare, patientombudsmän och allmänna rättshjälpsbyråer. Privata rådgivningstjänster tillhandahålls av olika organisationer. Bland dessa kan nämnas Finlands Advokatförbund, Garantistiftelsen, församlingarnas diakonikontor, Finlands konsumentförbund, Bankbranschens Kundrådgivning, Mannerheims Barnskyddsförbund och Flyktingrådgivningen rf.

Dessa tjänster fokuserar information och ger förhållningsregler för personer i rättsliga situationer. Det behöver inte nödvändigtvis vara fråga om en tvist mellan två parter. Den andra parten behöver inte heller omfattas av tjänsten i detta läge. Under ledning av t.ex. skuldrådgivare överlägger man visserligen om frivilliga skuldsaneringar mellan avtalsparterna, men i regel söker man inte en lösning i tvistefrågor med preciserade yrkanden, utan försöker i stället ta fram uppgifter om hur det är bäst att gå till väga.

Frivilligtjänster tillhandahålls också för medling i konkreta tvister. Här följs vedertagna förfaranden som bygger på självreglering. Tvisten hänskjuts till en utomstående medlare. Exempel på dessa tjänster är den förlikningsverksamhet som bedrivs av medlemmar i Finlands Advokatförbund och förlikningen i brottmål. Inom näringslivet finns det också privata medlingsarrangemang och organ för tvister inom olika branscher. Kommunerna och kyrkan har medling i familjefrågor. De olika medlingstjänsterna använder olika metoder. Ofta strävar medlaren efter att främja en förlikning mellan parterna utan att han eller hon själv aktivt påverkar förlikningens innehåll. Inom vissa förfaranden har medlaren en mer aktiv roll och medlingen kan t.o.m. sträva efter att uppfylla mål

som uppställs i lagstiftningen.

På vissa sektorer i samhället där det ingås många avtal som har rätt standardiserade villkor eller där det på annat sätt förekommer rättsförhållanden som till sitt innehåll påminner mycket om varandra har man beredskap för att lösa meningsskiljaktigheter i olika halvofficiella organ eller i organ med myndighetskaraktär som dock inte är domstolar. Dessa organ är ofta organiserade som intressebevakande nämnder. Verksamhetens främsta syfte är kanske inte att föra samman de tvistande parternas synpunkter utan man försöker i stället ta fram sådana rekommendationer enligt gällande lag som parterna skall följa. Verksamheten utgör sålunda snarare ett komplement än ett alternativ till domstolarnas lagskipning.

I de nordiska länderna finns relativt mångsidiga nätverk av dessa tvistlösningsorgan av nämndtyp. Finska exempel är bl.a. konsumentklagonämnden, försäkringsnämnden och patientskadenämnden.

Skiljeförfarandet nämns ibland som ett exempel på ett officiellt system för alternativ tvistlösning. Vid skiljeförfarande utser parterna skiljemän som avgör tvisten och parterna betalar dessa skiljemäns arvoden. Förfarandet är dock så formbundet att det påminner om rättegång i hög grad. Avgörandet är dessutom verkställbart som sådant. Praxis är att man talar om privat rättsvård i detta sammanhang. Förfarandet hör därför inte till området för denna proposition.

I det följande granskas vissa former av alternativ tvistlösning närmare.

2.1.3.1 Rådgivningstjänster

Den kommunala konsumentrådgivningen är en lagstadgad rådgivningstjänst som funnits i vissa kommuner allt sedan 1978. I 1992 års lag om ordnande av konsumentrådgivning i kommunerna (72/1992) ålades samtliga kommuner att ordna konsumentrådgivning.

Vid konsumentrådgivning lämnas allmänna upplysningar och tillhandahålls personlig rådgivning om frågor som är viktiga för konsumtionsbesluten samt om konsumenternas ställning. Dessutom bistås konsumenterna i enskilda fall i konflikter som kan uppstå mellan näringsidkare och konsument. I sam-

band med detta kan man vid konsumentrådgivningen reda ut saken och sträva efter en förlikningsuppgörelse samt vid behov hänvisa konsumenten till det behöriga rättsskyddsorganet.

Vid konsumentrådgivningen i Kajanaland har man goda erfarenheter av ett försök med medling i konflikter som uppstått vid bostadsaffärer. Vid tvister har konsumentrådgivaren, det allmänna rättegångsbiträdet och fackfolk inom byggbranschen utarbetat ett gemensamt förlikningsförslag med parternas samtycke. Under ett år förekom medling i fem tvister där det yrkades prisnedsättning till följd av fuktskador och motsvarande orsaker. Fyra av dessa fall avgjordes i enlighet med förlikningsförslaget.

Verksamheten omfattar 448 kommuner med sammanlagt 135 rådgivningskontor. Under 2001 kontaktades konsumentrådgivarna 103 201 gånger, huvudsakligen i informationssyfte. Antalet ärenden som går till egentlig medling är mycket få.

Den ekonomiska rådgivningen och skuldrådgivningen startade i kommunerna 1993 efter tillkomsten av lagen om skuldsanering för privatpersoner. Lagen om ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning (713/2000) trädde i kraft 1.9.2000. Vid ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning ges privatpersoner upplysningar och råd om skötseln av ekonomi och skulder, biträds privatpersoner vid utarbetandet av hushållsbudgeter, utreds på vilket sätt gäldenärens ekonomiska problem kan lösas och biträds gäldenärer som utreder möjligheterna att nå förlikning med fordringsägarna, biträds gäldenärer vid skötseln av ärenden i anslutning till skuldsanering, i synnerhet vid upprättandet av en skuldsaneringsansökan och andra utredningar och handlingar som förutsätts i lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993), samt hänvisas gäldenärerna att vid behov söka juridisk hjälp.

Ekonomisk rådgivning och skuldrådgivning ges vid 72 enheter som har sammanlagt 148 kontor (mars 2002). Under en ca ett år lång uppföljning åren 2001–2002 hade sammanlagt 35 688 prestationer utförts inom ramen för den ekonomiska rådgivningen och skuldrådgivningen. De största prestationskategorierna gällde grundläggande utredning av

nya klienters ekonomiska situation (9 795), garantiansökningar hos Garanti-Stiftelsen (1 607) och skuldsaneringsansökningar hos tingsrätten (2 703). Andra större grupper gällde förlikningsförslag till borgenärerna (1 934) och granskning av klientens tilläggsprestationsskyldighet och framställning till borgenärerna (3 144).

2.1.3.2 Medling

Medling i familjefrågor förekommer inom ramen för det kommunala socialväsendet och kyrkans familjerådgivning. Medlingen kan ske i uteslutande socialt syfte, t.ex. för att uppnå balans i familjelivet, eller ha rättsliga arrangemang som mål, t.ex. överenskommelser om vårdnaden om barn och umgängesrätt och avtal om underhåll. I denna proposition granskas dessa senare arbetsformer.

Vid äktenskapsskillnad och även i andra situationer är det skäl att ordna vårdnaden om och underhåll för barn, särskilt i fråga om barn födda inom äktenskapet. Arrangemangen kan skötas genom ett avtal mellan föräldrarna. Dessa avtal fastställs av socialnämnden. Enligt 8 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) fastställs ett avtal som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt om det motsvarar barnets bästa och barnets egna önskemål. Enligt 8 § lagen om underhåll för barn (704/1975) fastställs ett avtal om underhållsbidrag så att det garanterar ett tillräckligt underhåll för barnet. I praktiken hjälper de sociala myndigheterna föräldrarna att nå en överenskommelse i dessa frågor. Fastställda avtal verkställs som lagkraftvunna domar.

I praktiken sköts största delen, ca 90 %, av de rättsliga arrangemang som gäller vårdnad om barn, umgängesrätt och underhåll för barn genom avtal som fastställs av socialnämnden. Endast sällan tillgrips rättegång, främst i sådana fall där relationen mellan föräldrarna är särskilt inflammerad. Årligen förekommer sammanlagt ca 43 000 frågor som gäller vårdnad och umgängesrätt. Av dessa tas endast 10 % upp i domstol och av dessa domstolsärenden är endast hälften tvistiga. Inom socialväsendet fastställs sålunda ca 38 000 vårdnadsavtal årligen. Verksamheten har ökat kraftigt. År 1988 fastställdes endast 12

500 avtal.

I lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) finns bestämmelser om medling i sådana fall där ett beslut eller avtal om vårdnad och umgängesrätt inte har följts och verkställighet söks. Årligen anhängiggörs ca 240 sådana fall vid domstolarna. Största delen av dessa gäller umgängesrätt. Domstolen skall i regel förordna en eller flera medlare som skall främja samverkan mellan parterna för att tillgodose barnets välfärd enligt det beslut som skall verkställas. Verkställighetsmedling sker också inom ramen för de kommunala socialvårdsmyndigheterna. I en betydande del av fallen når man förlikning.

I äktenskapslagen (411/1987) finns bestämmelser om medling i familjefrågor. Medlingstjänsterna kan användas av samtliga familjemedlemmar om konflikter förekommer i familjen. Syftet med medlingen i familjefrågor är att hjälpa makarna att bedöma äktenskapsskillnadens nödvändighet och att i godo lösa frågorna kring en eventuell skilsmässa.

I Finland inleddes *förlikning i brottmål* i försökssyfte 1983. Numera blir ca 4 500 fall årligen föremål för förlikningsverksamhet. Initiativet till förlikning tas av polisen i 40 % av fallen, av åklagaren i 45 % av fallen och av parterna i 8 % av fallen. De sociala myndigheterna hänvisar 5 % av fallen till förlikning. Detta förfarande gäller i praktiken så gott som uteslutande förlikning i brottmål och straffrättsligt ansvar, även om det också är möjligt att ta upp tvistemål inom förfarandet i fråga.

År 2002 publicerade social- och hälsovårdsministeriet ett förslag till landsomfattande medling i tvistemål och brottmål (Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2002:5). I promemorian föreslogs en lag om medling i brottmål och tvistemål enligt vilken länsstyrelsen var skyldig att ordna verksamheten så att ett tillräckligt antal medlingstjänster fanns att tillgå i länets samtliga delar. Meningen var att tjänsterna även i fortsättningen skulle tillhandahållas på det lokala planet genom avtal mellan länsstyrelsen och kommunen enligt 2 § 2 mom. kommunallagen (365/1995) där kommunen förband sig att tillhandahålla tjänsterna enligt praxis

inom den ekonomiska rådgivningen och skuldrådgivningen. Det föreslogs också att länsstyrelsen skulle ha möjlighet att ingå avtal med någon annan offentlig eller privat serviceproducent som då åtog sig att sköta verksamheten. Enligt förslaget skulle den allmänna ledningen, styrningen och tillsynen av verksamheten ankomma på social- och hälsovårdsministeriet. I lagförslaget ingick också procedurregler för verksamheten.

Finlands Advokatförbund har 1998 tagit i bruk ett förlikningsförfarande som bygger på särskilda regler. Meningen är att detta förfarande skall användas särskilt i sådana fall där de enskilda samtalen mellan parterna och deras representanter har strandat men man inte ännu är villig att föra frågan till domstol. Förfarandet inleds så att parterna meddelar advokatförbundets förlikningsnämnd att de vill hänskjuta tvisten till förlikningsförfarande. De kan också vända sig direkt till den advokat som de utsett som medlare. Medlemmar av advokatförbundet som utbildats för uppgiften och som antecknats på förlikningsnämndens lista över medlare kan fungera som medlare.

Att förlikning inleds hindrar inte parterna att föra tvisten till domstol eller att göra den till föremål för skiljeförfarande under förlikningsförfarandet, såvida man inte kommer överens om något annat.

Det finns inte några detaljerade bestämmelser om det egentliga förfarandet utan det bestäms av medlaren i samråd med parterna. Parterna är skyldiga att medverka till att förfarandet lyckas.

Medlaren skall försöka främja att en uppgörelse i godo uppnås snabbt och effektivt. Framför allt skall han eller hon försöka stödja parternas strävan att uppnå förlikning på egen hand. Med samtycke av parterna kan medlaren också göra en bedömning av den sannolika utgången i tvisten eller lägga ett förlikningsförslag för parterna. Med samtycke av parterna kan medlaren anlita en medhjälpare om parterna samtycker till detta, skaffa utredningar i ärendet eller höra sakkunniga eller andra personer.

Förlikningsförfarandet är konfidentiellt och icke-offentligt. Medlaren är bunden av advokaternas tystnadsplikt. Parterna förbinder sig till sakens konfidentiella natur och utanför

förlikningsförfarandet kan de inte åberopa något förslag som gjorts för att åstadkomma förlikning. De kan inte heller åberopa något medgivande av den andra parten eller något ställningstagande av medlaren. Parterna accepterar också att de inte kan använda medlaren som vittne i ett mål med kopplingar till tvisten i fråga. Ett lyckat förfarande avslutas med ett förlikningsavtal mellan parterna.

Under förlikningsförfarandet skall medlaren informera parterna om grunderna för sitt arvode. Om man inte kommer överens om annat, skall parterna svara för sina egna kostnader och dela på medlarens arvode och övriga utgifter.

En betydande del av advokat kåren har fått grundläggande medlarutbildning och dessutom har många av dem också deltagit i fortbildning. Tills vidare har dock endast få ärenden behandlats i detta förfarande. Kostnaderna för ett typiskt förlikningsförfarande har varit ca 1 500 euro och det har i regel omfattat en dag.

2.1.3.3 Strategier inriktade på rekommendationer

I detta avsnitt granskas sådan evaluativ tvistlösning som sker utanför domstol och som är inriktad på att ta fram rekommendationer till överenskommelser. Verksamheten kompletterar sålunda rättssäkerhetsmekanismen och den bedrivs särskilt på de rättsområden där frågorna av olika anledning inte förs upp i domstol. Inom dessa områden är medlingsorganen i regel organisationer eller representativa organ av myndighetstyp, som arbetar för att biträda det allmänna, inte privatpersoner, och tjänsterna är fakultativa och avgiftsfria för parterna.

Konsumentklagonämnden är ett organ som arbetar på det beskrivna sättet. Enligt lagen om konsumentklagonämnden (42/1978) är nämndens viktigaste uppgift att ge rekommendationer om hur tvister mellan näringsidkare och konsumenter skall avgöras i enskilda ärenden som gäller avtal om konsumtionsnyttigheter eller annat i anslutning till anskaffning av konsumentnyttigheter och som av konsumenterna förs till nämnden för behandling.

Nämndens verksamhet uppfyller i princip

behovet av rättssäkerhet inom området för konsumenträtt. Ett uttryck för detta är att antalet ärenden som behandlas i konsumentklagonämnden och i den specialiserade försäkringsnämnden är mångdubbelt jämfört med det antal ärenden som inom dessa områden kommer upp i rätten.

År 2003 avgjorde konsumentklagonämnden 3 566 ärenden. Antalet rekommendationer var 1 933, vilket representerade 54 % av avgörandena. I 52 % av rekommendationerna rekommenderades gottgörelse från näringsidkaren till konsumenten. De givna rekommendationerna efterlevs i ungefär 70 % av fallen. I 817 fall uppnåddes förlikning medan 565 ärenden förföll. De genomsnittliga behandlingstiderna varierade enligt köpobjektet från drygt sju månader (skodon, pälsar och läderbranschen) till 16 månader (bostadsköp, byggande och reparationer).

Under 2003 behandlade tingsrätterna endast 152 mål som tydligt var av denna typ, dvs. 84 yrkanden som gällde upphävande av köp av lös egendom och 68 yrkanden som gällde prisnedsättning.

Uppgifter om kostnaderna för nämndens verksamhet finns från 2001. Då avgjordes 3 136 ärenden och 27 årsverken användes för detta, vilket betyder att 116 ärenden avgjordes per årsverke. Kostnaden per klagomål, som också inbegriper kringkostnader, utgjorde i snitt 426,5 euro.

Förfarandet i konsumentklagonämnden är skriftligt. När en ansökan inlämnats inbegärs ett bemötande av motparten, om inte klagomålet är uppenbart ogrundat. Under beredningen försöker man uppnå förlikning och detta kan främjas genom ett förlikningsförslag. Nämndens uppgift som ett komplement till rättegång framgår också av 6 § i lagen om konsumentklagonämnden enligt vilken nämnden inte får meddela beslut i ett ärende som är anhängigt eller avgjort vid domstol.

Ingen avgift uppbärs för behandlingen av ärenden i konsumentklagonämnden. Parterna svarar själva för sina kostnader till följd av behandlingen i konsumentklagonämnden. I nämndens sektion för bostadsköp kan man dock av särskilda skäl rekommendera att en part även skall betala motpartens kostnader.

Konsumentklagonämnden publicerar de avgöranden som är av betydelse för konsu-

menterna och näringsidkarna med hänsyn till tillämpningen av lagen.

I *försäkringsnämnden* behandlas menings- skiljaktigheter angående frivilliga försäkringsavtal och ersättningar som bygger på dem mellan försäkringsbolag och sådana försäkringstagare som är konsumenter. Nämndens verksamhet bygger på avtalsarrangemang mellan försäkringsbolagen och bekostas av dessa. Behandlingen av ärenden har organiserats enligt samma principer som konsumentklagonämndens arbete.

År 2003 behandlades 823 ärenden som resulterade i 683 rekommendationer, medan 140 ärenden förföll. Av dessa var de flesta — 111 fall under det aktuella året — sådana där försäkringsbolaget betalade den yrkade ersättningen i sin helhet. De lösningar som nämnden rekommenderar efterlevs nästan utan undantag. År 2003 meddelades t.ex. 209 sådana avgöranden som avvek från försäkringsanstaltens beslut till försäkringstagarens fördel. Detta betyder att 32 % av de givna utlåtandena ändrades. Försäkringsbolagen efterlevde nämndens utlåtanden till 99 %.

I denna kategori behandlades endast 139 tvister angående tolkning av försäkringsavtal och 90 tvister angående rätt till ersättning i underrätterna år 2003.

2.2. Internationell utveckling

Som det redan påpekades i inledningen används i olika länder tre olika modeller för att knyta medlingen till rättegång. Den första modellen gäller medling genom ett medlingsförfarande utanför domstol innan rättegången anhängiggjorts. Den andra modellen går ut på att avbryta rättegången och hänvisa parterna till en tvistlösningsmekanism utanför domstol. Den tredje modellen gäller frivillig medling vid domstolen i samband med rättegång eller i ett särskilt förlikningsförfarande som skapats vid domstol.

2.2.1. *Alternativ tvistlösning inom ramen för Europeiska unionen*

Enligt punkt 30 i ordförandeskapets slutsatser från Europeiska rådet i Tammerfors 15.—16.10.1999 bör medlemsstaterna inrätta alternativa utomrättsliga tvistlösningsförfaranden.

Våren 2002 presenterade kommissionen en grönbok om alternativa system för tvistlösning inom civil- och handelsrätt KOM(2002) 196 slutlig. I den beskrivs den internationella utveckling som främjat alternativa förfaranden och de viktigaste handlingslinjerna i medlemsstaterna samt görs en bedömning av EG-verksamhetens mål och innehåll. Det konstateras att det finns ett behov av alternativa förfaranden eftersom domstolsförfarandet är långsamt och dyrt. Då den inre marknaden blivit allt effektivare har också de gränsöverskridande konsumenttvisterna blivit fler. Vid en domstolsprövning av dessa tvister framträder problemen med det formella förfarandet då man blir tvungen att arbeta i en främmande lagstiftnings- och kulturmiljö. Alternativa förfaranden behövs för att säkerställa faktisk tillgång till rättssäkerhet.

Statsrådet har i skrivelsen E 62/2002 rd meddelat riksdagen att statsrådet har en positiv inställning till främjandet av alternativ tvistlösning på områden och under omständigheter där detta är ändamålsenligt. I Finland och i de andra nordiska länderna finns långvariga positiva erfarenheter av detta särskilt i fråga om konsumenttvister. Det bör dock också tillses att domstolsalternativet faktiskt är tillgängligt när det behövs, till exempel utan att rättegångskostnaderna utgör ett hinder. De alternativa tvistlösningarna bör omfatta processuella rättssäkerhetsgarantier, vilket också kommissionen påpekar i sin grönbok.

Förslag av kommissionen till eventuella gemenskapsregler eller gemenskapsåtgärder inväntas nu. Med stöd av artikel 65 c i grundfördraget har gemenskapen behörighet endast i fråga om gränsöverskridande frågor.

EG har redan genomfört åtgärder för att främja alternativ tvistlösning. För det första finns kommissionens rekommendation 98/257/EG av den 30 mars 1998 om principer som skall tillämpas på de instanser som är ansvariga för förfaranden för reglering av konsumenttvister utanför domstol. Rekommendationen gäller åtgärder av typen konsumentklagonämnden i Finland där man upprättar förslag till överenskommelse.

För det andra finns kommissionens rekommendation 2001/310/EG av den 4 april

2001 om principer som skall tillämpas på extrajudiciella organ som deltar i reglering av konsumenttvister som görs upp i godo. Rekommendationen gäller förfaranden som avser att föra samman parterna utan att något formellt förslag till överenskommelse upprättas.

På det konsumenträttsliga området finns nätverken EEJ-Net och FIN-NET för alternativ tvistlösning. I konsumentärenden är den traditionella rättegången inte ett kostnadseffektivt alternativ. Därför startade man i oktober 2001 det europeiska extrajudiciella nätverket EEJ-Net (European Extra-Judicial Network) för att hjälpa konsumenterna att lösa gränsöverskridande tvister. Verksamheten finansieras enligt samförståndsprotokollet av medlemsstaterna och kommissionen enligt fifty-fifty-principen.

I medlemsstaterna finns sammanlagt ca 400 extrajudiciella organ för lösning av konsumenttvister. Nätverket omfattar 17 s.k. clearinghus i medlemsstaterna och i Norge och Island. Clearinghusen förmedlar klagomål i gränsöverskridande frågor från konsumenter som är bosatta på deras territorium till ett behörigt organ i en annan stat. Under det första verksamhetsåret 2002 förmedlades 1 100 ärenden mellan medlemsstaterna, under de följande sex månaderna var antalet redan uppe i 2 182 nya ärenden. Av ärendena har 51 % avgjorts, 7 % i egentligt ADR-förfarande och 44 % genom främst medling utan att ärendet förts till behandling i ett tvistlösningsorgan. I hälften av ärendena gällde tvisten värden över 500 €. Av ärendena gällde 29 % handel med semesterandelar, 5 % paketresor, 8 % försäljning av bilar och 2 % biluthyrning.

FIN-NET är motsvarande nätverk för konsumentklagomål angående finansiella tjänster. Inom ramen för detta nätverk samarbetar de nationella organen direkt utan nationella clearinghus. I Finland hör konsumentklagonämnden, försäkringsnämnden och värdepappersnämnden till nätverket.

I artikel 17 i det s.k. direktivet om elektronisk handel, dvs. direktiv 2000/31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden, finns en bestämmelse enligt vilken medlemsstater-

na skall se till att deras lagstiftning vid tvister mellan en leverantör av en informationssamhällets tjänst och en tjänstemottagare inte hindrar användningen av metoder som är tillgängliga enligt nationella lag för en utomrättslig lösning av tvister, bland annat med hjälp av lämpliga elektroniska medel.

2.2.2. *Europarådets rekommendationer om medling*

Europarådet har gett flera rekommendationer om medling, dvs. om medling i familjeärenden (Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers on family mediation), om medling i straffrättsliga ärenden (Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers concerning mediation in penal matters) och om medling inom administrationen (Recommendation (2001) 9 of the Committee of Ministers on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties).

I september 2002 utfärdade Europarådet en rekommendation om medling i civilmål (Recommendation (2002) 10 of the Committee of Ministers on mediation in civil matters). Enligt rekommendationen bör medling i civila mål alltid främjas när det är lämpligt. Medlingen kan ordnas som en del av antingen den offentliga eller den privata sektorn på det sätt som anses ändamålsenligt. Medlingen kan ske under eller utanför rättegång. Även om parterna anlitar medling skall de ha tillgång till domstolsförfarande eftersom detta är den yttersta garantin för att trygga parternas rättigheter. Medling rekommenderas särskilt i frågor där en rättegång är oändamålsenlig med hänsyn till kostnaderna och formaliteterna eller där det finns behov av att bevara dialog och kontakt mellan parterna. Staterna borde ordna avgiftsfri medling eller garantera rättshjälp för parterna i medlingsförfarandet.

Enligt rekommendationen bör medlarna vara neutrala och opartiska och parterna bör ha lika möjligheter att påverka ärendets behandling. Medling bör vara konfidentiell så att den information som kommer fram under medlingen inte kan användas senare om inte detta uttryckligen tillåts av parterna eller av nationell lagstiftning.

2.2.3. De nordiska länderna

Denna jämförelse fokuserar domstolsanknutna medlingstjänster och domstolarnas agerande för att uppnå förlikning i ett ärende som överlämnats för prövning i rättegång. Extrajudiciella förfaranden domstol behandlas inte i detta sammanhang. Däremot granskas de regler som gäller för stadfästelse av förlikning i domstol.

2.2.3.1 Sverige

Den svenska lagstiftningen om främjande av förlikning i rättegång är av samma typ som de finska bestämmelserna. I samband med förberedelsen i ett tvistemål skall domstolen utreda om det finns förutsättningar för att avgöra saken i godo. Om förlikning är tillåten i saken skall rätten, i den mån det är lämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas.

Enligt svensk lag är det också möjligt att hänvisa ett anhängigt mål till särskild medling under ledning av en utomstående medlare. Enligt förarbetena kan den lösning som uppnås genom detta förfarande även bygga på allmän rimlighet (Prop. 1986/87:89 s. 208). Särskild medling används relativt sällan. Det har ansetts att orsaken till detta framför allt ligger i att parterna skall svara för den utomstående medlarens utgifter. Vid vissa tingsrätter har detta problem lösts så att tingsrätterna gått samman och förordnat varandras domare som har tagit hand om medlingen som ett uppdrag i tjänsten.

I Sverige färdigställdes betänkandet "En modernare rättegång. Slutbetänkande av 1999 års rättegångsutredning. SOU 2001:103" år 2001. I detta föreslås en ökning av förfarandet med medling och ett ibruktage av ett system med preliminärt besked om den kommande domen (s. 297).

I Sverige stadfästs förlikning i rättegång genom dom. Detta betyder att ändring söks på samma sätt som i fråga om andra domar. Att förlikningen inte borde ha stadfästs kan utgöra en orsak till att förlikningen överklagas. Dessutom är det möjligt att väcka talan för att o giltigförklara förlikningsavtalet.

2.2.3.2 Norge

I Norge har varje kommun ett förlikningsråd (forliksråd) som i princip behandlar alla tvistemål innan de anhängiggörs vid domstol. Ärenden där parterna biträds av en advokat och meddelar att saken är så stridig att det inte är ändamålsenligt med medling avgörs dock direkt i rätten utan handläggning i rådet.

I förlikningsråden sitter tre lekmän som utses av kommunfullmäktige för en mandatperiod på fyra år. Största delen av de frågor som tas upp i råden är ostridiga yrkanden som avgörs genom tredsdom. År 2000 behandlade förlikningsråden 166 000 ärenden och av dessa avgjordes 115 000, dvs. ca 70 %, genom tredsdom. Förlikningsråden sköter till denna del de uppgifter som i Finland handläggs i tingsrätterna när dessa godkänner otvistiga yrkanden under den skriftliga förberedelsen.

Förlikningsråden fungerar också som medlingsorgan i tvistiga mål. I denna egenskap behandlade de 25 500 ärenden år 2000. Förlikning uppnåddes i 5 700 mål dvs. i ungefär en femtedel av fallen. Frågorna behandlas utan tillträde för allmänheten. Parterna är skyldiga att personligen delta i medlingsförhandlingarna. Parterna svarar för sina egna rättegångskostnader med undantag av handläggningsavgiften på 655 norska kronor. Den betalas av den förlorande parten.

Om förlikning inte uppnås kan förlikningsrådet på yrkande av en part avkunna dom eller, om ärendet är komplext, hänvisa det till behandling i underrätt. År 2000 avgjordes sammanlagt 16 000 ärenden genom dom. Av dessa avkunnades 12 000 till följd av medgivande av käromålet och 4 000 på yrkande av part efter det att förlikning inte hade kunnat uppnås. I underrätt togs 3 800 ärenden till behandling. Domar som avkunnats av förlikningsråden får överklagas till underrätt. Både domar och förlikningar är verkställbara.

Förlikningsrådets status och framtid har varit föremål för upprepade debatter i Norge. Senast föreslog kommittén för en totalrevidering av processlagstiftningen att förlikningsråden också i framtiden skall bibehållas som framför allt medlingsorgan. Däremot föreslogs det att rådsbehandlingen inte längre skall vara en obligatorisk fas innan målet

väcks vid domstol. Inskränkningar föreslogs också i rådets befogenheter att avkunna domar (NOU 2001:32 s. 272).

Möjligheten till förlikning i civila mål kartläggs också av domstol. I familjerättsliga frågor, t.ex. äktenskapsskillnad, barnrättsliga tvister och vissa andra frågor skall domstolen redan under förberedelsen sträva efter förlikning och ordna ett särskilt förlikningssammanträde. Förlikning under rättegång är vanligt både i underrätterna och i andra instans, som motsvarar våra hovrätter. Förlikningar ingås även i högsta domstolen. Av de civila målen avgörs ca 40 % genom förlikning.

I Norge inleddes 1997 ett försök med rättsmedling (rettsmekling) i fem underrätter och en fullföljdsdomstol. Domstolarna fick möjlighet att hänvisa anhängiga tvistemål till ett medlingsförfarande som ordnades av domstolen. I det tidigare nämnda kommittébetänkandet föreslås permanentning av detta rättsmedlingsförfarande.

Under förberedelsen prövar domstolen om ärendet borde hänskjutas till rättsmedling. Parternas samtycke är inte nödvändigt. Till medlare utses i regel domaren i målet, men domstolen kan också förordna en annan person som har sakkunskaper inom medling eller på det område som tvisten gäller. Det finns inga detaljerade bestämmelser om förfarandet vid rättsmedling. Enligt förordning är det i sista hand medlaren som beslutar om detaljerna i förfarandet. Parterna kan höras var för sig eller tillsammans.

Rättsmedlingen sker utanför rättegången, vilket betyder att den inte omfattas av bestämmelserna om rättegångars offentlighet. Medlingsförhandlingarna sker utan att allmänheten har tillträde till dem. Medlaren och parterna har tystnadsplikt i fråga om det som en part har anfört under medlingen.

Om parterna uppnår förlikning kan den domare som varit medlare stadfästa förlikningen så att den blir verkställbar. Om förlikning inte uppnås fortsätter målet med rättegång. Den medlande domaren deltar inte i den fortsatta processen.

Utvärderingen av de fyra första åren med rättsmedling (Raskere? Billigere? Vennligere. Evaluering av prøveordningen med rettsmekling. Rapport for Jusitidisdepartementet, 2001) visade att antalet ärenden som förlikts

uppgick till ca 80 % av alla ärenden som varit föremål för rättsmedling. Parterna och deras biträden har i regel varit nöjda med medlingen. Genom medlingsförfarandet har det varit möjligt att avgöra frågorna snabbare och billigare än i rättegång.

De flesta ärendena har kunnat avgöras under ett enda medlingssammanträde. Sammanträdena har i snitt räckt i 3,2 timmar. Medlaren har använt 5 timmar för att förbereda mötet. Om motsvarande ärenden hade behandlats i huvudförhandling, skulle de i snitt ha tagit ca 15 timmar i anspråk enligt den bedömning som advokater och domare gjort. Parterna har också varit nöjda med att medlingen är ett informellare förfarande än rättegång. Jämfört med rättegång har parterna haft bättre möjligheter att påverka behandlingen och utformningen av slutresultatet. Det har också varit viktigt att förfarandet är konfidentiellt.

Med utvärderingen som underlag har man definierat rättsmedlingskriterierna. Enligt dessa bör parterna få tillräckligt med information om vad medling innebär. Parterna bör få tillräckligt med tid för att föra fram sina synpunkter och överväga olika lösningsalternativ. Medlaren bör vinna parternas förtroende och någon påtryckning får inte utövas på parterna. Medlarens viktigaste uppgift är att förstå parternas behov och förväntningar och att utifrån detta initiera ett samtal som främjar uppkomsten av en förlikning. Medlingen är framför allt en möjlighet som erbjuds parterna, inte ett tvång.

En förlikning som stadfästs i rättegång kan överklagas. Överklagande kan dock komma i fråga endast i sådana fall där förlikningen skett i ett indispositivt mål eller om förlikningsöverenskommelsen är ogiltig, förlikningen är oklar eller motstridig eller om det under behandlingen har skett ett fel som sannolikt åsamkat den klagande skada.

2.2.3.3 Danmark

Enligt den danska rättegångslagen skall domstolen vid behandlingen av tvistemål verka för att parterna förlikas. I praktiken sker medlingen under förberedelsesammanträdet eller i samband med huvudförhandlingen. På begäran av parterna kan behandlingen vara

stängd för allmänheten under den tid medlingen pågår, om man på detta sätt kan förbättra möjligheterna att uppnå förlikning.

Det är vanligt att ärenden avgörs i godo. År 2001 avgjordes sammanlagt 139 000 ärenden i underrätterna. Av dessa var största delen tredskodomar (84 000) och olika slag av andra slutliga lösningar (30 000). Av avgörandena i huvudförhandling var 8600, dvs. nästan hälften, förlikningar. Genom dom avgjordes 11 000 mål.

Ett avgörande i godo eftersträvas också efter förberedelsen. Här använder man sig av ett s.k. tillkännagivande (*dommertilkendegivelse*). Med detta avses ett besked som rätten lämnar efter huvudförhandlingen till parterna. Det är fråga om ett besked som anger hur domstolen kommer att avgöra saken. Parterna kan godta beskedet som ett avgörande och då skrivs ingen detaljerad dom ut i saken. Avgörandet kallas i stället förlikning. I praktiken ingås en stor del av förlikningarna utifrån detta tillkännagivande.

Tillkännagivandet är dock inte en sådan lösning i godo utifrån parternas behov som t.ex. den norska lösningen med särskild rättsmedling. Tillkännagivandet bygger på det rättegångsmaterial, inbegripet bevisning, som också skulle ligga till grund för en dom. Även om ett avgörande som tillkommer på basis av ett tillkännagivande kallas förlikning är det snarast fråga om en snävare form av dom som avkunnas muntligt. Fördelarna med förfarandet är framför allt att avgörandet får laga kraft genast eftersom det kallas förlikning och att domstolen inte behöver formulera lika utförliga domskäl som i de mål som avgörs genom dom.

I Danmark inleddes våren 2003 ett försök med rättsmedling av norsk typ vid underrätterna i fyra stora städer och i överinstansen Vestre Landsret. Försöket pågår till utgången av 2004. Medlingen bygger på ett avtal mellan parterna som genomförs utan lagstiftning under försöksperioden. Behovet av lagstiftning bedöms när försöket har avslutats.

Medlingen som nu provas genomförs utanför rättegången och den är konfidentiell. Medling inleds endast på begäran av parterna. Ett ärende kan också upptas endast partiellt till medling. Medlarna är utbildade domare och advokater. Det är parterna som ut-

ser en lämplig medlare. Förfarandet är informellt och avgiftsfritt. Inte ens när en advokat fungerar som medlare erläggs arvode för medlaruppdraget. Medlingen kan t.o.m. ske på advokatens kontor. För en medlare gäller samma jävsbestämmelser som för domare. En medlare kan inte heller senare sitta som domare och en advokat kan inte företräda en part i en rättegång om samma sak.

När förlikning uppnås kan man nöja sig med att fastställa villkoren i ett fritt formulerat avtal eller så kan förpliktelserna i avtalet stadfästas som förlikning i domstol.

En förlikning som stadfästs av domstol kan klandras genom särskild talan som väcks i underrätt. Synpunkter på avtalets ogiltighet kan komma i fråga som grund för klander. Man kan också framställa en invändning om saken under verkställigheten av förlikningen. Procedurfel som förekommit då förlikningen stadfästs kan överklagas hos högre instans.

Under försökets åtta första månader hade medling inletts i 212 ärenden. Av dessa hade 111 ärenden avslutats. Förlikning uppnåddes i 54 % av de avslutade fallen medan 30 % blev föremål för rättegång och 16 % avslutades på annat sätt då förutsättningarna för medling saknades eller upphörde att finnas till. Det visade sig vara en fördel om parterna företrädades eller biträdades av advokater och att dessa arbetade med medlingens mål för ögonen och var förtrogna med medlingens särdrag.

2.2.4. Andra länder

En genomgång av lagstiftningen i Tyskland, Frankrike och vissa andra länder ingår i avsnitt 2.2 i förlikningsarbetsgruppens betänkande (2003:2). I kommissionens grönbok om alternativa system för tvistlösning inom civil- och handelsrätt KOM(2002) 196 slutlig finns en heltäckande granskning, särskilt i avsnitt 2.1, av nuläget i medlemsstaterna i fråga om alternativ tvistlösning, inbegripet medling vid domstol eller förordnad av domstol.

Sammantaget kan det i enlighet med grönboken konstateras att medlemsstaterna inte har några detaljerade rambestämmelser om alternativ tvistlösning. Övergripande arbeten i frågan har dock inletts i Danmark, Italien,

Österrike och Portugal. När det gäller alternativ tvistlösning som handläggs av domstol förekommer i medlemsstaternas civilprocesslagstiftning, t.ex. i Tyskland, Frankrike och Italien, alternativ där parterna antingen vänder sig till domstol direkt för att söka förlikning, varmed denna fråga blir en obligatorisk del av domstolsförfarandet, eller så uppmanas domstolarna uttryckligen att agera aktivt för att få parterna att enas. I vissa medlemsländer, t.ex. Nederländerna, genomförs pilotprojekt och praktiska försök att oftare använda alternativ tvistlösning görs på domstolarnas eget initiativ eller på initiativ från behöriga ministerier.

Alternativ tvistlösning som delegerats av domstol till tredje part regleras i många medlemsstater i allmänna bestämmelser eller utkast till bestämmelser som omfattar allt från möjligheter att använda alternativ tvistlösning (i t.ex. Belgien och Frankrike), rekommendationer att göra det (Spanien, Italien, England och Wales) eller till och med en obligatorisk skyldighet enligt lag eller domstolsförordning att i första hand använda alternativ tvistlösning (i t.ex. vissa tyska delstater, Belgien och Grekland). Tredje part som utses av domstol kan vara tjänstemän eller enskilda som utses av rättsvårdande myndigheter utifrån ett antal kriterier och tas upp på en förteckning eller utses från fall till fall.

2.3. Bedömning av nuläget

Enligt avsnitt 2.1.1 förlikas en betydande del, ca en tredjedel av tvistiga tvistemål i tingsrätten. Domstolen ombeds stadfästa en förlikning som ett avgörande i saken eller så lämnas talan utan prövning till följd av ett avtal som parterna träffat utan medverkan av domstolen.

Domstolarnas arbete för att främja förlikning i rättegångar ger sålunda resultat. Det finns skillnader i de procedurer som använts. Utan uttryckligt stöd i lag är det inte självklart i vilken omfattning man kan främja förlikningar som bygger mer på allmän rimlighet än på gällande lagregler. Det finns också olika tolkningar om frågan om domaren kan förhandla med parterna var för sig utan att riskera sin neutralitet.

På olika rättsområden, särskilt inom kon-

sumentskyddet, står extrajudiciella tvistlösningstjänster till buds. Dessa förfaranden syftar till att rekommendera en lösning på tvisten. Verksamheten påminner om lagskipning i domstol så till vida att det rekommenderade avgörandet bygger på gällande lag.

Informell medling tillhandahålls däremot främst av kommersiella aktörer eller organisationer. Medling i form av myndighetsarbete finns endast inom några sektorer, t.ex. i familjerättsliga frågor.

Det vore till fördel om domstolarna utöver det nuvarande förfarandet som syftar till en uppgörelse i godo som en del av rättegången kunde använda sig av ett förfarande där saken kunde medlas i domstolen på ett informellt sätt innan tvisten har tillspetsats och utan att parterna har framställt precisa rättsliga grunder för sina krav. Genom ett sådant förfarande kunde man på ett kostnadseffektivt sätt uppnå en lösning som parterna för binder sig till.

Internationella jämförelser visar att medling kan knytas till domstolarnas verksamhet. Domstolsanknuten medling har förekommit i Norge sedan 1997 och förekommer numera också i Danmark. Erfarenheterna av denna rättsmedling är positiva.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

3.1. Propositionens mål

Propositionen syftar till mångsidigare tvistlösningstjänster i domstolarna genom att utöka deras verksamhet med informell medling.

Förfarandet enligt gällande lag där man söker en uppgörelse i godo i samband med förberedelsen räcker inte till för att ensamt fylla detta behov, eftersom den medling som sker i samband med förberedelsen utgår från yrkanden som redan fått juridisk precisering. Detta betyder att det nödvändigtvis inte längre finns förutsättningar för en medling som vill försöka närma parternas synpunkter. I detta senare skede söker man dessutom i regel efter en lösning utifrån gällande rätt och inte med tanke på vad som är mest ändamålsenligt för parterna.

Den medling som nu föreslås är en alterna-

tiv procedur till rättegång. Båda förfarandena syftar dock till att avgöra tvisten och till att parterna skall förbinda sig till den lösning som man kommer fram till. Detta betyder att också medlingens syfte är förenligt med domstolarnas samhälleliga uppgift som konfliktlösare.

I avsnitt 1.1 om förlikning som tvistlösning har det konstaterats att både medlingen som metod och medlingens resultat har fördelar jämfört med rättegång och dom. Vid medling tillspetsas inte parternas relation. Medlingen är en flexibel metod som kan genomföras mer kostnadseffektivt än en rättegång, eftersom man t.ex. inte behöver lägga fram bevisning. Uppgårelsen kan bygga på allmänna skälighetssynpunkter och beakta parternas ställning på ett övergripande sätt utan att vara bunden till formuleringarna i talan. Parterna förbinder sig i regel bättre till en uppgörelse som tillkommit genom medling än till en dom, eftersom medlingsuppgörelsen motsvarar parternas gemensamma vilja medan en dom åtminstone i vissa avseenden strider mot den ena partens uppfattning. En förlikning kan dessutom i vissa fall verkställas snabbare än en dom.

Fördelen med domstolsanknuten medling ligger särskilt i vissa karaktäristiska drag som hör samman med verksamhetsmiljön. Domstolarnas obundenhet och verksamhetens opartiskhet i förhållande till parterna skapar förtroende för arbetets ändamålsenlighet. Domstolarna är bl.a. specialister på att behandla och avgöra tvister. Därför kan man på goda grunder anta att det finns användning för domstolsanknutna medlingstjänster även om det inom olika branscher finns medlingstjänster som tillhandahålls av privata aktörer eller andra myndigheter än domstolar. En särskild fördel med domstolsanknuten medling är att uppgörelsen kan stadfästas och bli bindande för parterna på ett sådant sätt att den blir verkställbar.

Förslaget i denna proposition har också processekonomiska och samhällsekonomiska syften. Med hänsyn till resursanvändningen och resursallokeringen är det för såväl parterna i tvisten som domstolsväsendet ändamålsenligt att tvisterna utreds och avgörs i ett så tidigt skede som möjligt och hellre i godo än på formell väg. Detta blir särskilt uppen-

bart då man ser på rättegångskostnaderna för tvistemål. Om saken avgörs genom medling kommer den inte upp till rättegång.

Det är också sannolikt att möjligheten till medling kommer att främja att tvister blir behandlade och avgjorda. En medling genomförs billigare än en rättegång och i snabbare takt. Detta gör det möjligt att i ett medlingsförfarande ta upp också sådana frågor där det behövs utomstående hjälp för att avgöra tvisten, men där man t.ex. på grund av rättegångskostnaderna inte är villig att inleda rättegång i full skala. Detta betyder att möjligheten till medling främjar tillgången till rättssäkerhet.

Medlingen kommer att bli relativt förmånlig i ett kostnadsperspektiv. En domare vid domstolen fungerar som medlare i tjänsten utan särskilt arvode och parterna blir inte heller skyldiga att svara för den andra partens kostnader för medlingen.

Meningen är att medlingen skall vara ett starkt partsfokuserat förfarande och bygga helt på frivillighet. En part kan dock alltid få sin sak behandlad i en rättegång utan hinder av bestämmelserna om medling. I avsnitt 3.2 påpekas det också att det inte är lämpligt att anvisa sådana ärenden till medling där den ena parten har rättssäkerhetsförväntningar som är uppenbart berättigade och som bäst kan uppfyllas genom ett avgörande av domstol enligt gällande lag.

Ett ärende skall tas upp till medling i domstol endast om båda parterna önskar detta. En part kommer sålunda alltid att fatta beslut om huruvida han eller hon vill att saken skall medlas eller att en påbörjad medling skall fortsätta.

Vid medling försöker man komma fram till en uppgörelse i godo utifrån parternas egna utgångspunkter. Till skillnad från en rättegång är medlingsförfarandet i materiellt hänseende inte tvistlösning genom tillämpning av gällande rätt. Detta betyder att medlarens roll är delvis annorlunda än domarrollen i en rättegång. Medlaren skall i första hand främja parternas egna förlikningssträvanden och hjälpa dem att uppnå samförstånd genom att skapa ett gynnsamt samtalsklimat. Medlaren erbjuder inte parterna en lösning med visst innehåll. I ett medlaruppdrag betonas i stället förhandlingsskicklighet och skapande av

samtalskontakt och växelverkan som bygger på parternas förväntningar och intressen.

Förslaget leder inte till ändringar i förfarandet där en uppgörelse i godo främjas som en fas i rättegången. Förslaget innebär att man utöver detta får ett nytt alternativ. Förslaget påverkar inte heller användbarheten av sådan alternativ tvistlösning som sker utanför domstol.

Det föreslagna nya förfarandet kommer dock för sin del att förtydliga statusen hos förlikningar som en rättegångsfas. Det har funnits olika uppfattningar t.ex. om en domares möjligheter att träffa parterna skilt för sig under förberedelsen i tvistemål eller att upprätta eller stadfästa ett förlikningsförslag som bygger mer på allmänna rimlighetsaspekter än på tillämpning av gällande lag. Det medlingsförfarande som nu föreslås tillåter dessa förfaranden klart och tydligt. Ett ärende som vinner på att behandlas på detta sätt kommer i framtiden att bli handlagt enligt det nya medlingsförfarandet.

3.2. De viktigaste förslagen

3.2.1. Medling i domstol

Det föreslås att en lag skall stiftas som gör det möjligt att i domstolar avgöra tvistemål genom medling som ett alternativ till rättegång. I vissa länder bygger medlingen på avtalsarrangemang, på riktlinjer som domstolen utfärdar eller på reglering på förordningsnivå. I Finland utgår man dock från att frågor som gäller domstolarnas organisationsform och behörighet skall regleras i lag (lagutskottets utlåtande om regeringens proposition om ny Regeringsform för Finland LaUU 9/1998 rd s. 6). Eftersom förslaget gäller en service som bidrar till att rättssäkerheten förverkligas bör grunderna för hur denna tjänst skall ordnas regleras genom lag.

Det föreslagna förfarandet utgör ett alternativ till rättegång när tvister skall avgöras. Därför föreslås en separat lag i stället för nya bestämmelser i rättegångsbalken. Lagen kommer att gälla de allmänna domstolarna, främst tingsrätterna, men det skall också bli möjligt att anlita medling i ett anhängigt mål i hovrätten och högsta domstolen. Lagen kommer däremot inte att tillämpas i förvalt-

ningsdomstolarna och inte heller i specialdomstolarna. I fråga om medling inom förvaltningsprocessen sägs det i betänkandet av kommittén för utveckling av domstolsväsendet (KM 2003:3, s. 327) att en särskild grundläggande utredning bör göras i frågan och att medling som ett alternativ till domstolsförfarande i förvaltningsärenden kan användas endast i begränsad skala.

Meningen är att i den nya lagen föreskriva för det första i vilka domstolar, i vilka ärenden och på vilka villkor medling skall komma i fråga. I lagen skall också ingå bestämmelser om medlarnas behörighet och uppgifter samt de centrala principerna för förfarandet. Dessutom skall lagen innehålla bestämmelser om stadfästelse av förlikning och om fördelning av kostnaderna för medling.

Den föreslagna domstolsanknutna medlingen kommer inte att begränsa möjligheterna att få saken behandlad i rättegång. Förslaget skapar däremot ett alternativt förfarande som parterna kan använda i stället för rättegång, ett förfarande där en tvist kan behandlas om parterna så önskar. Eftersom medlingen bygger på parternas förtroende kan en part ensidigt avbryta förfarandet när som helst och föra saken till rättegång. Detta betyder att förslaget inte försämrar rättssäkerheten. I stället utökar det de alternativ som står till buds.

Tillgången till rättssäkerhet i form av egentlig rättegång säkerställs också särskilt därigenom att medlingstjänsterna kommer att erbjudas inom de ramar som är möjliga utan att störa behandlingen av mål i rättegång. Den domstolsanknutna medlingen kommer sålunda att användas i den utsträckning som behandlingen av anhängiga rättegångar tillåter. I lagen uttrycks detta som en allmän möjlighet till medling och inte som en rättighet för parterna att erhålla domstolsanknuten medling om de så önskar.

3.2.2. Frågor som behandlas genom medling

Medling kan för det första användas innan en tvist blivit en rättegångssak. Förutsättningarna för att genom medling sammanjämka parternas synpunkter är kanske bättre i detta skede då parterna ännu inte har formu-

lerat precisa krav och motiverat dem juridiskt än vad de är då rättegången inletts.

Det finns dock inte någon orsak att avvisa möjligheten att medla i ett anhängigt käromål om parterna så önskar. I sådana fall avbryts rättegången för den tid medlingen pågår, men målet är självfallet fortfarande anhängigt.

Den föreslagna lagen möjliggör sålunda medling i bägge fallen, dvs. före en rättegång och i sak där talan redan väckts.

Följande innehållsmässiga villkor skall gälla för ärenden som blir föremål för medling.

Medling är möjlig i tvistemål som handläggs i allmänna domstolar. Lämpliga för medling är framför allt sådana ärenden där parterna kan ingå en förlikning som binder domstolen, dvs. de flesta privaträttsliga ärendena som kan gälla t.ex. avtalsfrågor, familje- och arvsrättsliga förhållanden eller skadestånd.

I förslaget har man dock inte velat utesluta sådana tvistefrågor där parterna har inskränkt avtalsfrihet, dvs. t.ex. frågor som gäller vårdnaden om barn och umgängesrätt. I dessa frågor skall hänsyn tas till barnets bästa. En överenskommelse kan dock träffas inom ramen för barnets bästa.

Brott och straffrättslig medling har däremot inte tagits med i detta förslag. Förslag som gäller detta område är under beredning i samband med det projekt som redovisas i avsnitt 2.1.3.2 och som gäller att utveckla medlingen i brottmål och tvistemål till att omfatta hela landet.

Medling kommer att vara möjlig endast om bägge parter önskar medling. Medlingen kan pågå endast så länge som båda parterna anser det ändamålsenligt. Detta betyder att medlingen genast avbryts när en part meddelar att den inte längre vill fortsätta medlingen.

Parterna har inte rätt att fatta ett beslut om medling som blir bindande för domstolen, inte ens i sådana fall där båda parterna tillsammans önskar medling.

Domstolen måste för det första kunna se till att de resurser finns som behövs för att behandla rättegångsärenden. Domstolen måste därför ha prövningsrätt i fråga om inledandet av medling.

För det andra måste domstolen kunna pröva om det aktuella ärendet är lämpligt för medling. Av den dispositivitetsprincip som

iakttas vid handläggningen av tvistemål följer att domstolarna i regel skall initiera medling i ett ärende då behandlingen av rättegångsärenden tillåter detta och om parterna begär detta.

Det finns emellertid situationer där det inte är ändamålsenligt med medling trots att parterna önskar medling. Detta gäller särskilt i sådana fall där parterna inte är jämbördiga och det är fråga om ett sådant intresse för den svagare parten som det är lämpligare att besluta om i rättegång med tillämpning av gällande lag. Den ena partens svagare ställning kan t.ex. bero på hans eller hennes sämre kännedom om juridiska spørsmål eller på hans eller hennes ekonomiska resurser. Medlingen får sålunda inte missgynna någondera partens behov av rättsskydd. Domstolen måste alltså vid behov vägra medling i förekommande fall.

Ett ärende kan också vara ostrukturerat på ett sätt som gör det olämpligt för medling i domstol. Domstolarna finns till för att avgöra tvister. För att det skall vara ändamålsenligt att behandla en tvist i domstol måste man kunna förutsätta att det är fråga om meningsskiljaktigheter med ursprung i ett visst rättsförhållande eller en helhet av rättsförhållanden och att dessa meningsskiljaktigheter kan formuleras som sådana krav som avser rättsliga påföljder.

I samband med köp t.ex. finns det därför i regel inte orsak till domstolsanknuten medling endast med motiveringen att köparen är missnöjd med de köpta varorna eller tjänsterna. Det bör i stället stå klart att köparen anser att de levererade varorna haft sådana fel som betytt att de inte fullt ut varit lämpliga för sitt användningsändamål och att köparen därför yrkar på gottgörelse. För att inleda medling behöver köparen däremot inte i detta skede ange något bestämt ersättningsbelopp eller kräva någon bestämd rättslig påföljd, t.ex. hävande av köp och skadestånd.

Meningen är att medlingen huvudsakligen skall gälla sådana saker som annars skulle bli föremål för rättegång eller något annat förfarande. Dessutom kunde medling i domstol komma i fråga för sådana ärenden där meningsskiljaktigheterna annars skulle lämnas helt outredda. Medlingen är alltså dels en alternativ tvistlösningsform, dels ett hjälpme-

del för att lösa frågor som i praktiken saknar andra rättssäkerhetssystem.

Propositionens syfte är dock inte att åstadkomma någon avsevärd ändring av kvaliteten hos de ärenden som behandlas i domstol. Det är t.ex. inte ändamålsenligt att mindre konsumentskyddsfrågor genast tas upp i domstol i stället för att behandlas av konsumentmyndigheterna och i konsumentklagonämnden.

3.2.3. *Förfarande*

Medling inleds om bägge parter vill ha medling. Initiativet kan tas av endast den ena parten.

I den finska språkversionen av propositionen gör man skillnad mellan "osapuoli" (part i medlingsförfarande) och "asianosainen" (part i rättegångsförfarande). Med detta vill man uttrycka att medlingen kan ta upp människors inbördes relationer på ett bredare sätt än vad som är fallet vid rättegång. I den föreslagna lagen avses med part ("osapuoli") de personer som saken de facto gäller. Det kan vara fråga om personer som skulle vara parter ("asianosaisia") i en rättegång i saken men likaså andra personer som kanske skulle höras i en rättegång.

Om saken inte är anhängig som ett rättegångsärende skall särskild begäran om medling inges. Det är tillräckligt med en kort beskrivning av konflikten och av förutsättningarna för att medla i saken. I en begäran om medling förutsätts inte lika noggrann motivering och identifiering som i en stämningsansökan. En strikt precisering av kraven före medlingen kunde ha som följd att medlingen inte lyckas eftersom parterna kanske inte längre skulle vara villiga att släppa de krav som de meddelat på detta sätt.

Medling kan också inledas i ett ärende som redan är föremål för rättegång. Det kan mycket väl finnas förutsättningar för medling också i en sådan sak. Det är tänkbart att talan har väckts för att hindra att fristen för talans väckande skall gå ut, men att parterna trots detta är villiga att förlikas. Medlingen handlar i dessa fall om de i stämningsansökan angivna detaljerade yrkandena jämte grunderna för dem. I det norska försöket med medling har man observerat att det är till fördel i en större tvist att medlaren får tämligen ingående

de uppgifter om det föreliggande ärendet för att kunna förbereda sig inför medlingsuppdraget.

En part kan begära medling redan i sin stämningsansökan. I ett anhängigt ärende kan även domstolen ta fram medlingsalternativet.

Medlare blir en domare vid den aktuella domstolen. Detta är ändamålsenligt i fråga om medling som har förordnats av rätten. Om parterna vill att någon annan skall medla i tvisten kan de använda sig av någon utomstående medlingstjänst.

Domarna kommer inte att få något medlingsarvode. Medlingen sköts som ett tjänsteuppdrag. Hur domarna väljs ut för medlauppgifter skall ordnas genom domstols interna arrangemang i enlighet med domarnas intresse för saken och arbetssituationen vid domstolen.

En utomstående person skulle däremot inte kunna förordnas till medlare utan att erhålla vederlag. Han eller hon måste få ett arvode för sitt arbete och detta arvode betalas av parterna. För dem skulle alltså kostnaderna öka vid detta förfarande.

Särskilt i sådana fall där en advokat eller ett allmänt rättsbiträde skulle anlitas som medlare kunde tillgången till rättssäkerhet de facto minska i sådana fall där medlingen inte lyckas och behandlingen av ärendet måste fortsätta i rätten. Då blir samtliga advokater eller rättsbiträden som arbetar på samma kontor som medlaren jäviga att fungera som ombud för parterna.

Av de orsaker som anförts kommer därför utomstående medlare inte att anlitas vid medling i domstol enligt lag.

För att framgångsrikt kunna medla i ett enskilt ärende kan det finnas behov av att känna till praxis inom branschen i fråga. Enligt den föreslagna lagen kommer det därför att bli möjligt för medlaren att anlita expertis på området med samtycke av parterna. Det är också parterna som skall stå för dessa kostnader.

Några detaljerade procedurregler föreslås inte för medlingen. I stället utgår man från att medlaren och parterna tillsammans kommer överens hur frågan bäst skall behandlas. Medlingen karaktäriseras av att parterna frivilligt deltar i förfarandet och följer de procedurregler som man kommit överens om.

Om medlaren märker att det är oändamålsenligt att fortsätta medlingen t.ex. av den anledningen att parterna inte förbinder sig att följa reglerna, kan han eller hon avsluta medlingen på eget initiativ.

Medling i domstol är ingen rättegång, inte ens i det fallet att en rättegång har inletts om samma sak. Förfarandet och hur det genomförs anpassas till parternas behov och förväntningar i det enskilda fallet. Hur medlingen ordnas i detalj bestäms av medlaren utifrån parternas önskemål. Det är däremot inte särskilt ändamålsenligt att försöka hitta anvisningar för förfarandet i rättegångslagstiftningen. Om man gör detta är medlingen inte längre ett informellt alternativ till rättegång. Endast i fråga om vissa detaljer kommer lagen att hänvisa till rättegångslagstiftningen, t.ex. i fråga om hur parterna skall företräddas och hur jäv för medlaren uppkommer. I övriga fall bör den inte tillämpas på medling.

För att garantera rättssäkerheten och främja förtroendet för medling kommer det att intas en allmän bestämmelse i lagen om att medlingen skall genomföras med iakttagande av opartiskhet och objektivitet. För tydlighetens skull kommer lagen uttryckligen att möjliggöra vissa förfaranden som skiljer sig från det som vanligen står till buds för främjandet av förlikning som en del av rättegång.

För det första kommer det att föreskrivas att vid medling i domstol får en medlare överlägga med en part utan att de andra parterna är närvarande.

För det andra tas det upp hur förlikningsförslag upprättas och anges vad de kan bygga på.

I avsnitt 1.2 har skillnaderna granskats mellan fasilitativ medling och evaluativ medling, dvs. medling som strävar efter att ge en rekommendation till lösning. Enligt förslaget skall medlarens roll vid medling i domstol främst gå ut på att främja förlikning. Medlaren tar sålunda inte initiativ till olika lösningsförslag utan han eller hon stöder parternas förlikningssträvanden och försöker bygga upp samtalskontakt. Medlaren försöker överbrygga skillnaderna i parternas synsätt.

I evaluativ medling, dvs. en medlingsprocess som syftar till att rekommendera en lösning, har medlaren en mer aktiv roll och han eller hon kan bedöma saken och styrkan och

svagheterna i parternas synsätt ur ett juridiskt perspektiv eller med annan sakkunskap. Enligt förslaget blir det möjligt för medlaren att på begäran eller samtycke av parterna även bedöma saken och komma med förslag till en uppgörelse i godo.

Under medlingen kan det visa sig nödvändigt att vidga perspektivet och inte enbart se på den enskilda tvistefrågan för att tvisten mellan parterna skall kunna föras till ett lyckligt slut. Det kanske behövs möjligheter för en lösning som innehåller andra element än de som fanns med i det ursprungliga kravet. Det kan också behövas möjligheter att stadfästa en förlikning som bygger mer på en allmän skälighetsbedömning än på de följder som ärendet kan få enligt gällande rättsregler. Därför föreslås det att förlikningar som är förenliga med parternas vilja och bygger på rimlighet eller som parterna annars anser vara ändamålsenliga skall vara möjliga och att även medlaren skall kunna föreslå sådana på begäran.

3.2.4. *Synpunkter på offentlighet och sekretess vid medling*

Enligt 21 § 2 mom. grundlagen skall garantierna för en rättvis rättegång och god förvaltning tryggas genom lag. Detta innebär offentlighet vid handläggningen, vilket uttryckligen är omnämnt i lagrummet.

Den föreslagna medlingen är inte en del av domstolens egentliga lagskipning. I medlingsförfarandet avgörs inte rättstvister genom tillämpning av gällande rättsregler, vilket sker i rättegång. Vid medling strävar man i stället efter att föra parternas synpunkter närmare varandra och komma överens i ärendet.

Det är dock meningen att medlingen skall ske i domstol. Domarna sköter medlingen som ett tjänsteåliggande. Det är alltså fråga om en tjänst som lämnas av rättsväsendet i egenskap av myndighet. Grundlagens bestämmelser att handläggningen skall ordnas så att den är ändamålsenlig med hänsyn till rättssäkerheten gäller sålunda även medlingen.

Medlingen skall alltså i egenskap av myndighetsutövning vara offentlig i princip. Offentlighet eller sekretess skall bedömas från

fall till fall särskilt med hänsyn till den information som ingår i ett enskilt ärende samt i ljuset av de nuvarande sekretessbestämmelserna. En fråga där parterna önskar medling utan att ärendet eventuellt blir allmänt känt och ett förfarande som inte alls är offentligt bör därför handläggas på annat sätt än genom medling i domstol. För dessa ändamål finns privata tjänster att tillgå.

Å andra sidan har de experter som hörts under beredningen av denna proposition betonat att om syftet med medlingen skall uppnås så förutsätts det att ärendet vid behov kan behandlas konfidentiellt, utan att parterna behöver ta risken att deras synpunkter blir allmänt kända. Det kan vara svårt att uppnå en förlikning som kan godtas av bägge parter om förfarandet är offentligt. Därför har man i flera länder gått in för att medlingen skall kunna ske konfidentiellt till och med i sin helhet.

Trots att medlingen i princip är offentlig kan det alltså uppstå situationer där det inte är motiverat med offentlighet och där det finns tillräckliga skäl att avvika från den offentlighetsprincip som angivits som utgångspunkt i den tidigare framställningen. Särskilt i sådana fall där medlaren överlägger med en part utan att den andra parten är närvarande kan det vara lämpligt att inte heller ge utomstående tillträde till dessa samtal.

Också under andra skeden av behandlingen kan det finnas skäl att arbeta utan att allmänheten har tillträde till förhandlingarna. Om offentligheten i något skede av behandlingen riskerar syftet med medlingen, dvs. att uppnå förlikning, kan denna del av medlingen skötas inom stängda dörrar. Som ett exempel kan nämnas en förhandling där parterna bedömer om villkoren i en förlikning är sådana att de kan godta dem.

De anförda undantagen till behandlingens offentlighet kan anses nödvändiga med tanke på lagens syfte, dvs. att främja en uppgörelse i godo, och de rubbar inte heller huvudregeln om förfarandets offentlighet. Meningen är att en fas i förfarandet skall kunna ske konfidentiellt endast på begäran av en part.

De allmänna bestämmelserna om handlingars offentlighet skall iakttas i fråga om uppgifter och handlingar samt i fråga om den stadfästa förlikningen. Det finns inte något

behov av särskilda bestämmelser.

3.2.5. Avslutande

Syftet med medling i domstol är alltså att avgöra ärendet i godo. Det är en fördel om förlikningen är direkt verkställbar, detta säkerställer att avtalet följs. Enligt gällande lag är endast sådana förlikningar verkställningsbara som har ingåtts under rättegång och stadfästs i domstol. Förlikning i ett ärende där rättegång ännu inte har inletts och förlikning i ett anhängigt ärende som inte stadfästs av domstolen är däremot endast en överenskommelse mellan parterna och den kan inte verkställas.

Genom den föreslagna lagen blir det möjligt att stadfästa förlikning också i ärenden som förlikas i domstol utan att rättegång har inletts.

Stadfästelse förutsätter identifikation av det ärende som är föremål för förlikning och att slutresultatet är så klart och tydligt formulerat att det kan verkställas vid behov. En klar formulering av förlikningen förhindrar dessutom oklarheter om vad som överenskomits.

I detta sammanhang är det också meningen att revidera de allmänna bestämmelserna om förlikning i rättegång i 20 kap. rättegångsbalken. I avsnitt 2.1.2 har det redan påpekats att dessa bestämmelser är föråldrade och ofullständiga. En revidering har i olika sammanhang förutsatts av rättssamfundet, senast i flera utlåtanden om förlikningsarbetsgruppens betänkande. För en mer detaljerad motivering hänvisas läsaren till motiven till lagförslag nr 2.

Om parterna inte lyckas uppnå förlikning genom medling avslutas medlingen olika beroende på om rättegång har inletts eller inte. Om rättegång inte har inletts avslutas behandlingen av ärendet i domstol genom att medlingen avslutas. Om däremot rättegång har inletts och den har avbrutits för den tid medlingen pågått, återgår man till att fortsätta rättegången. Med hjälp av processledningsåtgärder ser domstolen till att behandlingen av ärendet fortsätter. Det vanliga i detta skede är att man inbegär ett svaromål eftersom medlingen sannolikt ofta inleds rätt snart efter det att ansökan om stämning in-

kommit och till följd av en begäran som ingår i denna ansökan.

Eftersom medlingen bygger på parternas vilja och det förtroende parterna hyser för förfarandet, kan det under medlingens olika faser visa sig att detta förtroende inte längre finns och att en part inte längre önskar fortsätta medlingen. Denna part kan då avsluta medlingen genom att meddela domstolen att han eller hon inte längre vill fortsätta medlingen. Medlaren kan också på eget initiativ avsluta medlingen om han eller hon märker att det inte finns förutsättningar för fortsatt medling, t.ex. på grund av parternas låsta positioner. Hur ärendet fortskrider beror också i dessa fall på om rättegång har inletts eller inte.

4. Propositionens verkningar

4.1. Ekonomiska verkningar

Den föreslagna lagstiftningen om medling kommer att ha vissa samhällsekonomiska verkningar för privata hushåll och företag. Däremot har förslaget inga nämnvärda konsekvenser för statsfinanserna. Bedömningen av konsekvenserna kan endast bli riktgivande eftersom det är svårt att på förhand uppskatta antalet ärenden som kommer att bli föremål för det föreslagna förfarandet.

Bedömningen av de samhällsekonomiska verkningarna bör utgå från parternas nuvarande kostnader vid rättegång i tvistemål. Information om detta finns att hämta hos försäkringsbolagen och de ersättningar som försäkringsbolagen betalat på grund av rättskyddsförsäkringar. De privata hushållen har i regel detta försäkringsskydd som en del av sin hemförsäkring och det vanliga är att man inte tillgriper rättegång utan rättsskyddsförsäkring. Enligt lag är en rättsskyddsförsäkring också det primära medlet, i förhållande till rättshjälp, för att täcka kostnaderna för en rättegång.

Till följd av frivilliga rättsskyddsförsäkringar betalade försäkringsbolagen år 2001 ut 24,8 miljoner euro i ersättningar för rättegångskostnader i tvistemål och år 2002 uppgick denna summa till 26,3 miljoner euro. Årligen förekom ca 9 000 försäkringsfall. Ersättningsbeloppet fördelades 2002 respektive

2001 per försäkringstagare så att 66 respektive 67 % betalades till privata hushåll och 32 respektive 30 % till företag.

I det första skedet betalas ersättningar på grund av försäkring i regel för parternas egna kostnader upp till det belopp som anges i försäkringsvillkoren. Om försäkringstagaren har rätt att erhålla ersättning för sina rättegångskostnader av motparten övergår rätten att uppbära denna ersättning till den vinnande partens försäkringsbolag. Parterna har rätt till ersättning genom försäkring för sina egna utgifter också i sådana ärenden som förlikas i domstol eller lämnas utan prövning till följd av förlikning.

Det har redan sagts att ungefär en tredjedel av stora tvistemål i tingsrätten avslutas på annat sätt än genom dom, antingen uttryckligen förlikta eller genom medling utanför domstol. Kostnaderna kan då bli mindre än om saken avslutas med dom, eftersom huvudförhandlingen medför betydande ökning av ombudets eller biträdes arvode samt kostnader för bevisning.

Man kan sålunda göra den försiktiga bedömningen att ca en femtedel av de rättegångskostnader som ersätts genom rättskyddsförsäkringar, dvs. ca fem miljoner euro årligen, gäller ärenden som avslutas med förlikning.

Den föreslagna medlingen i domstol är avsedd att bli ett förmånligare förfarande än rättegång för parterna. Det är ofta möjligt för parterna att själva sköta ärendet vid medling och parterna svarar endast för sina egna kostnader utan det ansvar för motpartens rättegångskostnader som följer av att en sak förloras i rättegång. Till följd av förfarandets informella karaktär har parterna också möjlighet att påverka vilka kostnadsbringande åtgärder som skall vidtas vid medling.

Också vissa av de kostnader som parterna föranleds av ärenden som avslutas med dom kommer att bortfalla eftersom medlingsförfarandet antagligen kommer att leda till att man slipper rättegång i frågor som annars hade avgjorts i rättegång genom dom. Å andra sidan är det sannolikt att vissa sådana ärenden blir föremål för medling som i dagens läge inte alls kommer upp i domstol. En försiktig bedömning blir sålunda att en mindre del, kanske några procent av rättsskyddsförsäk-

ringsutgifterna, kommer att falla bort till följd av medling. Detta innebär en motsvarande inbesparing för de privata hushåll och företag som är parter.

Ur partsperspektiv är det också värt att notera att parterna vid medling svarar för sina egna kostnader utan att bli ersättningsskyldiga gentemot motparten. Detta betyder att en part har möjlighet att i enlighet med villkoren i sitt rättsskyddsförsäkringsavtal få ersättning för sina medlingskostnader. Utgiftsriskerna är sålunda mindre än vid rättegång där en rättsskyddsförsäkring inte täcker motpartens rättegångskostnader i det fall att målet förloras.

Förslaget har inga direkta konsekvenser för statsfinanserna eftersom det är meningen att medlingen skall tillhandahållas som en offentlig tjänst av anställda domare i domstolslokalerna och endast i den utsträckning som möjliggörs av domstolens arbetssituation i övrigt. En mindre handläggningsavgift kommer att tas ut precis som i fråga om rättegångsären. Detta kommer inte att påverka förvaltningsområdets budget eftersom en del av handläggningsavgiften för rättegångsären i stället uteblir till följd av medling.

4.2. Verknningar i fråga om organisation och personal

Meningen är att medling skall bedrivas inom ramen för den befintliga domstolsorganisationen och i den utsträckning som är möjlig utan att störa handläggningen av rättegångsären.

Medlingen kommer att minska behovet av att behandla frågor i rättegång. De frågor som avgörs genom medling kommer inte upp i domstol i form av rättegångsären. Möjligheten till medling kan dock leda till att en del sådana ärenden tas upp som tidigare inte hade blivit aktuella som rättegångsfrågor. Dessa utvecklingstrender kommer att ta ut varandra och det totala antalet ärenden i domstolarna kommer därför antagligen inte att öka i någon större grad till följd av förslaget.

Man kan sålunda utgå från att denna proposition inte har några konsekvenser för vare sig organisation eller personal.

4.3. Verknningar för olika medborgargrupper

Den föreslagna möjligheten till medling är avsedd att förbättra tillgången till rättssäkerhet. Kostnaderna för rättegång i tvistemål har blivit ett hinder för medborgarna att söka sin rätt via domstol. Den enklare kostnadsstrukturen vid medling kommer sannolikt att innebära att ärenden som inte skulle tas upp som rättegångsären kommer att bli föremål för avgöranden enligt medlingsförfarandet. Denna positiva konsekvens kommer sannolikt att gälla främst privata hushåll.

5. Beredningen av propositionen

Regeringens proposition har beretts utifrån betänkandet av arbetsgruppen för förlikning, tillsatt av justitieministeriet 3.6.2002, (arbetsgruppsbetänkande 2003:2) och de utlåtanden som inkommit med anledning av detta betänkande.

Betänkandet skickades på remiss till 35 domstolar, andra myndigheter, organisationer och andra sakkunniga och 29 utlåtanden inkom. Betänkandet kommenterades av finansministeriet, handels- och industriministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, riksdagens biträdande justitieombudsman, justietiekanslern i statsrådet, hovrätterna i Helsingfors och Kouvola, tingsrätterna i Esbo, Helsingfors, Kuopio, Rovaniemi, Tammerfors, Uleåborg, Vanda och Vasa, konsumentverket, rättshjälpsbyrå i Åbo, social- och hälsovårdsnämnden i Esbo, föreningarna Tingsrättsdomarna rf, Julkiset oikeusavustajat ry, Finlands Advokatförbund rf, Finlands Juristförbund rf, Kuluttajat—Konsumenterna ry, Företagarna i Finland samt av professorerna Antti Jokela och Jyrki Virolainen och av Förbundet för mänskliga rättigheter rf, Finska Försäkringsbolagens Centralförbund och förbundet Asumisterveysliitto Aste ry.

Remissinstanserna var i regel positivt inställda till det nya medlingsförfarandet. Man hoppades dock att de nya bestämmelserna skulle vara tydligare än arbetsgruppens förslag i fråga om det mervärde som finns i det föreslagna förfarandet jämfört med gällande lag vad gäller förlikning som en del av rättegång. I vissa utlåtanden ansågs det att ett

främjande av förlikning i rättegång enligt gällande lag kunde vara tillräckligt för att uppfylla förslaget syften. Dessa frågor behandlas i avsnitt 3.1 i den allmänna motiveringen och i motiven till 19 § i lagförslag nr 1.

Förslaget avviker endast på två punkter från arbetsgruppens betänkande.

Till skillnad från betänkandet föreslås det att endast domare vid domstolen i fråga skall kunna vara medlare i ett ärende. Enligt arbetsgruppens betänkande kunde även någon annan person komma i fråga med samtycke av parterna, om detta hade varit motiverat med hänsyn till tillgången till expertis och medlingstjänster. Parterna hade varit skyldiga att betala arvode till utomstående medlare.

Flera remissinstanser fäste uppmärksamhet vid att användningen av utomstående medlare är förknippad med problem. Medling under ledning av en utomstående medlare skulle bli dyrare för parterna eftersom arvode måste erläggas till en sådan person. Särskilt problematiskt hade det varit att använda allmänna rättsbiträden och advokater som medlare, eftersom ingendera parten på grund av jäv hade kunnat anlita ett biträde från den rättshjälpsbyrå eller det advokatkontor som medlaren var anställd vid, om medlingen misslyckades. Försäkringsbolagens Förbund påpekade att arvodet för utomstående medlare inte ersätts genom parternas rättsskydds-försäkringar.

Enligt arbetsgruppens betänkande hade även tingsfiskalerna kunnat fungera som medlare. Med hänsyn till att det vid medling i regel är en fördel att medlaren har bredare yrkeserfarenhet och att tingsfiskalernas har en begränsad behörighet att handlägga ärenden i egenskap av domare och att detta kunde leda till behörighetsproblem vid medling, föreslås det inte i denna proposition att tingsfiskalerna skall ha rätt att fungera som medlare.

I fråga om förfarandets offentlighet föreslås det att medlingen i princip skall omfattas av bestämmelserna om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Undantag från offentlighetsprincipen skall kunna göras endast i vissa faser av medlingsförfarandet. Också i dessa fall skall handläggningen kunna vara konfidentiell endast på begäran av parterna. Frågan behandlas i avsnitt 3.2.4 och i motiven till 12 § i lagförslag nr 2.

De faser av medlingen som skall kunna behandlas utan att allmänheten har tillträde till förhandlingarna gäller för det första de överläggningar som sker med parterna skilt för sig. Dessutom skall det vara möjligt att besluta om stängda dörrar också för andra känsliga behandlingsfaser som är viktiga för att förlikning skall uppnås, om parterna begär detta och det inte finns vägande skäl, t.ex. att förtroendet för rättsvården skall bevaras, som talar för offentlighet. Majoriteten i arbetsgruppen hade däremot ansett att förfarandet i sin helhet skulle vara konfidentiellt och att förhandlingarna skulle vara öppna för allmänheten endast om parterna så önskade. En minoritet i arbetsgruppen förutsatte offentlighet i princip.

I denna fråga gick åsikterna kraftigt isär bland remissinstanserna. Justitiekanslern i statsrådet, hovrätterna i Helsingfors och Kuopio, tingsrätterna i Kuopio och Vanda, advokatförbundet och juristförbundet, Tingsrättsdomarna rf, Företagarna i Finland och Försäkringsbolagens Centralförbund godtog arbetsgruppsmajoritetens ståndpunkt om sekretess för förfarandet. Riksdagens biträdande justitieombudsman, tingsrätterna i Esbo, Helsingfors, Tammerfors och Vasa samt Förbundet för mänskliga rättigheter ansåg däremot att den medling som sker i form av myndighetsutövning i domstolarna skall vara offentlig i princip.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1. Lag om medling i tvistemål i allmänna domstolar

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 §. *Tillämpningsområde.* I denna paragraf definieras lagens tillämpningsområde så att den möjliggör medling av tvistemål som handläggs i allmänna domstolar.

I bestämmelsen används uttrycket tvistemål som är ett etablerat uttryck i domstolssammanhang. På detta sätt vill man uttrycka att lagen ger möjlighet till medling av konflikter som beror på något rättsligt förhållande mellan parterna och som är av sådan typ att de kunde handläggas som tvistemål vid rättskipning i domstol. En förutsättning för att ett ärende skall kunna behandlas enligt den föreslagna lagen är att parternas krav skall kunna verkställas genom ett domstolsavgörande. Den föreslagna formuleringen innebär också att det endast är tvister av privaträttslig natur som kommer att omfattas av lagens tillämpningsområde.

Som det framgår av 4 § kommer medling att bli möjlig redan i det skedet då ärendet inte behandlas som ett rättegångsärende i domstol. Med hänsyn till detta bör tvistemål uppfattas så att det avser både ärenden där rättegång inletts och ärenden där rättegång ännu inte inletts.

I detta sammanhang avses med tvistemål också sådana tvistiga ärenden som behandlas eller som skulle behandlas som ansökningsärenden vid domstol. Dessa ärenden påminner om egentliga tvistemål och det är motiverat att handlägga dem på samma sätt som tvistemål (regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av bestämmelserna om förberedelse och huvudförhandling i tvistemål samt behandling av ansökningsärenden i rättegångsbalken och i vissa andra lagar 32/2001 rd s. 63). Möjligheten till medling bör sålunda gälla också dessa ärenden, som i många fall är familjerättsliga frågor. På grund av ärendenas beskaffenhet är det i re-

gel förenligt med parternas intresse att frågorna avgörs i godo.

I denna bestämmelse är det inte meningen att avgränsa möjligheten till medling till att endast gälla dispositiva mål. Dessa kommer dock att utgöra det egentliga användningsområdet. Medling på det sätt som föreslås i denna proposition, dvs. ett närmande och en sammanjämkning av parternas ståndpunkter, är nämligen mest ändamålsenligt i ärenden där parterna fritt kan komma överens inom ramen för sin bestämmanderätt. I dessa fall kan också meningsskiljaktigheterna avgöras helt och hållet genom ett avtal mellan parterna.

Det finns allt fler rättsförhållanden med element av dels dispositiv, dels tvingande natur. Man kan t.ex. komma överens om vårdnaden om barn och umgängesrätten, förutsatt att avtalet beaktar barnets intresse. I fråga om konsumentköp och anställningsförhållanden finns det tvingande bestämmelser till skydd för den part som antas vara den svagare parten, dvs. konsumenten respektive arbetstagarer, även om det är möjligt att ingå förlikning i tvister som gäller dessa saker.

En indelning i dispositiva och indispositiva ärenden, dvs. mål som kan respektive inte kan avgöras genom förlikning, anger sålunda inte nödvändigtvis i vilken utsträckning parterna kan komma överens om de villkor som skall gälla i parternas rättsförhållande.

Om medling skall kunna användas i alla situationer där det är ändamålsenligt och förfarandet utnyttjas i alla ärenden där det kan förväntas innebära en fördel, bör det bli möjligt att använda medling i alla tvistemål, också i sådana fall där det inte står parterna fritt att avtala om alla element i avgörandet.

Meningen är att i 18 § föreskriva om när medling enligt den föreslagna lagen skall kunna komma i fråga i ärenden där barnets bästa skall tryggas och om att handläggningen och avgörandet skall se till barnets bästa.

I fråga om privaträttsliga anspråk till följd av brott, dvs. främst yrkanden på ersättning för skada som åstadkommits genom brottet, kan parterna förlikas. Ett sådant yrkande kan

avskiljas från brottmålet och behandlas särskilt. I regel är det dock ändamålsenligt att behandla ersättningsyrkandena i samband med åtalsärendet som en del av brottmålsprocessen. Att ta upp saken separat kan vara motiverat främst i sådana fall där omfattande bevisning behövs för att påvisa den skada som ersättningsyrkandet gäller.

I sådana fall där ett privaträttsligt yrkande behandlas i samband med ett åtalsärende är det inte lämpligt med ett förfarande enligt den föreslagna lagen. Om målsäganden och svaranden vill att ett sådant yrkande skall bli föremål för medling skall handläggningen avskiljas från brottmålsprocessen och resultat av medlingen inväntas. Med hänsyn till beskaffenheten hos de privaträttsliga yrkanden som baserar sig på ett brott kommer detta förfarande sannolikt att tillämpas endast i begränsad omfattning.

I 3 § finns bestämmelser om de innehållsmässiga förutsättningarna för att ta upp ett enskilt ärende till medling.

Det nya förfarandet har tillkommit främst med tanke på tingsrätterna, men enligt förslaget är det också möjligt att tillämpa lagen i andra instanser av allmänna domstolar.

I hovrätterna kan förfarandet komma till användning i ärenden som behandlas i dem. Om båda parterna har överklagat en dom till hovrätten och upprepat alla sina ursprungliga anspråk, vilket innebär att hela ärendet skall omprövas av hovrätten, kan det vara bra att verkställa medling enligt den föreslagna lagen utifrån parternas perspektiv. Om däremot ändringssökandet endast gäller en del av tingsrättens dom eller om ändring endast söks av den ena parten, är möjligheterna att använda medling mycket begränsade. I dessa situationer kan det vara mer ändamålsenligt att försöka främja förlikning enligt 26 kap. 7 § 6 punkten i rättegångsbalken.

Det finns inte heller några hinder för medling i högsta domstolen även om det sannolikt inte kommer att finnas något större behov av medling i denna instans eftersom parternas positioner i regel är mycket etablerade när ett ärende kommer upp i denna rättsinstans och det främst är fråga om att pröva rättsliga frågor.

2 §. *Medlingens syfte.* Enligt denna paragraf är avsikten med medling att uppnå en

uppgörelse i godo. Medlingen är alltså ett alternativ till rättegång där avgörandet är ett resultat av en lagskipningsprocess.

När en medling inleds bör man ha som mål att frågan skall behandlas i sin helhet och att man skall försöka uppnå en överenskommelse till alla delar. Därför finns inga särskilda bestämmelser om att förfarandet också kan användas endast i fråga om en del av ärendet. Under medlingens gång kan det dock visa sig att en överenskommelse i godo kan uppnås endast i fråga om vissa men inte alla tvistefrågor. Om också rättegång har inletts i ärendet fortsätter behandlingen av de öppna frågorna i rättegång. Frågan kommenteras i motiven till 9 § 1 mom. i detta lagförslag och i 4 § 2 mom. i lagförslag nr 2.

Även om medlingen inte leder till önskat resultat, dvs. till en överenskommelse, kan medlingen ofta vara till nytta på så sätt att rättegångsprocessen blir smidigare. Detta blir t.ex. fallet då parterna uppnår samförstånd om någon omständighet av prejudiciell typ där man annars skulle bli tvungen att lägga fram omfattande bevisning under rättegången.

3 §. *Förutsättningar för medling.* I motiven till 1 § har det anförts att medling skall kunna användas i tvistemål, både i sådana där förlikning är tillåten till alla delar och i sådana där parternas avtalsfrihet är begränsad. I denna paragraf bestäms vilka förutsättningar som skall finnas för att ett enskilt ärende skall kunna bli föremål för medling.

I lagen får saken en allmän formulering enligt vilken förutsättningen för medling är att ärendet är lämpligt för medling och att medlingen också i övrigt är ändamålsenlig med hänsyn till parternas krav.

Bestämmelsen innebär att man först bör bedöma om medling är ändamålsenligt med hänsyn till ärendets beskaffenhet, dvs. enligt det som ärendet gäller. Är det fråga om ett ärende som parterna kan avtala om, kommer medlingen sannolikt att främja en överenskommelse medlingen är alltså i princip ändamålsenlig.

Också i sådana tvistefrågor där parternas avtalsfrihet är begränsad kan man vänta sig fördelar vad gäller tillnärmningen av parternas positioner och möjligheterna att i godo komma fram till riktlinjer för en lösning.

Med tanke på detta kan vissa frågor som gäller barnets ställning och rättigheter bli lämpliga för medling. Frågan behandlas i motiven till 18 §.

För att en tvist skall vara lämplig för medling får den inte vara så tillspetsad att det inte längre finns några förutsättningar för medling till följd av parternas fastlåsta positioner. Medling skall främst tillgripas i situationer där det finns möjligheter att uppnå lagens syfte enligt 2 §, dvs. en uppgörelse i godo.

Även om ett ärende innehållsligt sett är lämpligt för medling skall man inte inleda medling om förfarandet i övrigt är oändamålsenligt med tanke på parternas krav. I det följande ges några förtydligande exempel.

Enligt den föreslagna bestämmelsen utsluts för det första de ärenden där parterna har tämligen klara rättssäkerhetsförväntningar. En rättegång och en dom som bygger på gällande rätt är de mest ändamålsenliga medlen för att uppfylla dessa förväntningar. Medling skall sålunda inte användas på ett sådant sätt att en parts tillgång till sina rättigheter enligt rättsordningen fördröjs eller förhindras. Detta gäller särskilt i sådana fall där motpartens agerande kan klandras och han heller hon har kränkt den andra partens rättigheter uppenbart medvetet.

För det andra kan man enligt bestämmelsen låta bli att inleda medling i ärenden där parterna inte har en jämbördig ställning och det av denna anledning är möjligt att den ena partens intressen inte blir ändamålsenligt bevakade i ett medlingsförfarande.

För det tredje är det enligt paragrafen inte ändamålsenligt med medling när det ärende som erbjuds till medling är så ostrukturerat att det inte går att se den tvist för vilken det vore lämpligt med medling uttryckligen i domstol. Ärendet kan vara av sådan beskaffenhet att det saknar egentliga juridiska element. Det kan också vara så att en part inte har några preciserade krav eller klara grunder för sina krav. Detta hinder gäller självfallet främst sådana ärenden där medling föreslås utan att rättegång inletts i saken.

Det fjärde fallet där det kanske inte är lämpligt med medling kan gälla situationer där det aktuella intresset eller kravet är av så liten ekonomisk betydelse att medlingen i domstol leder till diskrepans mellan nyttan

och den förväntade arbetsmängden och behandlingskostnaderna. Medlingen är inte heller avsedd att ersätta t.ex. de rättssäkerhetsmekanismer som står till buds för t.ex. konsumentärenden, särskilt konsumentrådgivningen och behandlingen i konsumentklagonämnden.

De i paragrafen avsedda innehållsmässiga förutsättningarna för medling och frågan om när det inte är ändamålsenligt med medling har också kommenterats i avsnitt 3.2.2 i den allmänna motiveringen.

I detta sammanhang är det skäl att också påpeka att det är meningen att medlingen skall genomföras inom ramen för tingsrättsorganisationen så, att medlingstjänsterna inte hotar en skyndsam och rättvis handläggning av rättegångsärendena. Därför bestäms det i 4 § att medling kan inledas om de föreskrivna förutsättningarna föreligger. Inledandet av medling är alltid en bedömningsfråga. Parterna får ingen lagfäst rätt till medling i domstol. Med hänsyn till jämlikhet och en enhetlig tillämpningspraxis skall det dock bli möjligt att hos hovrätten överklaga de beslut som avslår en begäran om medling. Bestämmelser om detta kommer att finnas i 16 §.

2 kap. Förfarande

4 §. *Hur medling inleds.* Enligt förslaget bestäms det i 1 mom. att medling inleds på begäran antingen av en part ensam eller av parterna tillsammans. Domstolen kan sålunda inte inleda medling utan initiativ från parternas sida. I ett rättegångsärende som redan inletts kan domstolen dock överväga att tillfråga parterna om dessa önskar medling enligt lag. Om parterna samtycker kan medling inledas.

För en lyckad medling är det i allmänhet till fördel att parterna tillsammans begär medling. Enligt 1 mom. finns dock även möjligheten att det endast är en part eller några parter som står som initiativtagare.

Enligt momentet kan man dock inleda medling endast med samtycke av samtliga parter. I sådana fall där parterna inte tillsammans begärt att medling skall inledas, måste samtliga uttryckligen samtycka till att medlingen inleds. Denna bestämmelse föreslås eftersom en medling som inte samtliga parter

känner engagemang för tydligen saknar förutsättningar att lyckas.

I de följande momenten i denna paragraf finns bestämmelser om hur medlingen skall inledas i ett ärende som inte samtidigt handläggs av domstolen som ett rättegångsärende (2 mom.) och i ett ärende som redan behandlas i domstolen (3 mom.).

Enligt 2 mom. skall ansökan om medling göras skriftligen i ett ärende som inte är anhängigt som ett rättegångsärende. Sökande kan vara en part eller parterna i tvisten i enlighet med 1 mom.

Enligt momentet skall det i ansökan för det första anges vad tvisten gäller. Eftersom det inte är fråga om ett anhängigt rättegångsärende kan man i rätt fria ordalag beskriva vilket förhållande mellan parterna som det är fråga om, vilka tvistefrågor som hör samman därmed och orsakerna till dem. Av beskrivningen skall sålunda framgå skillnaderna i parternas syn på saken och sökandens förväntningar i ärendet.

Det är inte meningen att man skall upprätta en handling av typ stämningsansökan, dvs. en handling där parternas krav presenteras och motiveras i detalj. Det är ändamålsenligt att ansökan om medling är kortfattad för att inte i onödan tillspetsa förhållandet mellan parterna och sålunda försämra medlingens förutsättningar. Detta förfarande kan vara till fördel särskilt i sådana fall där en part ensam ansöker om medling.

Rättsförhållandet och tvisten bör dock beskrivas så precist att domstolen kan bedöma om ärendet omfattas av tillämpningsområdet enligt 1 §, främst att meningsskiljaktigheterna gäller en juridiskt betydelsefull sak. Utifrån beskrivningen skall det också vara möjligt för domstolen att fastställa att den är behörig att handlägga ärendet enligt 10 §.

Utifrån uppgifterna i ansökan skall det också vara möjligt att bilda sig en uppfattning om ärendets lämplighet för medling enligt 3 § och om medlingens ändamålsenlighet. I fråga om detta kunde man som skäl ange t.ex. att det enligt parternas uppfattning finns förutsättningar för en uppgörelse i godo med biträde av en medlare även om parterna tills vidare inte har kunnat förlikas självmant.

Enligt den sista meningen i momentet skall parterna i tvisten och deras kontaktuppgifter

anges i ansökan med iakttagande i tillämpliga delar av bestämmelserna i 5 kap. 2 § 2 mom. i rättegångsbalken (768/2002).

Medling är ett frivilligt förfarande. Innehållet i ansökan om medling varierar från fall till fall och det regleras inte av likadana detaljerade krav som i fråga om en stämningsansökan. Därför finns det i den föreslagna lagen inte några bestämmelser om komplettering som ett sätt att rätta till bristfälligheter i ansökan och inte heller bestämmelser om avisning som en påföljd vid brister i ansökan. Enligt den serviceprincip som hör samman med domstolsverksamheten skall domstolen då den handlägger ett ärende uppmärksamgöra, om det behövs, den sökande på bristerna i ansökan och ge honom eller henne tillfälle att komplettera ansökan. Om inte ens den kompletterade ansökan ger förutsättningar att inleda ett medlingsförfarande är det uppenbart att saken är av sådant innehåll att den inte är lämplig för medling och ansökan skall alltså avslås. Att lämna en ansökan utan prövning kommer närmast i fråga endast i sådana fall där domstolen saknar behörighet i saken.

Det föreslås inga ändringar i den lagstiftning som gäller preskription och avbrytande av preskription. En begäran om medling eller inledande av ett medlingsförfarande i ett ärende som inte tagits upp i domstol till följd av en stämningsansökan påverkar sålunda inte de lagfästa preskriptionstiderna för väckande av talan och inte heller sättet att avbryta preskriptionstider genom väckande av talan. Bestämmelser om att en begäran om medling eller inledande av medling avbryter preskriptionen skulle medföra problem, särskilt med hänsyn till att en särskild begäran om medling enligt 2 mom. inte behöver precisera tvisten och kraven i detalj på samma sätt som en stämningsansökan.

För tydlighetens skull är det skäl att påpeka att även om ett ärende som avses i detta moment inte samtidigt är föremål för rättegångsförfarande, så leder medlingsansökan till att ärendet anhängiggörs som ett medlingsärende och antecknas som ett sådant i domstolens diarium.

Den föreslagna paragrafens 3 mom. gäller tillvägagångssättet då medling begärs i ett ärende som redan är anhängigt som ett rättegångsärende vid domstolen i fråga. Också i

dess ärenden kan det finnas förutsättningar för medling. Det kan ha varit nödvändigt att väcka talan på grund av de särskilda lagfästa tidsfristerna för väckande av talan eller för att förhindra preskription av fordringsrätt, trots att parterna de facto är villiga att förhandla om en lösning i godo.

I ett ärende där rättegång inletts kan begäran om medling formuleras fritt. Detta är möjligt eftersom saken och tvistefrågorna redan uttryckts i stämningsansökan och i annat eventuellt rättegångsmaterial. Formfriheten antyds också genom ordet begäran i samband med inledandet av medling.

I ett rättegångsärende kan begäran om medling göras redan i stämningsansökan. Käranden kan efter eget skön begära medling i första hand och ange sina yrkanden i stämningsansökan endast med tanke på att medlingen mot förmodan skulle misslyckas, eller föreslå att saken trots de framställda yrkandena först skall bli föremål för medling innan käromålet behandlas närmare.

Enligt det aktuella momentet kan medling begäras också i ett senare skede av ett käromål, dvs. ända fram till dess att domstolen har förklarat förberedelsen avslutad. Denna tidsrymd är förenlig med omständigheten att man under förberedelsen skall utreda om det finns förutsättningar för en uppgörelse i godo. Detta betyder i första hand främjande av förlikning som en del av rättegången i enlighet med 5 kap. 26 § i rättegångsbalken. Det finns dock inte heller något hinder för att informellare medling enligt den föreslagna lagen inleds under ett senare skede av förberedelsen.

Om en sådan senare start på förfarandet skall lyckas, måste parterna på allvar engagera sig för medlingens mål och arbeta för en uppgörelse i godo. Domstolen bör utreda detta innan man inleder förfarandet, för att försäkra sig om att medling i sent skede är ändamålsenlig på det sätt som avses i 3 § och att den inte har begärts t.ex. endast för att fördröja behandlingen utan någon faktisk strävan till förlikning.

I fråga om såväl 2 som 3 mom. är det skäl att påpeka att medlingen sannolikt uppnår sitt mål oftare och bättre om den inleds tidigare. Parternas beredskap att söka en uppgörelse i godo på ett fördomsfritt och kreativt sätt i

förhandlingarna är i regel bättre i det skedet då saken inte ännu tillspetsats i form av talan. Med hänsyn till detta är det ofta till fördel att begära medling innan en stämningsansökan har inlämnats. När medlingen inleds i ett så här tidigt skede behöver inte någondera parten känna att han eller hon blir tvungen att backa från sina anspråk och förutsättningarna för en uppgörelse i godo kan sålunda vara särskilt goda.

Det finns dock säkert också sådana fall där det är ändamålsenligt att inleda medling trots att rättegång har inletts. Detta kan komma i fråga, för det första i de fall där man väckt talan för att undvika rättsförlust, vilket kommenterats i motiven till 3 mom., och det inte har funnits tid att grundligt utreda möjligheterna för en uppgörelse i godo.

Det är också möjligt att det i ärenden av annan typ har gått så att parterna inte på eget initiativ har koncentrerat sig på att försöka göra upp i godo. De har t.ex. kunnat föreställa sig att ett önskemål om medlingsförhandlingar kunde ge motparten signaler om svaghet, vilket lett till att ingendera parten föreslagit förhandlingar. I dessa fall kan en förfrågan från domstolen under förberedelsen om parternas önskan om medling enligt den föreslagna lagen mycket väl vinna gehör och leda att ett framgångsrik medlingsförfarande inleds.

I paragrafens 4 mom. är det meningen att bestämma om hörande av de andra parterna i sådana fall där medling begärs endast av en eller några, men inte av alla parter. I dessa fall skall begäran om medling meddelas de berörda på ett ändamålsenligt sätt och de skall höras med anledning av begäran. Hörandet kan ske på ett informellt sätt, t.ex. per telefon. Enligt 5 kap. 15 d § i rättegångsbalken (768/2002) kan även förberedelsesammanträdet numera hållas på detta informella sätt. Det räcker att domstolen och de övriga parterna har möjlighet att skaffa sig visshet om att man verkligen kan utreda partens inställning till att medling inleds.

Enligt 5 mom. är det domstolen som fattar beslutet om att inleda medling eller om att medling inte skall inledas trots begäran.

Parterna kan sålunda inte fatta ett sådant beslut om inledande av medling som blir bindande för domstolen. Enligt 1 och 3 § i

den föreslagna lagen skall domstolen undersöka om ett ärende där medling begärts omfattas av lagens tillämpningsområde, om det är lämpligt för medling och om medling i ärendet är ändamålsenligt i övrigt. Att inleda medling i ett oändamålsenligt ärende kan knappast leda till positivt resultat och skulle bara betyda ett onödigt slöseri med parternas och domstolens resurser.

Beslut om medling är ett lagskipningsärende så till vida att de omständigheter som skall beaktas framgår av lag på ovan beskrivet sätt och att domstolen skall bedöma hur förutsättningarna för medling uppfylls i det aktuella fallet. Beslutet skall därför motiveras på behörigt sätt i det fall att den begärda medlingen inte inleds. Däremot behövs ingen särskild motivering om medling inleds, eftersom medlingen förutsätter att samtliga parter samtycker till förfarandet.

I sådana fall där ett ärende som redan är föremål för rättegång tas upp till medling skall rättegången lämnas vilande enligt 14 kap. 4 § i rättegångsbalken (690/1997) medan man väntar på resultatet av medlingen. Om förlikning uppnås och denna stadfästs i domstol avslutas också det vilande målet med denna förlikning. Om en förlikning inte stadfästs återgår man i regel till rättegången. Bestämmelser om detta ingår i den föreslagna lagens 9 § 3 mom.

5 §. *Medlare.* Enligt 1 mom. skall en medlare förordnas för att ta hand om medlingen i ärendet. Domstolen utfärdar förordnandet i samband med att den fattar beslut om att inleda medling.

Enligt den andra och sista meningen i momentet skall medlaren vara en domare vid den domstol som handlägger ärendet. Andra personer är inte behöriga för uppdraget. Som det påpekats i avsnitt 3.2.3 i den allmänna motiveringen är detta ett ändamålsenligt arrangemang för medling i domstol. Ett domaruppdrag innebär också att domaren har förutsättningar att behandla konflikter. Det är kännetecknande för domaruppdraget att domaren skall agera neutralt och opartiskt. Dessa egenskaper behövs också vid medling.

Vem av domarna som skall utses som medlare i en sak kommer i princip att avgöras på samma sätt som frågan om vem som skall handlägga ett lagskipningsärende vid do-

stolen. Parterna i tvisten har sålunda inte möjlighet att föreslå en särskild domare eller att ställa som villkor att en särskild domare skall utses som medlare för att de skall samtycka till medling.

Ett framgångsrikt handhavande av ett medlingsuppdrag förutsätter att domaren är intresserad av uppgiften och dessutom kräver uppdraget delvis andra färdigheter än handläggningen av lagskipningsärenden. Samverkansförmågan betonas särskilt. Parterna skall känna tillit till medlaren om medlingen skall ha framgång.

Av dessa orsaker är det viktigt att det är domare med intresse för uppgiften som kommer att arbeta som medlare. I mån av möjlighet bör intresserade domare utbildas för uppgiften.

Medlingsuppdragen kunde sålunda koncentreras till vissa domare och inte nödvändigtvis delas ut bland samtliga domare vid den aktuella domstolen. Om medlingsuppdragen inte delas ut jämt mellan domarna, måste man då övriga ärenden delas ut bland domarna beakta att en del domare har handlagt medlingsuppdrag medan andra inte har gjort detta. Arbetsmängden skall utjämnas enligt detta.

Enlig 2 mom. skall det bli möjligt för medlaren att anlita ett biträde om parterna samtycker till detta. Biträdet anlitas för att säkra den sakkunskap som behövs i ett ärende som är föremål för medling eller för att främja medlingen på annat sätt.

En person som är expert på det aktuella området kan ha bättre förutsättningar att förstå tvistens särdrag och eventuella möjligheter att lösa den. I t.ex. Norge har man goda erfarenheter av rättsmedling där domaren biträts av en fackexpert som parterna godkänner.

Enligt den föreslagna lagen skall parterna svara för biträdets arvode och eventuella övriga kostnader. Närmare bestämmelser om kostnadsfördelningen ingår inte i lagen. Detta betyder att parterna svarar solidariskt för dessa utgifter. Mellan sig skall vardera parten svara för hälften av kostnaderna om de inte kommer överens om en annan kostnadsfördelning. Om det på en sida finns flera medpartner betalas kostnaderna mellan dessa per capita om de inte kommer överens om annat.

Meningen är att biträdet skall få sitt arvode och kostnadsersättningarna direkt av parterna utan att summan behöver fastställas av domstolen. Om parterna inte accepterar det begärda beloppet gäller det vanliga förfarandet vid privaträttsliga tvister om arvode.

Av parternas ansvar för arvode och kostnader följer att det skall vara möjligt att anlita biträde endast med parternas samtycke. Samtycket skall gälla anlitaandet i sig och biträdets person. Endast en person som parterna känner förtroende för har förutsättningar att lyckas med uppgiften. Samtycket skall inhämtas innan biträdet anlitas.

I praktiken kommer man sannolikt att gå till väga så att den domare som utsetts till medlare meddelar parterna att han eller hon anser att det vore till fördel för saken om en expert på ett visst område kunde kopplas till medlingen. Om parterna samtycker till förslaget kommer de antagligen att överlägga och därefter komma överens om en lämplig person som kan inleda arbetet sedan han eller hon samtyckt till uppdraget.

Biträdet kunde handha många slags uppgifter då han eller hon assisterar medlaren. Om detaljerna skall medlaren och biträdet komma överens sinsemellan och med parterna. Enligt 6 § 4 mom. i den föreslagna lagen fattar medlaren beslut om de närmare medlingsarrangemangen efter samråd med parterna. Det är skäl att med parterna komma överens rätt detaljerat om anlitaandet av biträde och om biträdets uppgifter eftersom det är parterna som betalar.

Innehållsmässigt kunde biträdet sköta de flesta av de uppgifter som åvilar medlaren. Biträdet kan t.ex. förhandla med parterna, särskilt i sådana frågor eller under sådana skeden av handläggningen som han eller hon har sakkunskap om.

Om förlikning uppnås och parterna önskar att domstolen stadfäster denna är det alltid medlaren som skall göra detta själv. Det är fråga om ett domstolsavgörande och ankommer sålunda på domaren.

6 §. *Hur medling genomförs.* I denna paragraf är det meningen att fastställa vissa centrala principer och viktig praxis i medlingsförfarandet. Meningen är inte att i detalj reglera förfarandet i lag, eftersom förfarandet bör vara rätt informellt och anpassat till par-

ternas behov för att uppnå önskat resultat, dvs. en förlikning som bygger på parternas utgångspunkter.

I 1 mom. föreslås att medlingen skall genomföras med iakttagande av opartiskhet och objektivitet. Detta krav gäller främst medlarens agerande. Det är medlaren som leder verksamheten och styr parternas psykologiska processer genom sitt agerande. Om medlaren skall lyckas i sitt arbete måste han eller hon skapa förtroende hos båda parterna. Det är viktigt med öppenhet och förmåga att förstå parternas situation och ställning. Ett flexibelt agerande av medlaren som lyssnar på parterna och tar hänsyn till deras behov skapar en atmosfär med otvungna förhandlingar som motiveras öppet. Då finns det också förutsättningar för en uppgörelse i godo.

Principerna innebär allmänt taget, vid rättegång och även vid medling, att parterna skall behandlas lika och att de skall ha samma möjligheter att föra fram sina synpunkter och besvara den andra partens synpunkter. Den som leder förfarandet får inte på förhand anta en ståndpunkt om frågans lösning.

Rättegångsprocessen och de olika faserna i denna är rätt detaljerat reglerade i lag. Detta är en garanti för att förfarandet är opartiskt och säkerställer att ärendena behandlas likställt. Enligt det föreslagna 4 mom. kommer medlingen däremot huvudsakligen att genomföras enligt parternas förslag och önskemål med hjälp av förhandlingar dem emellan. Medlaren bör leda och främja dessa förhandlingar i den utsträckning det behövs. Det detaljerade förfarandet bestäms sålunda från fall till fall.

Till arrangemangen kring medlingen hör därför ett särskilt krav om opartiskhet. Det första är att medlaren skall informera sig om och lyssna på båda parternas förslag och önskemål om arrangemangen. Medlaren skall inte övertala parterna att följa det tillvägagångssätt som medlaren själv önskar tillämpa, om han inte försäkrat sig om att detta tillvägagångssätt motsvarar båda parternas önskemål. I annat fall kan parterna eller en av parterna tycka att förfarandet inte är objektivt, vilket kan riskera syftet med medlingen.

Ett annat särskilt krav angående opartiskhet och objektivitet vid medlingen jämförd med

rättegång gäller förhållningssättet till det behandlade ärendets innehåll. Också när det är fråga om en rättegång är det viktigt med tanke på domarens opartiskhet att han eller hon inte bildar sig någon förhandsuppfattning om det ärende som skall avgöras. I en rättegång kan det dock höra till domarens uppgifter att redogöra för lagbestämmelser och bestämmelser om bevisningsbördan för parterna med hänsyn till partens rättsliga ställning utifrån lagen eller utifrån vad parten skall bevisa för att hans eller hennes krav skall uppfyllas. Denna informationsplikt blir aktuell särskilt då parterna sinsemellan har en ojämlig ställning.

Vid fasilitativ medling skall medlaren inte avgöra ärendet utan i stället hjälpa parterna att själva komma överens i ärendet. Medlaren kan inte på förhand ha en uppfattning om det sätt som ärendet skall avgöras på. Dessutom skall medlaren se till att förhandlingsklimatet är sådant att det möjliggör en lyckad medling. Detta betyder att medlaren skall vara försiktig med att visa, öppet eller tyst, sin inställning till en parts krav. Om medlaren meddelar eller låter förstå att han eller hon anser att en parts krav är motiverade respektive omotiverade är det knappast möjligt att efter det skapa ett konstruktivt förhandlingsklimat under denna medlarens ledning. Om medlaren låtit förstå att en part har fel börjar denna part förhålla sig misstänksamt till förfarandet och dess syfte. En part som meddelats eller fått antydningar om att han eller hon har rätt kan för sin del förhålla sig nonchalant till medlingen och sakna ett genuint intresse för att förhandla om en lösning.

Om domstolen vid handläggningen av en begäran om medling gör bedömningen att det är fråga om ett ärende där någondera parten har rätt att förvänta sig ett sådant rättsskydd som lämpligast kan verkställas genom rättegång och påföljande dom är saken enligt 3 § inte lämplig för medling och medling skall inte heller inledas i en sådan situation.

I paragrafens 2 och 3 mom. föreskrivs om vissa tillvägagångssätt som kan komma i fråga vid medling.

Vid medling är det inte fråga om att bevisa vissa krav med tanke på att de skall godkännas och därför finns det i princip inte något behov av bevisning. I den händelse att en ut-

redning i ärendet skulle främja en uppgörelse i godo skall det dock enligt 2 mom. vara möjligt att vid medling presentera muntligt eller skriftligt material som utredning.

En förutsättning är att bägge parter anser det ändamålsenligt att presentera utredningen i fråga. Medlingens syfte är inte förenligt med ett förfarande där endast den ena parten vill presentera en utredning och presenterar denna trots att den andra parten anser att det inte behövs.

Att bägge parter samtycker till att en utredning presenteras är nödvändigt också med hänsyn till att det också allmänt taget är meningen att medlingen skall ordnas i enlighet med parternas önskemål. Dessutom är det parterna som bekostar förfarandet. Domstolen tar i regel inte heller vid rättegångar i tvistemål initiativ till att bevisning skall läggas fram.

Enligt det föreslagna lagrummet kan utredningar presenteras vid medling genom att parterna eller företrädare för parterna får komma till tals. Det kan t.ex. gälla händelser som ligger till grund för tvisten. I praktiken kommer hörandet av parterna och deras företrädare sannolikt att flätas in i den övriga medlingsproceduren vilket betyder att det inte nödvändigtvis behöver avskiljas som en särskild handläggningsfas. Det skall också bli möjligt att låta andra personer komma till tals. Det kan t.ex. bli fråga om företrädare för parternas intressegrupper för att få fram en utredning om bakgrunden till och syftet med ett sådant avtal om affärsförbindelser som hör samman med tvisten.

Det skall också bli möjligt att lägga fram skriftliga utredningar. Det kan antas att det ofta blir nödvändigt att lägga fram de viktigaste handlingarna i ett ärende för att få översyn över tvisten.

Några närmare bestämmelser föreslås inte om det förfarande som skall gälla då utredning presenteras. Detta betyder att man under medlingen skall komma överens om vilka utredningar som presenteras och när detta skall ske. I fråga om detaljerna bör man besluta hur de personer som skall höras skall kallas in och hur det arvode som de eventuellt kommer att begära skall betalas.

De personer som hörs vid ett medlingsförfarande har en annan ställning än vittnen ut-

der en rättegång och med hänsyn till att vid medling får personerna fritt komma till tals utan ed eller försäkran. De har inte heller rätt till arvode för att de infunnit sig i domstolen.

Meningen är att i 3 mom. föreskriva att medlaren skall kunna förhandla med en part utan att de andra parterna är närvarande. Genom denna bestämmelse visar man att förhandlingar av denna typ är ett av de medel som står till buds vid medling. Som det framgår av 12 § 2 mom. skall det vara möjligt att hålla sådana förhandlingar utan att allmänheten är närvarande.

Medlarens möjlighet att förhandla med en part utan att den andra parten är närvarande och utan att delge den andra parten innehållet i förhandlingarna är ett viktigt medel som effektiviserar medlingen. En part kan i förtroende berätta för medlaren t.ex. om de intressen och syften som parten i fråga har i saken samt belysa orsakerna till sitt handlande på ett mer öppenhjärtigt sätt än om den andra parten är närvarande. Medlaren får på detta sätt information som hjälper honom eller henne att förstå partens utgångsläge och förväntningar i tvisten. Till följd av denna förståelse är det kanske möjligt för medlaren att lyckas bättre med uppdraget än vad som hade varit fallet utan dessa konfidentiella uppgifter.

Att medlaren förhandlar enskilt med parterna skall avtalas gemensamt med samtliga parter. Enskilda förhandlingar med en part skall inte inledas utan att bägge parter är informerade om detta förfarande och samtycker till att förfarandet används under en viss fas av proceduren. Ett annat tillvägagångssätt skulle försvaga parterna förtroende för medlingen.

Enligt förslaget föreskrivs det i 4 mom. som ett komplement till de tidigare momenten att medlaren skall besluta närmare om proceduren i samråd med parterna.

Medlingen är ett informellt och flexibelt förfarande som utgår från en konkret situation mellan parterna och medlingen sker för att parterna skall komma fram till en uppgörelse i godo. Med hänsyn till detta är det ändamålsenligt att tillvägagångssätten varierar och anpassas till det aktuella ärendet och parternas förväntningar.

I samband med 1 mom. har det påpekats att medlarens objektivitetsplikt också innebär att

han eller hon utreder vilka förhoppningar parterna har visavi sättet att ordna medlingen och att medlaren i mån av möjlighet bör återleva dessa önskemål.

Denna utgångspunkt framgår av bestämmelsen i det aktuella 4 mom. Medlaren förhandlar med parterna om hur medlingen skall genomföras i deras ärende. Utifrån de synpunkter som lagts fram under förhandlingen gör medlaren upp en handläggningsplan och presenterar denna för parterna. Planen kan justeras i enlighet med parternas kommentarer. Det är önskvärt att parterna och medlaren uppnår samförstånd om ett ändamålsenligt tillvägagångssätt i saken.

Om det dock inte är möjligt att uppnå samförstånd om arrangemanget betyder det inte att medlingen genast strandar. Det blir i dessa fall medlarens uppgift att besluta hur man skall gå vidare. Om det tillvägagångssätt som väljs avviker från en parts förväntningar i så hög grad att denna anser att han eller hon inte kan binda sig till medlingen skall det vara möjligt för denna part att meddela att han eller hon inte vill att medlingen skall fortsätta. Detta innebär att medlingen då avslutas enligt 9 § 1 mom. 2 punkten.

En lyckad medling förutsätter att medlaren har en klar uppfattning om framstegen i medlingsförfarandet och därför är det medlaren som i sista hand skall besluta om tillvägagångssätten. Det skall vara möjligt för medlaren att uppmuntra parterna till samverkan och samtal samtidigt som medlaren håller ett visst avstånd till tvisten i fråga.

Det kan vara ändamålsenligt att dela in medlingen i olika faser t.ex. så att den består av en inledningsfas, en utredningsfas, en medlingsfas och en slutfas. På detta sätt gör man t.ex. vid tingsrätten i Oslo (Rettsmekling i praksis, Oslo 2001). Också i Danmark rekommenderas ett liknande förfarande (Notat om en forsøgsordning med retsmægling 2002-749-0057).

I den inledande fasen hålls ett inledande sammanträde där parterna presenteras och där man redogör för medlingens syfte samt kommer överens om tidsplan och tillvägagångssätt. Under utredningsfasen redogör parterna skriftligen och muntligen för sina egna förväntningar och önskemål angående medlingen. Det är viktigt att kunna ta fram

parternas faktiska förväntningar och behov.

Under medlingsfasen presenteras olika lösningsalternativ och förs förhandlingar om olika detaljer. I slutfasen skrivs förlikningsvillkor in i ett avtal och därefter kan förlikningen eventuellt stadfästas.

Parternas positiva inställning till medlingen och deras beredskap att följa den överenskomna medlingsproceduren är fundamentala faktorer som skall bedömas redan då medlingen inleds. Det finns inga påföljder som gäller utevaror m.m. om parterna försummar att iaktta medlingsförfarandet. Om parterna inte medverkar till medlingen kan medlaren avbryta förfarandet på denna grund.

7 §. *Hur förlikning uppnås. I 1 mom.* fastställs att medlarens uppgift, i enlighet med de syften som kommenterats under 2 §, är att hjälpa parterna i deras strävanden att nå samförstånd och en uppgörelse i godo. Bestämmelsen skall ge uttryck för att medlingen främst är en verksamhet som stöder parternas egna strävanden efter en uppgörelse i godo och inte ett försök att erbjuda en utomstående lösning på deras problem. Denna omständighet har också behandlats i avsnitt 3.2.3 i den allmänna motiveringen och i samband med 6 §.

Enligt 2 mom. skall dock medlaren kunna lägga ett förslag om en uppgörelse i godo på begäran eller samtycke av parterna. Enligt bestämmelsen kan medlaren också, på begäran eller samtycke av parterna, axla en aktivare roll med hänsyn till slutresultatet och bedöma frågan samt påverka förlikningens riktning och innehåll genom egna initiativ och förslag.

En värderande medling är dock förknippad med risken för ett misslyckat resultat, om denna typ av medling används i ett för tidigt skede eller alltför enkelspårigt. Därför föreslås det att detta förfarande endast skall användas i andra hand. Genom bestämmelsen att förslaget skall kunna göras endast på begäran av parterna eller när samtliga parter åtminstone har samtyckt till att det, garanterar man att förslaget inte kommer som en överraskning för parterna.

Med hänsyn till att medlingen främjar parternas strävanden att på frivillig väg hitta en lösning i godo kommer det inte särskilt ofta att bli aktuellt med situationer där medlaren

presenterar ett förslag till lösning på tvisten. Parterna är beredda att själva söka lösningar och av medlaren förväntas de sig snarast att han eller hon skall skapa och upprätthålla ett förtroligt förhandlingsklimat och se till att förhandlingarna löper. Det kan närmast antas vara till fördel att medlaren endast leder förhandlingarna i fråga om vilka teman som skall tas upp och hur dessa skall behandlas.

Parterna har däremot i allmänhet inte begärt medling för att få del av medlarens bedömning i fråga om sättet att lösa tvisten. Man kan utgå från att om detta vore deras främsta intresse och de vill få denna bedömning uttryckligen av en domstol, så skulle de ha väckt talan vid domstol.

Å andra sidan finns det vid domstolarna specialkunnande i fråga om tvistlösning. Med hänsyn till detta anses det vara en fördel att domstolarna har möjlighet att redan i ett tidigt skede av medlingen göra en värdering i form av ett lösningsförslag (*early neutral evaluation*). Förslaget kan främja medlingen särskilt så att parterna utifrån det ser på situationen ur rätt perspektiv. Den huvudsakliga referensramen för ett sådant utvärderande förslag i ett relativt tidigt skede av medlingen utgörs av förståeliga skäl närmast av bestämmelserna i gällande rätt.

I regel skall dock förslaget till lösning tas fram utifrån parternas förväntningar. Detta kommer sig av att medlingens syfte är att parterna skall komma överens i saken utifrån sina egna utgångspunkter. Parternas förväntningar skall vara utgångspunkt för lösningsförslaget särskilt i sådana fall där man har kommit över det inledande skedet i medlingen och redan granskat olika möjligheter att arbeta vidare. När parterna i dessa fall begär ett lösningsförslag förväntas de sig troligen inte i första hand något förhandsbesked om hur gällande lag bör tillämpas i ärendet i fråga. Det kan snarare vara fråga om att parterna i den aktuella förhandlingssituationen inte lyckas formulera ett avtal som är godtagbart för dem bägge och att de vill lösa detta med hjälp av förslag från medlaren.

För att ärendet skall avancera kan det bli nödvändigt att i avtalet också titta på andra omständigheter som påverkar relationerna mellan parterna än de som tvisten ursprungligen gällde. Det kan behövas kreativa lös-

ningar som kan godtas av bägge parter och som ger dem båda möjlighet att avsluta tvisten utan känsla av att ha tappat ansiktet. Dessa lösningar kan vara andra än de som man skulle komma fram till enligt gällande lag. Lösningarna kan självfallet inte heller i dessa fall strida mot vare sig lag eller god sed eller kränka utomståendes rätt.

I syfte att möjliggöra dylika kreativa förlikningsavtal föreslås det i den senare meningen i momentet att förslaget om en lösning av frågan i godo kunde bygga på en skälighetsbedömning av medlaren. Med skälighet skall här förstås det samma som i 31 § 3 mom. i lagen om skiljeförfarande (967/1992) där det möjliggörs att skiljemännen i enlighet med överenskommelsen mellan parterna grundar sitt avgörande på det som är rätt och billigt. Förslaget skall inte vara bundet till dispositiva bestämmelser i gällande rätt, dvs. till bestämmelser som parterna kan avvika från genom avtal. Indispositiva lagbestämmelser kan däremot inte förbigås i ett avtal.

Bestämmelsen behövs för att visa att ett förlikningsförslag inom medlingsförfarandet kan innehållsmässigt sett formuleras friare än ett förlikningsförslag i samband med rättegång. Av avsnitt 2.1.1 i den allmänna motiveringen framgår att utgångspunkten i gällande lag är att förlikningsförslag som görs i samband med rättegång skall ha ett innehåll som motsvarar bestämmelserna i den materiella lagstiftningen.

Till denna fråga anknyter även bestämmelsen i 8 § 2 mom. om möjligheterna att stadfästa en förlikning så att den också innehåller bestämmelser som inte gäller de ursprungliga kraven.

8 §. *Hur förlikning stadfästs.* I denna paragraf föreslås bestämmelser om stadfästelse av förlikning i samband med medling.

Om medlingen skall uppfylla rättssäkerhetsförväntningarna och medföra en permanent lösning på parternas problem måste den uppnådda uppgörelsen i godo kunna stadfästas som en förlikning som binder parterna och som kan verkställas på samma sätt som en förlikning som fastställts i rättegång.

I 1 mom. föreslås för det första att en förlikning som parterna godkänt inom ett medlingsförfarande skall kunna stadfästas i domstol. Denna bestämmelse behövs främst för

ärenden som är föremål för medling i domstol utan att vara föremål för rättegång.

Enligt 2 mom. skall bestämmelserna om förlikning och stadfästelse av förlikning inom medlingsförfarande motsvara lagbestämmelserna om förlikning i rättegång. Dessa bestämmelser om stadfästelse av förlikning återfinns i lagförslag nr 2 om revidering av 20 kap. rättegångsbalken. Bestämmelser om hur en stadfäst förlikning skall verkställas återfinns för sin del i 2 kap. 12 § i utskottslagen. Detta betyder att förlikningar som stadfästs inom ett medlingsförfarande blir verkställbara genast.

I momentets andra mening föreslås dessutom att en förlikning som stadfästs inom ett medlingsförfarande skall kunna innehålla också sådana bestämmelser som gäller annat än parternas ursprungliga krav. Jämfört med förlikningar som stadfäst i rättegång innebär detta en utvidgning eftersom det i fråga om rättegångsförlikningar i regel anses att dessa inte får innehålla något annat än det som upptagits i käromålet. I en rättegång kan en fråga bli föremål för förlikning endast i den utsträckning som frågan är anhängig vid domstolen.

I motiven till 7 § 2 mom. har behovet av kreativa förlikningslösningar inom medlingsförfarandet kommenterats. För att möjliggöra dessa och för att säkerställa medlingens användbarhet bör det därför i lag vara tillåtet att som avslutning på medlingen stadfästa en förlikning som kan gälla ett större eller delvis ett annan ärendekomplex än de krav som ursprungligen framställdes. För att en sådan förlikning skall kunna fastställas måste förlikningen formuleras tillräckligt exakt så att den kan verkställas utan svårigheter. En exakt formulering behövs också för att konstatera innehållet i och omfattningen av den uppgörelse som man kommit överens om så att frågan inte senare kan prövas i rättegång.

Meningen är att förlikningen skall stadfästas i tingsrätten av den domare som handhaft uppdraget som medlare. Enligt 2 kap. 8 § 3 mom. rättegångsbalken (381/2003) kan förlikning stadfästas också i hovrätten av en enda ledamot som svarat för förberedelsen.

9 §. *Hur medling avslutas.* Paragrafen innehåller bestämmelser om hur ett medlingsförfarande skall avslutas.

Enligt 1 mom. skall medlingen kunna avslutas på tre sätt.

Enligt momentets första punkt kan medlingen avslutas antingen när en förlikning stadfästs i saken eller när parterna meddelar medlaren att de kommit överens på något annat sätt.

I dessa fall har medlingen varit lyckad och det har nåtts en uppgörelse i godo. Uppgårelsen har antingen kunnat stadfästas i domstolen enligt 8 § för att iaktas av parterna eller så har de nöjt sig med ett ömsesidigt avtal utan att begära stadfästelse i domstol. Förlikningsvillkoren behöver inte nödvändigtvis, t.ex. om parterna så önskar, bli kända för utomstående. I sådana fall yppar parterna inte heller förlikningens innehåll för domstolen.

Om även rättegång inletts i ett ärende som avslutas med förlikning, stadfäst eller avtalsrelaterad, avslutas också denna rättegång. En förlikning som stadfäst i ett medlingsförfarande är då samtidigt en förlikning i rättegångsärendet. Om förlikningen däremot endast uttrycks i ett avtal mellan parterna utan stadfästelse i domstol avskrivs i regel målet efter ett meddelande från parterna.

Om däremot förlikningen endast gäller en del av det ärende som är föremål för rättegång, fortsätter i princip rättegången om resten av ärendet.

Punkterna 2 och 3 i momentet gäller situationer där medlingen avslutas utan resultat.

För att medlingen inte i onödan skall fortsätta efter det att förutsättningarna för medling försvunnit, bör förfarandet kunna avslutas vid behov.

I momentets andra punkt föreskrivs därför att medlingen avslutas då en part informerar medlaren att han eller hon inte längre vill att medlingen skall fortsätta. Med hänsyn till medlingens informella karaktär bör meddelandet kunna lämnas på olika sätt, t.o.m. muntligt. Eftersom medlingen bygger på parternas vilja behöver parten inte motivera sitt beslut för medlaren. Medlingen avslutas direkt till följd av meddelandet. Den andra parten kan inte kräva att medlingen skall fortsätta.

Enligt momentets tredje punkt kan också medlaren ta initiativ till att avsluta medlingen. Medlaren kunde förfara på detta sätt främst i sådana fall där det visar sig att par-

terna inte längre följer det förfarande man kommit överens om eller att de inte deltar aktivt i medlingen och medlaren anser det omtiverat att fortsätta medlingen. Det kan också visa sig att en fortsatt medling kunde strida mot den ena partens intressen av den anledningen att denne på grund av sina kunskapsmässiga färdigheter inte kan bevaka sina intressen i förfarandet, medan motparten försöker utnyttja denna ojämlikhet. Dessutom kan det finnas andra situationer där medlaren ser att det inte finns förutsättningar för fortsatt medling. Detta kunde t.ex. vara fallet då medlingen inte har avancerat på väntat sätt.

Medlaren får inte avsluta medlingen så att det blir en överraskning för parterna. Enligt lagrummet får medlaren därför avsluta medlingen på tjänstens vägnar endast efter det att parterna har hörts. Detta kan ske på ett informellt sätt. Medlaren skall då informera parterna att han eller hon anser det ändamålsenligt att avsluta medlingen och ange skälen för detta. Parterna skall ges tillfälle att uttrycka sin uppfattning om att förfarandet avslutas. Om det härvid visar sig att den antagna orsaken för avslutandet inte längre finns, om det t.ex. görs framsteg i förfarandet, kan medlingen fortsätta.

Enligt 2 mom. åläggs medlaren att se till att parterna blir informerade om att medlingen avslutats enligt 1 mom. 2 eller 3 punkten, dvs. i sådana fall där den ena parten har meddelat att han eller hon inte önskar fortsätta medlingen eller där medlaren själv har beslutat att avsluta medlingen.

Det bästa tillvägagångssättet är sannolikt att skicka ett meddelande till parterna om att medlingen har avslutats. I verkligheten kommer parterna i regel att ha fått informationen redan på annat sätt. Om en part meddelar medlaren att han eller hon inte önskar fortsätta förfarandet, har denna part antagligen lämnat samma meddelande till sin motpart. Medlaren måste för sin del informera sig om parternas åsikt när han eller hon tänker avsluta medlingen på eget initiativ. Det kan antas att medlaren fattar sitt beslut i detta sammanhang och att parterna sålunda blir informerade om saken. För tydlighetens skull är det dock skäl att i enlighet med momentet lämna ett uttryckligt meddelande om att medlingen avslutats till parterna.

Om rättegång har inletts i ärendet, bör det också påpekas i meddelandet att rättegången kommer att fortsätta enligt 3 mom.

Eftersom parterna enligt 14 § själva skall svara för sina egna kostnader för medlingen, blir det inte aktuellt att behandla yrkanden som gäller deras utgifter, inte ens i det fall att medlingen avslutas utan resultat. Med hänsyn till detta är det viktigt att parternas utgifter inte ökar i onödan genom att fortsätta ett förfarande som saknar förutsättningar att lyckas.

I 3 mom. föreslås en bestämmelse som gäller situationer där en medling avslutas på annat sätt än genom att parterna förliks och ärendet också är föremål för rättegång. I dessa fall fortsätter ärendet som ett rättegångs-ärende. Detta motsvarar bestämmelsen i 14 kap. 4 § i rättegångsbalken om att lämna mål vilande. Bestämmelsen gäller självfallet inte sådana ärenden som har medlats utan att rättegång har inletts. Behandlingen av dessa ärenden avslutas samtidigt som medlingen.

Domstolen skall fortsätta förberedelsen av målet från den punkt som gällde då medlingen inleddes. I regel är behandlingen sannolikt i det skedet att svaromål skall inbegäras med anledning av talan. Om medling har begärts i stämningsansökan och denna medling har inletts har nämligen rättegången inte avancerat längre än detta.

Vid domstolen måste man se till att en ny domare genast förordnas att handha ärendet då en medling avslutats så att rättegången skall fortsätta. Enligt 15 § 2 mom. i den föreslagna lagen är den domare som skött uppdraget som medlare jävig att fortsätta behandlingen av ärendet.

3 kap. Särskilda bestämmelser

10 §. *Behörig domstol.* I denna paragraf föreslås bestämmelser om domstolens behörighet och behöriga sammansättning i ett medlingsärende.

Enligt 1 mom. skall den domstol som är behörig att behandla ett ärende i rättegång också vara behörig att medla i ärendet.

Bestämmelsen gäller både de fall där medling begärs utan att rättegång har inletts i ärendet och de fall där rättegång har inletts.

I ärenden där medling begärs utan att rätte-

gång har inletts skall den tingsrätt vara behörig som också skulle vara behörig att behandla en talan om samma sak.

I tvistemål kan parterna i regel välja forum. Frågan om domstolens behörighet blir inte aktuell om inte svarandeparten gör en invändning i saken. Detta betyder att man i regel inte heller behöver någon särskild utredning om domstolens behörighet då en ansökan om medling behandlas.

I fråga om vissa sakgrupper finns det dock tvingande forumbestämmelser. På detta sätt bestäms t.ex. behörig domstol i fastighets- och arvstvister. Dessa indispositiva bestämmelser om forum skall följas också i medlingsärenden.

I de fall att en rättegång har inletts om samma sak är det ändamålsenligt att sköta medlingen vid den domstolen. Även om det finns flera behöriga domstolar, bör medlingen i dessa fall inledas vid den domstol som redan behandlar ärendet sedan tidigare.

En förutsättning för detta är att domstolen i fråga är behörig i rättegångsärendet. Om talan har väckts vid en domstol som inte är behörig enligt lag eller ett avtal mellan parterna, skall inte heller medling inledas vid denna domstol. Båda sakerna, dvs. talan och begäran om medling, lämnas då utan prövning.

Enligt förslaget ingår bestämmelserna om domstolens behöriga sammansättning för handläggning av en medlingsbegäran och för medling i 2 mom. Meningen är att dessa ärenden skall kunna behandlas i den sammansättning som gäller då domstolen beslutar om åtgärder som hör samman med förberedelsen. I tingsrätten betyder detta endast ordföranden enligt 2 kap. 5 § 1 mom. 2 punkten rättegångsbalken. I hovrätten behandlas ärendena på motsvarande sätt i en sammansättning med endast en ledamot enligt 2 kap. 8 § 3 mom.

I denna sammansättning behandlar domstolen en begäran om medling och beslutar om att inleda medling eller förkasta begäran om medling. I denna sammansättning fattas också beslut om att avsluta medling och stadfästs förlikning som tillkommit genom medling.

Enligt 5 § betyder detta att uppdraget som medlare handhas av en av domstolens domare.

11 §. *Hur parterna skall företräddas.* I av-

snitt 3.2.3 i den allmänna motiveringen har det påpekats att medlingen inte är en rättegång och att man därför inte bör tillämpa rättegångslagstiftningen på den utom i de fall då det finns en särskild hänvisning till rättegångslagstiftningen beträffande någon delfråga.

Ett temaområde som det är ändamålsenligt att ordna genom hänvisning till rättegångsbalkens bestämmelser är frågan om hur parterna skall företrädas i medlingsförfarandet. I såväl medlingsförfarandet som i rättegång måste företrädandet av parterna ordnas så att företrädarna i mån av möjlighet har rätt att besluta om saker som kommer fram under förfarandet.

I 1 mom. föreskrivs därför att parterna skall företrädas i medlingen i enlighet med vad som är bestämt i lag om förande av talan i rättegång. De aktuella bestämmelserna finns i 12 kap. 1—5 a § i rättegångsbalken i fråga om fysiska personer och i fråga om hur olika juridiska personer skall företrädas i respektive lag, t.ex. i 8 kap. 12 och 13 § i aktiebolagslagen, enligt vilka det ankommer på aetingen verkställande direktören eller styrelsen att företräda bolaget beroende på ärendets art.

Enligt 2 mom. skall det som är föreskrivet om rättegångsbiträde och rättegångsombud i tvistemål följas i medlingsförfarandet i fråga om rätten att anlita biträde och ombud och i fråga om biträdes och ombuds behörighet. Dessa bestämmelser finns i 15 kap. i rättegångsbalken.

Parterna får sålunda använda ombud om inte medlaren bestämmer att de skall infinna sig personligen till medlingen, eller, när det är fråga om andra än fysiska personer, låta sig företrädas av sina lagliga företrädare. I dessa fall kan de ha biträden. Ett biträde och ett ombud skall i regel ha juridisk utbildning på samma sätt som i rättegångar.

Det bör bedömas från fall till fall hur parterna skall vara företrädade när de deltar i medlingen. Syftet med förfarandet är att binda parterna till en frivillig uppgörelse i godo. För att uppnå detta syfte är det i princip till fördel med ett direkt deltagande från deras sida i förfarandet. Det är därför i regel bra om parterna själva närvar personligen och i fråga om parter som är sammanslutningar att

dessa är närvarande genom sina företrädare. Parterna kan då direkt bilda sig en uppfattning om de frågor som kommer upp och genast uttrycka sin ståndpunkt, vilket leder till att medlingen avancerar på ett smidigt sätt.

Med hänsyn till medlingens syfte kan det också vara till fördel att parterna har ett biträde som är förtrogen med medlingsförfarandet och/eller advokatverksamhet. Med stöd av sina yrkeskunskaper kan han eller hon bedöma saken mer objektivt än vad parten själv kan göra.

Ibland, särskilt i inflammerade situationer, kan det vara motiverat att sköta medlingen endast via ombud utan att parterna själva är närvarande. Med hänsyn till medlingens syfte att parterna själva skall bilägga sin tvist bör detta förfarande dock användas snarast i undantagsfall och endast i något bestämt skede av behandlingen.

Det är skäl att observera att man i medlingsförfarandet inte tillämpar sådana bestämmelser som gäller påföljder vid utevaro och därmed jämförbara omständigheter om en part anlant fel företrädd till domstolen. När en part uteblir från ett medlingssammanträde eller försummar att följa medlaren's anvisningar om hur han eller hon skall företrädas bör detta bedömas med hänsyn till frågan om det på grund av partens ringa engagemang i saken inte längre finns förutsättningar för en lyckad medling och om medlingen därför borde avslutas.

12 §. *Förfarandets offentlighet.* I avsnitt 3.2.4 i den allmänna motiveringen har man kommit fram till att medling i domstol som genomförs i form av myndighetsutövning skall vara offentlig på samma sätt som rättegångsförfarande. Därför föreslås det i 1 mom. att det i fråga om offentligheten skall iakttas vad som är föreskrivet i lag om rättegångars offentlighet.

De sammanträden i domstolen som ordnas för att behandla ett medlingsärende skall därför i princip vara offentliga. Allmänheten får sålunda möjlighet att följa dessa sammanträden. Detta tillgodoser den demokratiska kontrollen av rättsvärderna då allmänheten kan försäkra sig om korrektheten genom att följa arbetet. Offentligheten garanterat för sin del neutraliteten och opartiskheten i medlaren's arbete. Offentlighet ligger därför också i par-

ternas intresse.

Eftersom tjänsten bekostas med allmänna medel är det också korrekt att allmänheten genom att närvara kan följa vilka frågor som blir föremål för medling och sålunda bedöma ändamålsenligheten och effektiviteten i resursanvändningen för detta ändamål.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall även de bestämmelser i lagstiftningen som begränsar rättegångars offentlighet bli tillämpliga.

I gällande lag om offentlighet vid rättegång (945/1984) föreskrivs om vissa situationer där förhandlingarna skall ske inom stängda dörrar utan att allmänheten har rätt att närvara. I lagens 5 § föreskrivs om begränsning av offentligheten enligt prövning. Av dessa hör främst de i 1 mom. 1 punkten avsedda familjerättsliga frågorna samman med tvistemål och den nu föreslagna lagens tillämpningsområde, dvs. frågor där sådana omständigheter i någons privatliv som är av synnerligen ömtålig natur tas upp. Enligt 5 § 2 mom. 1 punkten kan också andra frågor behandlas utan allmänhetens närvaro bl.a. då sekretessbelagda handlingar läggs fram eller då man yppar information som är sekretessbelagd.

Begränsad offentlighet vid behandlingen kan med stöd av momentet i fråga sålunda bli aktuell främst i samband med medling i familjerättsliga frågor där känsliga uppgifter om parternas privatliv tas upp och i medlingsförfaranden som gäller handlingar som innehåller affärshemligheter. I enlighet med syftet för reformen om offentlighet vid rättegång skall offentligheten begränsas endast i den utsträckning som det behövs, t.ex. endast gälla det medlingssammanträde där omständigheter som begränsningen grundar sig på behandlas. En sådan exakt och partiell begränsning är också förenlig med 5 § i den nuvarande lagen om offentlighet vid rättegång.

Enligt den allmänna bestämmelsen i det aktuella momentet skall också offentligheten för handlingar och uppgifter som gäller medlingsförfarandet följa samma regler som i fråga om rättegång.

Enligt 9 § 2 mom. i gällande lag om offentlighet vid rättegång kan rättegångsmaterial sekretessbeläggas om ärendet helt eller delvis har behandlats utan att allmänheten haft rätt

att närvara eller om det innehåller sekretessbelagda handlingar eller sekretessbelagd information.

Om en förlikning som uppnåtts genom medling stadfästs i domstol i enlighet med 8 § skall i fråga om förlikningens offentlighet iakttas motsvarande bestämmelser om domar.

En dom är i princip offentlig i sin helhet. Enligt gällande lag kan domstolen dock på de villkor som gäller för sekretess för rättegångsmaterial och som kommenterats tidigare i texten bestämma att även domen skall hållas hemlig. Också i dessa fall är dock domslutet och de tillämpade lagrummen offentlig information.

Med hänsyn till offentligheten för stadfästa förlikningar leder det beskrivna rättsläget till att en förlikning i princip är offentlig i sin helhet. Om förlikningen innehåller sekretessbelagda omständigheter, t.ex. affärshemligheter, skall åtminstone den del av förlikningen som motsvarar ett domslut vara offentlig, dvs. bestämmelserna som anger vad parterna förbundit sig till att göra, utstå eller låta bli att göra. Detta är de uppgifter som ligger till grund för verkställigheten av förlikningen.

I praktiken är frågan om offentlighet för förlikningens övriga delar inte särskilt betydelsefull, eftersom de förlikningar där stadfästelse i domstol begärs i regel är så kortfattade att de inte innehåller mycket annat än bestämmelser om parternas verkställbara förpliktelser mot varandra.

Om parterna kommer överens i ärendet utan att föra förlikningen till domstol för stadfästelse blir avtalet inte offentligt utan förblir en sak mellan parterna.

Enligt 2 mom. skall det bli möjligt med överläggningar utan allmänhetens närvaro också i sådana fall där medlaren träffar en part enligt 6 § 3 mom. utan att den andra parten är närvarande. Detta förfarande kräver begäran av en part. Domstolen bedömer om detta skede i förhandlingarna skall föras bakom stängda dörrar. Med hänsyn till att hela medlingsförfarandet är avsett att genomföras enligt överenskommelse med parterna, är det i regel skäl att bifalla en sådan begäran. Om begäran avslås kan detta försämra en parts tillit till förfarandet och försvaga viljan att agera i enlighet med medlingens syften.

Den ifrågavarande behandlingsfasen är av en art som ofta kräver konfidentialitet. Frågan som behandlas är sådan att parten inte vill ta upp den inför motparten och därför för medlaren separata förhandlingar med parten som t.ex. kan ge medlaren upplysningar om sina villkor av tröskeltyp och berätta vad han eller hon är redo att godkänna och vad som inte kan komma i fråga. I detta skede av förfarandet är det ofta fråga om att öka medlaren förståelse för bakgrunden till tvisten och relationerna mellan parterna. I tvister som gäller affärsförbindelser kan sådana affärshemligheter tas upp i detta sammanhang som parterna inte önskar avslöja för varandra.

Om motparten inte är närvarande vid en överläggning känns det bakvänt att tillåta att allmänheten får möjlighet att följa behandlingen. Ett sådant förfarande skulle dessutom möjliggöra missbruk eftersom det bland allmänheten kunde finnas någon som kanske rapporterar till motparten om innehållet i förhandlingarna.

Enligt 3 mom. skall överläggningarna kunna bli sekretessbelagda också i andra behandlingsskeden. I den allmänna motiveringen anges som exempel en situation där parterna tillsammans värderar förlikningsvillkoren med tanke på vad som är godtagbart för dem bägge. Närvaro av utomstående personer kunde skada en fördomsfri behandling och parternas avtalsvillighet. Att allmänheten ges tillfälle att närvara innebär dessutom risk för missbruk så till vida att t.ex. konkurrenter kunde skaffa information på detta sätt om de förväntningar som finns och om den praxis som iakttagits i förhållandet mellan parterna.

Enligt det föreslagna lagrummet kan förfarandets offentlighet begränsas med motiveringen att en offentlig handläggning kanske riskerar medlingens syfte. Enligt lagförslaget 2 § är detta syfte att komma fram till en uppgörelse i godo. Offentligheten kan dock inte begränsas av detta skäl om förtroendet för rättsvärderna eller något annat vägande skäl förutsätter att ärendet behandlas offentligt. Detta kunde t.ex. bli fallet när man medlar i en fråga av särskilt stor samhällsrelig betydelse.

Enligt det föreslagna lagrummet skall behandlingen ske bakom stängda dörrar endast i en bestämd behandlingsfas och endast till

följd av en begäran av en part.

Detta betyder att situationer där en offentlig behandling kunde riskera medlingens syfte i regel kommer att framgå av att en part i respektive skede av behandlingen meddelar att situationen är av sådan art att han eller hon inte är beredd att behandla saken på något annat sätt än konfidentiellt. Medlaren skall då bedöma om frågan för det första är sådan att en närmare behandling behövs. Om medlaren anser att en fortsatt behandling av ämnet behövs, skall han eller hon bedöma om det är ändamålsenligt att samtycka till partens begäran med hänsyn till att man annars riskerar att medlingens syfte inte uppnås och med hänsyn till de omständigheter som talar för en offentlig bedömning.

Som det påpekats i kommentarerna till 2 mom. bör medlaren i mån av möjlighet samtycka till en parts begäran om konfidentiella överläggningar, för att förfarandet skall motsvara parternas önskemål och för att bevara deras förtroende för förfarandet.

13 §. *Förbud mot utnyttjande av uppgifter.* Paragrafen innehåller en bestämmelse som förbjuder parterna att i ett senare skede av behandlingen åberopa sådant som motparten lagt fram under medlingen i syfte att uppnå förlikning.

Bestämmelsen garanterar medlingens konfidentialitet. Om det möjliggörs att de medgivanden som en part meddelar att den kan godta kan tas fram av motparten i ett senare skede för att motivera denna parts yrkanden, kommer detta att försvaga parternas vilja att engagera sig i medlingen och att agera för att uppnå dess syften.

Ett motsvarande förbud finns i 39 § i de vägledande reglerna om god advokatsed. I den paragrafen förbjuds advokaterna att i en rättegång åberopa ett förlikningsanbud som motparten ingett, om inte denna part samtycker till att detta sker.

I lagrummet avses med senare behandling en rättegång som inletts före medlingen och som kommer att fortsätta om medlingen misslyckas, och dessutom också annat förfarande som inleds senare. Det kan vara fråga om en rättegång där parterna eller den ena parten är part eller t.ex. ett förvaltningsförfarande som de eller den ena av dem deltar i.

Motparten har dock möjlighet att samtycka

till att saken återopas och då gäller förbudet inte.

14 §. *Medlingskostnader*. Enligt 1 mom. skall parterna själva svara för de kostnader som de har av medlingen. Att kostnaderna fördelas så att vardera parten svarar för sina egna kostnader kan anses som en tydlig lösning som är lämplig för medlingens syfte. Medlingen syftar inte till att den ena parten utpekas ha rätt medan den andra utpekas ha fel, utan meningen är att man skall komma fram till en lösning som kan godtas av bägge parter. Detta främjas av att parterna inte kan få ersättning av varandra för medlingskostnaderna.

Också med hänsyn till det arvode som fastställs för ett biträde inom ramen för den rättsliga hjälp som skall lämnas till parterna och med tanke på den rättsskyddsförsäkringsförmån som en part kan ha rätt till är det klarast och tydligast om förfarandet betyder att vardera parten endast har sina egna utgifter utan någon ersättningsskyldighet gentemot motparten.

I detta lagrum avses med kostnader för medlingen för det första utgifter till myndigheter, dvs. främst den handläggningsavgift som skall betalas enligt 17 §. Denna avgift skall betalas av den som begär medling och om parterna inlämnar en gemensam begäran av parterna tillsammans.

Den största utgiften vid medling gäller de kostnader som parterna har för att anlita biträde eller ombud. Dessa kostnader utgörs av arvoden och kostnadsersättningar till biträde eller ombud.

Enligt lagen om rättshjälp (257/2002) kan rättshjälp beviljas den som behöver sakkunnig hjälp i en rättslig angelägenhet. Rättshjälp omfattar juridisk rådgivning och behövliga åtgärder samt biträdande i domstol. Enligt detta kan alltså rättshjälp beviljas också för medling i domstol.

Enligt 8 § i rättshjälpslagen lämnas rättshjälp av ett offentligt rättsbiträde men dessutom kan också ett privat biträde förordnas till uppdraget. I regeringens proposition om en ny rättshjälpslag och vissa lagar som har samband med den (RP 82/2001 rd) definieras ett domstolsärende för lagens ändamål som en angelägenhet som redan behandlas i domstol eller beträffande vilken avsikten är att

den skall föras till domstol t.ex. genom en stämningsansökan eller genom att överklaga ett beslut av en förvaltningsmyndighet. Dessutom påpekas det att rättshjälp också kan behövas i andra, s.k. utomprocessuella ärenden. De utomprocessuella ärendena är enligt den begreppsapparat som används i propositionen antingen sådana ärenden som över huvud taget inte kan föras till domstol eller sådana förvaltnings- eller förvaltningsrättskipningsärenden som behandlas i olika nämnder och motsvarande organ.

I ljuset av denna indelning är medlingsärenden domstolsärenden enligt rättshjälpslagen. Därför kan man vid medling som biträde anlita även andra dugliga personer än offentliga rättsbiträden. Arvode och ersättning till ett sådant biträde fastställs av den domstol som behandlar medlingsärendet, efter det att biträdets uppdrag är slutfört. Om medlingen avslutas utan resultat i ett ärende där rättegång inletts, är det möjligt att fastställa arvodet och ersättningen i samband med rättegången.

Att parterna själva svarar för sina egna utgifter av medlingen leder också till att det blir staten som skall svara för den ersättning som har betalats till en parts biträde med stöd av rättshjälpslagen.

Eftersom medlaren är en av domstolens domare som handhar uppdraget som tjänsteuppdrag uppbär han eller hon inte arvode för sitt uppdrag. Någon sådan utgift har alltså parterna inte vid medling i domstol. Endast i de fall att medlaren med parternas samtycke anlitar ett biträde enligt 5 § 2 mom. skall parterna betala de kostnader som anlitandet av biträdet medför.

Meningen är att den princip som uttrycks i 1 mom., dvs. att vardera parten svarar för sina egna kostnader för medlingen, skall preciseras i 2 mom. genom bestämmelsen att en part inte i en rättegång får kräva att motparten skall ersätta de kostnader som han eller hon har haft för medlingsförfarandet. En part skall sålunda inte ha möjlighet att i efterhand få ersättning i domstol av motparten för sina medlingskostnader. Det anses allmänt vara till skada — försvaga viljan till medling — om det i ett senare skede kan bli möjligt att kräva motparten på ersättning för kostnaderna för en misslyckad medling.

I detta lagrum skall rättegång avse såväl sådan rättegång som redan initierats då medlingen inleds och som fortsätter om medlingen misslyckas, och även annan rättegång som inleds senare.

15 §. *Jäv för medlare.* Enligt paragrafens 1 mom. skall bestämmelserna om jäv för domare också gälla för medlaruppdrag. Detta är motiverat eftersom en medlare skall arbeta med iakttagande av opartiskhet och objektivitet. Vid medling är det ytterst viktigt att parterna kan lita på att medlaren arbetar enligt dessa principer. Medlingen sker vid domstolarna och det är domstolarnas domare som handhar medlingsuppdragen. Också med hänsyn till detta är det motiverat att de omfattas av samma principer för jäv i såväl medlingsuppdrag som lagskipningsarbete.

Enligt lagrummet skall även medlarens biträde enligt 5 § 2 mom. omfattas av samma jävsprinciper.

Enligt den föreslagna paragrafens 2 mom. skall medlaren inte ha rätt att som rättegångsdomare handlägga ett ärende som han eller hon har medlat i. Den som arbetat som medlare och försökt hjälpa parterna att nå samförstånd och bilägga sin tvist är i så hög grad engagerad i att försöka främja en överenskommelse i saken att han eller hon inte är lämplig att handlägga samma sak i form att ett rättegångsärende där tvisten avgörs på juridiska grunder. Parternas förtroende för medlaren har dessutom kunnat lida av att någon förlikning inte kunde uppnås under medlarens ledning utan att man i stället måste ta upp saken i rättegång.

Den föreslagna modellen, dvs. att medlaren inte sitter domare i den sak han eller hon medlat i, är tydlig och svarar mot allmän praxis i de länder som använts som jämförelse.

Med rättegång avses i detta lagrum en rättegång som inletts före medlingen och som fortsätter efter medlingen och en rättegång om samma sak som inleds senare.

Det föreslås ingen särskild lagbestämmelse om jäv för medlarens biträde vid fortsatt behandling av ärendet. Detta har inte ansetts nödvändigt eftersom meningen är att biträdet främst skall vara en expert på något visst område. Det är därför inte sannolikt att biträdet senare kommer att uppträda som domare i

samma ärende. Om så trots allt blir fallet kommer inte heller medlarens biträde att få handlägga ärendet som domare till följd av kravet på rättvis rättegång och bestämmelserna i 13 kap. 7 § i rättegångsbalken (441/2001), särskilt paragrafens 3 mom.

16 §. *Sökande av ändring.* Meningen är att i paragrafens 1 mom. ange vilka avgöranden i ett medlingsförfarande som man inte får söka ändring i. Det blir fråga om beslut om att medling skall inledas, beslut om att avslå en begäran om medling i ett ärende där rättegång redan inletts och beslut som fastställer att medlingen har avslutats.

En medling kan inledas endast med samtycke av samtliga parter, vilket betyder att ingen har behov av att söka ändring i beslutet om att medling skall inledas.

Det finns inte heller något behov av rättskydd när en sådan begäran om medling avslås där frågan redan är anhängig i domstolen som ett rättegångsärende. Det är fråga om ett beslut som gäller ärendets behandlingsordning. Ärendet har redan tagits upp i domstolen i form av ett rättegångsärende och denna behandling skall följa garantierna för en rättvis rättegång. I samband med behandlingen av rättegångsärendet utreds dessutom möjligheterna för en förlikning.

Någon besvärsmålsrätt skall inte heller finnas i fråga om beslut som fastställer att medlingen har avslutats. De grunder för att avsluta en medling som anges i 9 § 1 mom. 2 och 3 punkten är av sådan beskaffenhet att det inte är ändamålsenligt att söka ändring i ett beslut om avslutande av medling som har fattats med stöd av dessa.

Eftersom medlingen förutsätter att alla parter är engagerade i förfarandet och dess syften, blir det meningslöst att fortsätta förfarandet om en part meddelar att den inte längre önskar fortsätta medlingen. Sökande av ändring i ett beslut som avslutar medlingen på denna grund återställer inte det förtroende som utgör en förutsättning för medlingen och förbiser dessutom den vilja som uttryckts av den part som önskar avsluta medlingen.

Om medlaren däremot avslutar medlingen på eget initiativ till följd av att det inte är motiverat att fortsätta förfarandet, bygger beslutet närmast på någon omständighet som beror på saken eller parterna och som leder till att

det inte längre finns förutsättningar att fortsätta medlingen. Inte heller i dessa fall återställer sökandet av ändring de nödvändiga förutsättningarna.

Om medlingen har avslutats enligt 9 § 1 mom. 1 punkten till följd av att frågan har gjorts upp i godo, kan ändring inte heller sökas i beslutet om att förfarandet har avslutats. Förfarandet har nämligen lett till ett resultat som motsvarar parternas vilja och de har sålunda ingen orsak att kräva att förfarandet skall fortsätta. Om förlikning har stadfäst i ärendet, kan man vid behov söka ändring genom besvär enligt 5 § i lagförslag nr 2 i denna proposition i stadfästelsebeslutet.

Enligt den föreslagna paragrafens 2 mom. skall det däremot vara möjligt att överklaga ett avgörande som avslår en begäran om medling i ett sådant fall där rättegång ännu inte har inletts vid domstol. Vid överklagandet skall man i tillämpliga delar följa bestämmelserna i 25 kap. i rättegångsbalken om sökande av ändring i avgöranden av tingsrätten. Ett sådant beslut kan nämligen endast fattas i tingsrätten eftersom det är här det kan finnas ärenden som blir föremål för en begäran om medling utan att de samtidigt är aktuella som rättegångsänden.

Detta överklagande skall vara möjligt för att högre rätt skall kunna pröva de tolkningar av lagens tillämpningsområde eller av förutsättningarna för medling där det har ansetts att ärendet inte kan bli föremål för medling. På detta sätt säkerställer man en enhetlig tillämpningspraxis i dessa frågor.

17 §. *Handläggningsavgift.* Enligt 2 § i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (773/1993) är det möjligt att uppbära handläggningsavgift i form av rättegångsavgift eller ansökningsavgift. Enligt 3 § uppbärs rättegångsavgift för rättskipningsmål vid domstol. Enligt 3 § i förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (774/1993) uppbärs för behandlingen av ett ansökningsärende vid tingsrätten en ansökningsavgift enligt 4 § i lagen. Avgiftsbeloppen har grupperats och fastställts enligt sak och behandlingsfas.

I den föreslagna paragrafen föreskrivs att en ansökningsavgift skall uppbäras för handläggningen av en ansökan eller en begäran

om medling enligt den nya lagen. Detta motiveras av att ärendet blir föremål för medling till följd av ett särskilt initiativ eller en särskild ansökan eller begäran från parternas sida. Detta gäller också i de fall att ärendet redan är anhängiggjort som ett rättegångsärende.

Meningen är sålunda att ansökningsavgift skall uppbäras för alla ansökningar och framställningar om medling, såväl för ärenden där rättegång redan inletts som för ärenden där rättegång inte har inletts.

Enligt 5 § 1 mom. i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitiemyndigheters prestationer är den person betalningsskyldig som har anhängiggjort ärendet. I ett medlingsärende betyder detta att den eller de som begär medling skall betala ansökningsavgiften. Ett medlingsärende enligt den föreslagna lagen blir anhängigt till följd av deras begäran om medling. Enligt 5 § 3 mom. kommer endast en enda handläggningsavgift att uppbäras av parterna när dessa tillsammans begär medling. Enligt 5 § 4 mom. skall parterna ansvara solidariskt för denna avgift.

Enligt ett nytt 2 mom. som föreslås till 9 § i förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitiemyndigheters prestationer kommer ansökningsavgiften för medling att tas ut i det skedet då beslutet meddelas till följd av en ansökan eller begäran om att medling skall inledas, dvs. då beslutet om att inleda eller inte inleda medlingen fattas.

Då avgiften tas ut i detta skede för ärenden där medling inleds, främjas parternas engagemang i medlingsförfarandet. I ärenden där medling inte inleds avslutas behandlingen i domstolen av ansökan eller begäran och det är härvid nödvändigt att genast uppbära avgiften.

Meningen är att genom förordning bestämma att ansökningsavgiften skall vara 100 euro för medling i tingsrätt när medling inleds och 40 euro när medling inte inleds. Den föreslagna avgiften på 100 euro för medling som inleds är i samma storleksklass som rättegångsavgiften i tvistemål som avslutas vid muntlig förberedelse, t.ex. förlikning, då möjligheten till en uppgörelse i godo utreds enligt 5 kap. 26 § i rättegångsbalken under förberedelsen.

Det är motiverat att också ta ut en ansök-

ningsavgift för en ansökan eller begäran om medling som avslås, för att få parterna att i tillräckligt hög grad överväga förutsättningarna för en medling innan de inlämnar en begäran om medling. Ansökningsavgiften på 40 euro som tas ut i dessa fall är av samma storleksklass som avgiften för flera andra ansökningsärenden.

Om medling i ett ärende begärs i hovrätten, kommer en ansökningsavgift på 65 euro att tas ut i enlighet med 5 § i förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer. Avgiften är den samma oberoende av om medlingen inleds eller om begäran avslås. Om medlingen lyckas och om besväret avskrivs blir detta enligt 3 § 3 mom. lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer den enda handläggningsavgiften som tas ut vid hovrätten med anledning av detta ärende. Om däremot medling inte inleds vid hovrätten trots begäran eller om en inledd medling inte ger resultat och man blir tvungen att avgöra ärendet genom dom, tas dessutom rättegångsavgift vid hovrätt ut, dvs. 160 euro.

Det har redan påpekats att avsikten med ansökningsavgiften är att få parterna att överväga om det finns förutsättningar för medling eller om det vore mer ändamålsenligt att direkt inleda ärendet som tvistemål genom stämningsansökan.

Också den föreslagna sista meningen i paragrafen avses ha samma effekt på parternas bedömning. Enligt denna mening kommer även rättegångsavgift att tas ut i ett ärende om det samtidigt är anhängigt som ett rättegångsärende, i enlighet med vad som är särskilt föreskrivet om detta. Den bestämmelse som det här hänvisas till återfinns i 3 § i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer. Enligt 1 mom. i denna paragraf tas en rättegångsavgift ut för behandling av tvistemål i tingsrätt. Avgiften är minst 70 euro och högst 160 euro beroende på i vilket behandlingskede målet avslutas. En handläggningsavgift uppbärs i tingsrätten också för mål som avskrivs efter det att stämningen utfärdats. Dessa ärenden innehåller många frågor som parterna kommit överens om mellan sig.

Avsikten med bestämmelserna är att effek-

tivisera parternas engagemang i medlingen. De skall för det första överväga inlämnandet av en begäran om medling och begära medling endast i ett ärende där de anser att det finns förutsättningar för medling.

Bestämmelserna avser också att medling skall begäras i ett relativt tidigt skede då det finns förhållandevis goda förutsättningar för förfarandet eftersom parternas positioner inte ännu är särskilt fastlåsta.

Enligt 3 § 3 mom. i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer tas handläggningsavgift inte ut om ett tvistemål avslutas innan stämning har utfärdats. Handläggningsavgiften tas dock ut om förlikning i ärendet uppnås först senare och förlikningen stadfästs eller ärendet avskrivs på grund av ett förlikningsavtal.

I praktiken innebär de föreslagna bestämmelserna att det i ett medlingsärende räcker att betala endast ansökningsavgift om medling begärs innan ärendet inletts som ett tvistemål i domstol, eller senast i samband med stämningsansökan, och medlingen avslutas med förlikning. I sådana fall där medlingen inleds i ett senare skede eller där medlingen misslyckas skall dessutom rättegångsavgifter betalas för behandlingen av tvistemålet.

18 §. *Barns ställning och rättigheter.* I avsnitt 3.2.2 i den allmänna motiveringen och i motiven till 1 § har man stannat för att anse att det inte är nödvändigt att avgränsa möjligheterna till den föreslagna medlingen till att omfatta endast sådana ärenden där parterna till alla delar fritt kan ingå avtal. Det har ansetts att det kan vara ändamålsenligt att i medlingsförfarandet också ta upp sådana frågor som man får avtala om inom lagfäst ram. Sådana frågor är t.ex. frågor om barns underhåll och vårdnad samt frågor om umgängesrätt.

Enligt 1 mom. skall det sålunda vara möjligt att vissa frågor om barns ställning och rättigheter blir föremål för medling enligt den föreslagna lagen. Medling skall kunna användas när det gäller vårdnad om barn och umgängesrätt samt underhåll för barn. Med detta avses alla de frågor som regleras i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och i lagen om underhåll för barn. Frågan om vilkendera föräldern ett barn skall bo hos

räknas som en vårdnadsfråga. Däremot skall medling inte vara möjlig t.ex. när det gäller frågor om faderskap eller adoption och inte heller i frågor som gäller förordnande av en intressebevakare eller skiljande av en intressebevakare från sitt uppdrag.

Bestämmelsen avses inte gälla de fall där ett barn är part i en vanlig förmögenhetsrättslig tvist, t.ex. ett ärende om indrivning, skadestånd eller arv. Att en minderårig är part i ett dylikt ärende påverkar inte beslutsgången på annat sätt än att den minderåriga företräds av en intressebevakare. Om medling behövs i ett dylikt ärende verkställs den med iakttagande av de allmänna bestämmelserna i den föreslagna lagen.

De ärenden som omfattas av den aktuella bestämmelsen avviker från de andra ärenden som kommer att omfattas av medlingsförfarandet så till vida att de gäller familjerättsliga frågor där föräldrarna inte har fullständig åtalsfrihet. Avsaknaden av åtalsfrihet beror på att ärendet berör inte bara föräldrarna utan också en tredje part, dvs. barnet, vars bästa skall beaktas. Trots detta är det viktigt att sträva efter en uppgörelse i godo i dessa fall. När föräldrarna godtar en uppgörelse förbättras förutsättningarna för samverkan avsevärt i frågor som gäller barnet. En lösning som man kommit överens om genomförs dessutom i regel bättre i praktiken än ett beslut som den andra parten har svårt att acceptera. Medlingen främjar alltså barnets bästa genom att minska konflikterna i barnets uppväxtmiljö.

Beslut om underhåll för barn samt om vårdnaden om barn och umgängesrätten kan inom lagens ram fattas genom ett avtal som ingåtts mellan föräldrarna och fastställts av de sociala myndigheterna. Beskrivningen av nuläget i avsnitt 2.1.3.2 visar att största delen av de arrangemang som behövs i dylika fall genomförs på detta sätt.

Det kan dock finnas fall där det finns förutsättningar för en uppgörelse i godo, men där det är mer ändamålsenligt att behandla ärendet på annat sätt än med de medel som erbjuds inom socialarbetet. En behandling i domstol men inte i rättegång kan utgöra en lämplig ram för att uppnå förlikning. Arbetet vid domstolen, särskilt den opartiskhet och objektivitet som betonas i detta arbete, kan

på ett avgörande sätt främja att parterna förlikas.

Medling som ett alternativ till rättegång kunde t.ex. användas särskilt i frågor som gäller underhåll eller ändring av underhåll. Enligt gällande regler om rättegångskostnaderna (HD 2003:104) blir behandlingen av dylika ärenden i rättegång rätt betungande för parterna. Ärendena kunde sannolikt behandlas billigare i ett medlingsförfarande.

I ärenden som gäller barnets ställning och rättigheter kommer tryggheten av barnets bästa att ha konsekvenser såväl för medlingsförfarandet som för frågan om en förlikning kan stadfästas.

Enligt den andra meningen i momentet skall medlingen genomföras så att den tryggar barnets bästa. Förfarandet skall därför planeras så att det inte skadar barnet och så att de omständigheter som behövs för att bedöma barnets bästa tas fram.

Denna bestämmelse innebär för det första att parterna skall agera i enlighet med denna målsättning då de deltar i medling.

För det andra skall den domare som handhar uppdraget som medlare se till att förfarandet ordnas så att det tryggar barnets bästa. Om barnets bästa äventyras till följd av någon omständighet i samband med förfarandet skall medlaren på eget initiativ avsluta medlingen enligt 9 § 1 mom. 3 mom. i den föreslagna lagen.

I ett medlingsärende som gäller barnets ställning och rättigheter är barnet självt part i lagens mening också i sådana fall där ett yrkande inte skulle föras fram i barnets namn eller mot barnet vid en rättegång. Att ett barn är part i medlingen är dock kopplat till vissa specialfrågor som hör samman med barnets utvecklingsnivå. För det första förs barnets talan, dvs. krav läggs fram i barnets namn och besvaras på barnets vägnar av barnets vårdnadshavare i frågor som gäller barnets person. Ett barn som har fyllt 15 år för dock talan parallellt med vårdnadshavaren.

Särskilt i sådana fall där barnets talan förs av barnets vårdnadshavare och denna vårdnadshavare också själv är part i ärendet, t.ex. så att den ena av barnets föräldrar vill bli barnets enda vårdnadshavare, måste man vid medling se till att barnets egen ståndpunkt utreds på ett korrekt sätt. Detta gäller särskilt

inledandet av medling och beslut i saken. Tillfälle för barnet att komma till tals skall ordnas så att det inte blir upprivande för barnet.

När medling enligt 3 § övervägs bör man på lämpligt sätt utreda inställningen till medlingen hos det barn vars underhåll, vårdnad eller umgängesrätt det är fråga om, om detta är möjligt med hänsyn till barnets ålder och utvecklingsnivå. Om ett barn som är tillräckligt moget för att bilda sig en uppfattning motsätter sig medlingen, är ärendet knappast lämpligt för medling och det är bättre att avgöra frågan genom rättegång.

Ett ärende som gäller underhåll för barn eller vårdnad om barn och umgängesrätt kan vara olämpligt för medling också av andra orsaker än barnets negativa hållning. Det kan hända att förhållandet mellan föräldrarna är ojämnt och att förutsättningarna för medling saknas på denna grund. I en dylik situation kunde medling riskera barnets bästa genom att den ena föräldern kanske är beredd att godta lösningar som kanske strider mot barnets bästa.

Däremot är ett ärende inte olämpligt för medling enbart av den anledningen att det inte har varit möjligt att förlikas med hjälp av de sociala myndigheterna. Det påpekades redan i det föregående att medlingens utgångspunkter och sättet på vilket medlingen genomförs kan vara något annorlunda vid domstol än hos de sociala myndigheterna. Med hänsyn till detta kan det vara motiverat med medling i domstol även om parterna inte har kunnat förlikas hos de sociala myndigheterna.

Vid medling kan det ibland vara en fördel att medlaren biträds av en professionell socialarbetare enligt 5 § 2 mom. Detta kan vara motiverat särskilt i sådana fall där det under medlingen skall utredas hur barnet förhåller sig till olika lösningsförslag. För det mesta kan frågan dock skötas med hjälp av en utredning från socialmyndigheterna, vilken presenteras enligt 6 § 2 mom.

Det har påpekats att barnet är en part i medlingen i ärenden som gäller barnets ställning och rättigheter. Enligt 6 § 2 mom. kan barnet sålunda höras personligen om han eller hon samtycker till det. Enligt 6 § 3 mom. kan medlaren överlägga med barnet utan att

de övriga parterna är närvarande. Detta kan vara till nytta för att utreda hur barnet själv vill att ärendet skall avgöras. Att barnet får komma till tals och att medlaren överlägger särskilt med barnet är dock möjligt endast om barnets utvecklingsnivå möjliggör detta enligt 15 § i lagen angående vårdnad om och umgängesrätt med barn.

Eftersom medlingen genomförs som ett ganska informellt förfarande kan barnet, om de förutsättningar som behövs föreligger, vid behov höras ensamt, även så att den part som är barnets vårdnadshavare inte är närvarande fastän han eller hon för barnets talan allena eller parallellt med barnet i ett rättegångs-ärende. Detta hörande skall ordnas så att det inte försvagar parternas förtroende för medlarens korrekta agerande.

Vid medling kan som en sådan annan utredning som avses i 6 § 2 mom. i den föreslagna lagen presenteras ett utlåtande från socialmyndigheterna när detta är påkallat i ett ärende som gäller vårdnaden om barnet och umgängesrätten. Det är dock i regel i ärenden där det finns ringa förutsättningar för en förlikning som det blir aktuellt med ett sådant utlåtande. Dessutom tar det en tid att få fram utlåtandet. Med hänsyn till detta kan det vara mer ändamålsenligt att avsluta medlingen med stöd av 9 § 1 mom. 3 punkten och övergå till att behandla ärendet i en rättegång i de fall där socialmyndigheternas utlåtande om vårdnaden och umgängesrätten behövs.

Ärenden om vårdnad om barn och umgängesrätt som behandlas som rättegångs-ärenden har i regel avgjorts genom domstolsbeslut eller dom också i sådana fall där avgörandet bygger på ett avtal mellan parterna. Orsaken till detta ligger i att avtalsfriheten begränsas av att hänsyn skall tas till barnets bästa.

I de fall där ett ärende kommer att behandlas enligt den föreslagna lagen och förlikning uppnås, kommer däremot förlikningen med stöd av 8 § att kunna stadfästas som en uppgörelse med denna beteckning.

Vid bedömningen av om en förlikning i ett ärende som gäller ett barns ställning och rättigheter skall kunna stadfästas, bör domstolen enligt den sista meningen i momentet alltid ta hänsyn till bestämmelserna i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt och lagen

om underhåll för barn. Förlikningen skall alltså vara förenlig med barnets bästa på samma sätt som om ärendet avgjordes av domstol med stöd av de nämnda lagarna.

Enligt 10 § lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt skall ett ärende om vårdnaden och umgängesrätten avgöras framför allt med hänsyn till barnets bästa. I de fall som avses i 10 § 2 mom. kan domstolen dock lita på avtalet mellan föräldrarna, om det inte framkommer någonting sådant som ger anledning anta att avgörandet strider mot barnets bästa.

I ärenden som gäller underhåll för barn är domstolens uppgift som bevakare av barnets bästa mindre än i vårdnadsärenden. Enligt rådande uppfattning skall domstolen i ett ärende som gäller underhåll för barn endast avgöra tvisten mellan föräldrarna och därav följer att domstolen inte kan fastställa större underhåll än det som yrkats och inte heller ett mindre underhåll än det som den underhållsskyldige samtyckt till. När ett tvistigt ärende blir föremål för medling ankommer det dock på domstolen att försöka reda ut barnets behov av underhåll och föräldrarnas förmåga att underhålla barnet enligt 1 och 2 § i lagen om underhåll för barn för att kunna bedöma vad som utgör en ändamålsenlig utgångspunkt för en eventuell förlikning.

I de fall där man strävar efter att stadfästa en förlikning om ett underhållsbidrag som är mindre än underhållsstödet skall domstolen dessutom reda ut om detta beror på den underhållsskyldiges bristande kapacitet och vid behov införa en uppgift om detta i förlikningen. Detta är viktigt ur barnets perspektiv eftersom barnet i detta fall har rätt till ett underhållsstöd som utgör skillnaden mellan fullt underhållsstöd och underhållsbidraget endast i det fall att orsaken till att underhållsstödet fastställdes till ett belopp som är mindre än underhållsbidraget var att den underhållsskyldige hade bristande förmåga att betala underhåll.

Om det i ett ärende som gäller barns ställning och rättigheter föreslås en förlikning för stadfästelse som inte uppfyller de kommenterade förutsättningarna, skall domstolen inte stadfästa förlikningen men avsluta medlingen som resultatlös med stöd av 9 § 1 mom. 3 punkten i den föreslagna lagen.

Meningen är att i paragrafens 2 mom. för tydlighetens skull och som ett komplement till bestämmelsen i 8 § 2 mom. föreskriva att en förlikning som stadfästs i ett ärende om underhåll för barn och vårdnad om barn och umgängesrätt är jämförbar med ett domstolsbeslut eller en dom i dessa frågor.

Domstolen skall alltså i enlighet med förordningen om domstolarnas meddelande till befolkningsdatasystemet (808/1995) meddela befolkningsdatasystemet de avgöranden som stadfäst i medling som gällt vårdnaden om barn.

Denna bestämmelse kommer också att signalera för de involverade instanserna, särskilt med hänsyn till verkställigheten, att avgörandet är lika bindande som en dom eller ett beslut som tillkommit vid en rättegång.

19 §. *Lagens förhållande till andra bestämmelser.* Meningen är att för tydlighetens skull inskriva i paragrafen att de bestämmelser om uppnående och stadfästelse av förlikning som finns i annan lag skall följas utan hinder av den nu föreslagna lagen.

Med denna bestämmelse vill man påpeka att den föreslagna lagen inte leder till några ändringar vad gäller kartläggning av och förutsättningarna för förlikning och strävandena att uppnå förlikning i samband med förberedelsen av ett tvistemål som handläggs som ett rättegångsärende enligt 5 kap. 19 § 4 punkten och 26 § i rättegångsbalken.

Som det redan anförts i den allmänna motiveringen bygger främjandet av förlikning i rättegång till stor del på andra utgångspunkter än det medlingsförfarande som nu föreslås. I en rättegång har parterna varit tvungna att komma med exakta yrkanden, ange de juridiska grunderna för dessa och presentera bevisen som de kommer att lägga fram för att visa riktigheten i sina yrkanden. Detta betyder att tvisten i regel är mer tillspetsad och att parternas positioner är av mer juridisk karaktär än vad som är fallet i det skedet då medling skall övervägas enligt den nu föreslagna lagen.

I det föreslagna medlingsförfarandet försöker man hjälpa parterna att komma fram till en uppgörelse i godo innan tvisten tillspetsas. Förlikning i en rättegång försöker däremot främja att avgörandet skall bygga på positioner som återigen mildrats i jämförelse

med det som anförts tidigare under rättegången. Medlingen föregår alltså tvistens kulmination medan förlikning i rättegång kommer efter kulminationen.

Av den nu föreslagna bestämmelsen framgår även att det inte blir några ändringar i det förfarande som gäller för främjande av förlikning som utgör en del av en rättegång.

Bestämmelserna i den föreslagna lagen, särskilt bestämmelserna om att medlaren kan överlägga enskilt med parterna och bestämmelserna om att förlikningen kan bygga på skälighetssynpunkter och gälla även andra saker än de som upptogs i det ursprungliga yrkandet, gäller alltså det nya medlingsförfarandet.

Vid främjandet av förlikning i rättegång bör man däremot fortfarande agera så att parternas förtroende inte rubbas angående domarens förmåga att vid behov avgöra saken opartiskt och med tillämpning av bestämmelserna i lag. När domaren främjar förlikning i rättegång skall han eller hon alltså se till att agerandet inte ger parterna anledning att tro att domaren har en förhandsuppfattning om hur saken skall avgöras eller att hans eller hennes neutralitet äventyras på något annat sätt.

De godtagbara tillvägagångssätten i det föreslagna medlingsförfarandet, å ena sidan, och i en förlikning i rättegång, å andra sidan, kommer sålunda att kunna variera. Även bestämmelserna om jäv, enligt vilka en medlare inte får behandla samma sak i egenskap av domare är ett uttryck för detta. Däremot blir en domare som arbetat för förlikning i rättegång som en del av förberedelsen i princip inte jävig att fortsätta handläggningen av ärendet och avgöra målet.

Den aktuella paragrafen hänvisar också till det medlingsförfarande som iakttas i fråga om vissa ärendegrupper och som det finns bestämmelser om annanstans i lagstiftningen. Utan hinder av den föreslagna lagen skall sålunda t.ex. bestämmelserna om medling angående verkställighet i 2 kap. lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) följas.

20 §. *Ikraftträdande.* Lagen skall tillämpas från det att den träder i kraft. När lagen träder i kraft blir det alltså möjligt att börja medla också i ärenden som är anhängiga i domstol

då lagen träder i kraft, om de förutsättningar för medling finns vid handen som anges i den föreslagna lagen.

1.2. Lag om ändring av 20 kap. rättegångsbalken

Kapitlets rubrik. Kapitlet gäller stadfästelse av förlikning i rättegång. Bestämmelserna har den ursprungliga formuleringen med undantag av 1 §, som är från 1868. Bestämmelsernas språkdräkt är väldigt gammalmodig och de innehåller material som inte längre är gällande rätt, t.ex. förbudet i 3 § som gäller godvilligt överlåtande av skattskyldig odlingsmark. Regleringen är dessutom ofullständig vilket betyder att varken användningsområdet för förlikning eller förfarandet för stadfästelse av förlikning framgår med tydlighet av lagen.

Det föreslås därför att bestämmelserna om förlikning i rättegång skall revideras i detta sammanhang. Revideringen gäller huvudsakligen en omgruppering av bestämmelserna som dessutom får en modernare och mer instruktiv formulering. Det nya gäller främst hur ändring skall sökas i avgöranden som gäller stadfästelse av förlikning.

Kapitlets rubrik ändras till singularis för att motsvara det skrivsätt som används i andra bestämmelser i rättegångsbalken.

1 §. Enligt denna paragraf skall en förlikning kunna stadfästas som ett avgörande i en anhängig rättegång i enlighet med vad som närmare bestäms i kapitlet.

Av bestämmelsen framgår alltså att den endast gäller förlikningar som ingås i fråga om ärenden där rättegång redan har inletts. Dessutom kommer bestämmelsen endast att gälla de förlikningar som domstolen i fråga stadfäster som avgöranden i de aktuella målen. Dessa begränsningar motsvarar gällande lag.

De icke stadfästa förlikningsavtalen omfattas inte av bestämmelsen. Dessa avtal är privaträttsliga avtal och rättsverkningarna är i enlighet med detta. Om en part i ett förlikningsavtal inte följer avtalet, kan den andra parten kräva att avtalet skall efterlevas och vid behov väcka talan om detta.

Vad en förlikning som stadfästs i rättegång

i ett rättegångsärende kan innehålla bestäms i enlighet med 2 §.

Enligt den föreslagna ordalydelsen i 1 § blir det möjligt att stadfästa en förlikning så länge ärendet är anhängigt, dvs. innan det slutligt avgjorts i rätten. Enligt bestämmelsen kan en förlikning stadfästas av den domstol som handlägger ärendet, oberoende av instans.

Meningen är att det som ett specialfall skall bli möjligt att också stadfästa förlikningar i ärenden som har varit föremål för medling i domstol enligt det förfarande som föreslås i lagförslag nr 1, utan att talan har väckts vid domstolen i fråga. Förlikningar som tillkommit på detta sätt kan stadfästas i rätten enligt 8 § 1 mom. i lagförslag nr 1. Också i dessa fall skall bestämmelserna i 20 kap. i rättegångsbalken följas vid stadfästelsen.

2 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka angelägenheter eller frågor en förlikning som stadfästs i rättegång kan avse. Enligt definitionen får förlikningen endast gälla ärenden där förlikning är tillåten, dvs. s.k. dispositiva mål där parterna själva får reglera sina mellanhavanden och domstolen är bunden av det som parterna bestämmer.

De flesta tvistemål är dispositiva, dvs. alla tvistemål där det råder avtalsfrihet om den sak som tvisten gäller. Ärendet kan regleras genom ett avtal mellan parterna utan medverkan från domstolens sida. Däremot finns det få tvistemål där förlikning inte är tillåten. I dagens läge är det främst fråga om faderskapsärenden. Ärenden om vårdnad om barn och umgängesrätt är indispositiva så till vida att frågorna skall avgöras i enlighet med barnets bästa. De kan dock ordnas även genom avtal, förutsatt att hänsyn tas till barnets bästa och att saken verkställs i enlighet med barnets bästa.

Domstolsavgöranden om vårdnad om barn och umgängesrätt kallas ofta domar till följd av ärendenas indispositiva natur, även i det fall att avgörandet bygger på ett avtal mellan parterna. I de fall där medling förekommer enligt lagförslag nr 1 i ett ärende av denna typ och parterna kommer fram till en uppgörelse i godo, skall uppgörelsen däremot stadfästas uttryckligen som en förlikning. Frågan kommenteras i motiven till 18 § i lagförslag nr 1.

Det är inte meningen att i lagen särskilt nämna privaträttsliga yrkanden som grundar sig på brott. Det är också utan särskilt omnämnande klart att dessa, främst ersättning för skada som förorsakats genom brott, är sådana frågor som parterna kan reglera mellan sig och där förlikningen kan stadfästas i rättegång.

I rättspraxis har man också godkänt att överenskommelser om att avstå från åtalsrätten vid målsägandebrott stadfästs genom förlikning i brottmålsrättegångar i samband med skadestånd (HD 2001:68).

En förlikning kan stadfästas endast i den omfattning som ärendet är anhängigt vid domstol. Genom förlikning kan man sålunda bestämma om ärendet sådant som det med anledning av parternas yrkanden är föremål för prövning i rätten. Förlikningen får sålunda inte innehålla sådana bestämmelser som hade förutsatt en annan, ny stämningsansökan utöver det aktuella käromålet.

I de fall att ett ärende vid medling i domstol enligt lagförslag nr 1 avgörs genom förlikning som stadfästs, kan dock denna förlikning enligt det föreslagna 8 § 2 mom. gälla även annat än de ursprungliga kraven. Frågan har kommenterats i motiven till lagrummet i fråga.

I föreliggande bestämmelse sägs uttryckligen ut att förlikningen också kan avse en del av målet. I gällande rätt har det rätt oklarhet i frågan som dock i rättspraxis avgjorts så som det nu föreslås (t.ex. HD 1996:131). Bestämmelsen i 4 § 2 mom. om att rättegången fortsätter angående de övriga delarna i ärendet efter det att en partiell förlikning har stadfästs hör också samman med detta.

Vägledning i frågan hur en partiell förlikning skall avgränsas med hänsyn till stadfästelsen finns att hämta i frågan om vilken typ av avgöranden som kan få rättskraft. I tvistemål avses avgöranden i huvudsaken som meddelats uttryckligen med anledning av yrkandena i käromålet och som antingen godkänner eller förkastar yrkandet i fråga. I en rättegång finns också andra avgöranden som får rättskraft. Sådana är t.ex. besluten om vittnesarvoden och ersättning av rättegångskostnader. I fråga om alla dessa yrkanden kan förlikning stadfästas även särskilt.

Däremot får i regel inte de avgöranden

rättskraft som gäller sådana frågor inom det aktuella målet som skall avgöras som prejudiciella frågor innan man kan ta ställning till de egentliga yrkandena i käromålet. Detta gäller frågor som vid behov kan avgöras genom mellandom enligt 24 kap. 6 §. De avgöranden som meddelats i dessa frågor får inte rättskraft för sig och därför kan inte heller någon uttrycklig förlikning stadfästas angående dem. Däremot kan en part under rättegången medge att det yrkande som ligger bakom en sådan prejudiciell fråga är riktigt och då avgörs frågan enligt partens medgivande, om förlikning i målet är tillåten. I ett mål om t.ex. skadestånd kan svaranden medge att hans eller hennes agerande inneburit vållande och att han eller hon sålunda förorsakat skadan. Frågan är då utredd genom svarandens medgivande och det avgörande som skall meddelas med anledning av yrkandena i käromålet bygger på detta.

Till frågan om huruvida förlikningen är tillåten hör också frågan om vilka bestämmelser som inte kan ingå i en förlikning.

Av hävd har det ansetts att en förlikning inte får innehålla bestämmelser som strider mot lag eller god sed eller som kränker utomståendes rätt. Motsvarande hinder för en förlikning ingår också i svensk rätt. Meningen är dock inte att i lagtexten uttryckligen skriva in dessa hinder. Detta är inte heller fallet i Sverige.

Förbudna bestämmelser som strider mot lag är bestämmelser som förpliktar till agerande som är förbjudet i lag eller som ålägger någon att avhålla sig från ett agerande som påbjuds i lag. Det är i allmänhet fråga om handlingar eller försummelser som också uppfyller något brottsrekvisit.

Enligt det föreslagna lagrummet utgör däremot inte den omständigheten att förlikningen eventuellt avviker från det resultat som domstolen i dom hade kommit fram till genom rättegång, om förlikning inte hade uppnått, något hinder för en stadfästelse av förlikningen. En förlikning är ett avgörande i en tvist mellan parterna som parterna har kommit fram till genom att använda sig av sin avtalsfrihet. Eftersom frågan kan avtalas, får parterna i sitt avtal godkänna också en annan lösning än den som domstolen skulle ha kommit fram till efter framlagd bevisning

och tillämpning av lagens dispositiva bestämmelser.

Det är också förbjudet att i en förlikning ta in bestämmelser som strider mot god sed. Här avses bestämmelser som inte är direkt lagstridiga i den mening som redan kommenterats, men som dock inte är vare sig moraliskt eller etiskt godtagbara. Jämställdhet och skydd av den parts intressen som antas vara den svagare parten i ett avtalsförhållande och i andra juridiska förhållanden är t.ex. värden som styr samhället och där det i regel anses strida mot god sed att avvika från dem.

Ett förlikningsavtal som är uppenbart oskäligt kan inte heller fastställas. Detta skall bedömas på samma sätt som i fråga om andra avtal som kan förekomma i liknande rättsförhållanden. Vid bedömningen bör man beakta avtalspraxis i allmänhet i dessa rättsförhållanden och parternas inbördes ställning i synnerhet i rättsförhållandet i fråga. De situationer där parternas utgångspunkter inte är jämlika är mer känsliga och här bör tröskeln för ett ingripande vara lägre. I dessa fall kan det t.ex. vara fråga om avtal som gäller konsumentköp eller anställning.

En förlikning får inte innehålla bestämmelser som kränker utomståendes rätt. I en förlikning kan man sålunda inte ålägga någon annan än parterna i en rättegång att utföra något eller att utstå något. Det går inte heller att bestämma om en utomstående persons egendom eller andra ekonomiska intressen på ett sätt som kringskar hans eller hennes rättigheter.

Domstolen skall på eget initiativ pröva hindren för stadfästelse av en förlikning. Eftersom det är fråga om ett förlikningsavtal mellan parterna, som parterna vill att skall stadfästas, kommer dessa av förståeliga skäl inte att presentera några hinder för stadfästelsen.

Domstolen skall dock endast pröva sådant som direkt framgår av den förlikning som framställs för stadfästelse. Domstolen skall respektera parternas vilja så som den uttrycks i avtalet och stadfästa avtalet i enlighet med detta, om inga hinder föreligger. Grunderna för eventuella hinder skall sålunda inte utredas i någon större omfattning. Detta gäller särskilt i fråga om avtalets oskälighet. Det är främst en uppenbar oskälighet, som framgår

direkt av avtalsbestämmelserna, som skall utgöra ett hinder för stadfästelse. Domstolen skall inte göra någon större bedömning av om avtalet skall anses vara förmånligt eller oförmånligt för endera parten.

Om domstolen anser att ett förlikningsavtal eller någon bestämmelse i ett förlikningsavtal är av sådan art att avtalet inte kan stadfästas, skall domstolen fästa parternas uppmärksamhet på detta och utreda om parterna önskar ändra sitt avtal så att det inte finns några hinder för en stadfästelse. Domstolen skall alltså inte genast vägra att stadfästa avtalet utan att ge parterna tillfälle att ändra det.

Om någon eller några bestämmelser i ett förlikningsavtal är sådana att de inte kan stadfästas, kan dock de övriga delarna i avtalet stadfästas utan hinder av detta. Innan domstolen stadfäster en partiell förlikning på detta sätt är det korrekt att fråga parterna om de önskar att förlikningen stadfästs delvis i det fall att det inte är möjligt att stadfästa förlikningen i sin helhet.

3 §. Denna paragraf gäller det förfarande som skall iakttas då en förlikning stadfästs.

Enligt 1 mom. skall en förlikning stadfästas på begäran av parterna.

Parterna har för det första kunnat komma överens i saken mellan sig i ett annat sammanhang än ett sammanträde under själva rättegången. De önskar dock att domstolen skall stadfästa en förlikning enligt det avtal som de har kommit fram till.

Likaså har förlikningen kunnat uppnås som ett resultat av domstolens arbete. Enligt 5 kap. 19 och 26 § i rättegångsbalken skall domstolen under förberedelsen klarlägga om det finns förutsättningar bl.a. för en förlikning och främja en förlikning. Domstolen kan också förelägga parterna ett förslag till förlikning.

Det är också möjligt att stadfästa en förlikning som uppnåtts som ett resultat av medlingsförfarandet enligt lagförslag nr 1. Också i sådana fall där medlingen skett i domstol innan ärendet inletts som ett tvistemål, kan förlikningen stadfästas i rätten enligt 8 § i lagförslag nr 1.

Det aktuella momentet innehåller inga begränsningar i fråga om det sätt på vilket förlikningen uppnåtts. En förutsättning för stadfästelsen är bara att bäge eller samtliga par-

ter som berörs av förlikningen begär stadfästelse. En förlikning kan inte stadfästas på begäran av endast en part.

Begäran om stadfästelse av förlikning kan formuleras fritt. Ofta görs denna begäran muntligen under rättens sammanträde samtidigt som förlikningen presenteras. Det finns inte heller något hinder för att parterna inger sin begäran och sitt förlikningsavtal skriftligen i domstolens kansli. Förlikningen kan stadfästas genom skriftligt förfarande, t.ex. då ärendet är föremål för skriftlig förberedelse.

Enligt 2 mom. skall domstolen stadfästa en förlikning skriftligen.

Av bestämmelsen framgår att det är fråga om ett domstolsavgörande i ett rättskipningsärende. Av hävd har detta avgörande kallats förlikning och inte t.ex. dom eller beslut. På detta sätt uttrycker man att det är fråga om ett avtal mellan parterna.

Rätten är domför i den sammansättning som gäller för behandling av ärendet i det skedet av rättegången då stadfästelse av förlikning begärs. Detta betyder att förlikningen stadfästs i tingsrätten och i hovrätten i samband med förberedelsen i en sammansättning med en domare, dvs. den domare som svarar för förberedelsen. I huvudförhandlingen eller i ett annat senare skede av behandlingen, t.ex. då ett besvärssärende handläggs i hovrätten genom skriftligt förfarande, stadfästs förlikningen i den sammansättning som gäller för domförhet i det aktuella handläggningskedet.

En förlikning skall vara skriftlig. Detta är nödvändigt för att villkoren i förlikningen skall kunna verifieras. En förlikning som endast är muntlig är inte heller verkställbar.

Rätten kan sköta dokumentationen. Parterna meddelar i så fall förlikningsvillkoren under rättens sammanträde och domstolen sköter om att dessa skrivs ut som ett förlikningsavtal. Man gör ofta på detta sätt då förlikningen kommer till stånd under ett sammanträde för muntlig förberedelse.

Att parterna själva skriver sitt förlikningsavtal går dock lika bra. Detta sker i allmänhet i de fall då förlikningen uppnås utanför rättens sammanträde. I dessa fall inger parterna vanligen till rätten ett förlikningsavtal som de själva gjort upp. Stadfästelsen kan i dessa fall

ske så att avtalet tas med som en bilaga till avgörandet om stadfästelse av förlikning.

Det är inte nödvändigt att i detalj reglera hur innehållet i en förlikning skall skrivas. Eftersom det är fråga om ett avtal mellan parterna ankommer det på parterna att bedöma hur innehållet skall formuleras från fall till fall. Meningen är att i lagen endast kräva att avgörandet om stadfästelse skall ange den sak som är föremål för förlikningen och förlikningens innebörd.

Föremålet för förlikningen bör specificeras så att det motsvarar det anhängiga rättegångsärendet eller så att förlikningen endast gäller någon klart avgränsad del av ett sådant ärende, t.ex. vissa punkter i käromålet, skadeståndsanspråk som gäller någon viss åtalspunkt eller hela huvudsaken förutom ersättning för rättegångskostnaderna. Det är också möjligt att göra en avgränsning angående person så att man förliks i fråga om någon eller några av medparterna, medan rättegången fortsätter för de övrigas del.

Som det redan sagts i motiven till 2 § kan en förlikning i rättegång inte gälla något annat än det som skall handläggas i rätten med anledning av käromålet eller något annat yrkande. Förlikningens maximala räckvidd bestäms sålunda av parternas yrkanden i det aktuella målet.

När ett ärende är föremål för medling enligt lagförslag nr 1 kan man däremot komma överens om en större helhet än de omständigheter som gett upphov till tvisten och som talan eventuellt har väckt om. Frågan har kommenterats närmare i motiven till 8 § 2 mom. i lagförslag nr 1.

Förlikningen skall formuleras så att dess bestämmelser är exakta och entydiga. Detta är nödvändigt för att förlikningen vid behov skall kunna verkställas genom utsökning. Domstolen skall innan den stadfäster en förlikning se till att formuleringen är entydig på detta sätt och skall vid behov fästa parternas uppmärksamhet på oklara formuleringar och uppmana dem att göra preciseringar.

Däremot är det i regel inte vare sig praxis eller nödvändigt att motivera den uppnådda förlikningen. En förlikning som stadfästs i domstol blir offentlig. Ofta vill parterna inte offentliggöra skälen till sin förlikning. Det behövs inte heller eftersom domstolen då den

stadfäster en förlikning inte tillämpar rättsregler på parternas krav. Domstolen endast stadfäster parternas förlikningsavtal så att det förpliktar dem.

I det fall att parterna motiverar bestämmelserna i sitt förlikningsavtal och vill att avtalet skall stadfästas i denna form så gör man det. Genom motiveringarna kan parterna t.ex. ange riktlinjer för tolkningen och på förhand förebygga uppkomsten av meningsskiljaktigheter.

4 §. I denna paragraf anges hur en anhängig rättegång påverkas av att en förlikning stadfästs. Det föreslås särskilda bestämmelser för de fall där förlikningen gäller hela målet och för de fall där det endast är en del av målet som förliks.

Enligt 1 mom. avslutas behandlingen av målet när förlikning stadfästs, om förlikningen gäller samtliga krav som lagts fram i saken.

Om förlikningen däremot gäller en del av målet, kommer rättegången att fortsätta i fråga om de övriga delarna. Bestämmelser om detta föreslås i paragrafens 2 mom. Det är skäl att ta in en bestämmelse om detta i lagen, eftersom det har rätt tvekan om hur förlikning skall stadfästas i fråga om avgränsade delar av ett ärende och om hur man skall förfara med hänsyn till andra yrkanden som framställts i saken. Detta framgår t.ex. av avgörandena HD 1996:131 och 1997:77.

När behandlingen fortsätter enligt 2 mom. beträffande de delar som inte omfattas av förlikningen, skall man agera med hänsyn till vilka slags krav och i vilket skede av behandlingen som den partiella förlikningen uppnått. Om förlikning t.ex. har uppnått i fråga om en av svarandena eller i fråga om vissa delar i talan under den skriftliga förberedelsen, skall förberedelsen av andra delar av saken fortsätta för att uppnå målen enligt 5 kap. 19 § i rättegångsbalken. Om förlikningen däremot gäller hela huvudsaken och det endast kvarstår tvist om hur rättegångskostnaderna skall ersättas, kan man i regel överföra denna fråga direkt till huvudförhandling utan ytterligare förberedelse.

5 §. En jämförelse med de andra nordiska länderna visar att de har gått in för olika system i fråga om förlikningens slutgiltighet. I Sverige stadfästs en förlikning genom rättens

dom som kan överklagas i vanlig ordning. Att förlikningen inte borde ha stadfästs kan utgöra grund för överklagandet. Som ett hinder för stadfästelse kan man också åberopa förlikningsavtalets ogiltighet. Dessutom är det möjligt att väcka talan för att få ett förlikningsavtal ogiltigförklarat.

I Norge kan ändring sökas i stadfästelse av förlikning, men endast på lagfästa grunder, av vilka den viktigaste gäller förlikningsavtalets ogiltighet. I Danmark motsvarar situationen de finska förhållandena enligt gällande rätt, dvs. att ändring inte får sökas i stadfästelse av förlikning, men att förlikningen kan klandras genom en särskild talan på den grund att förlikningen är ogiltig som avtal.

Syftet med gällande lag enligt vilken stadfästelse av förlikning inte får överklagas och där en stadfäst förlikning genast får laga kraft är att en stadfäst förlikning skall vara slutgiltig.

Enligt gällande 20 kap. 5 § är det dock möjligt att klandra en stadfäst förlikning och som grund för klander ange att förlikningsavtalet är ogiltigt. Processen inleds med talan som väcks vid den domstol som har stadfäst förlikningen. I lagen bestäms inte någon frist för klandertalan. Detta innebär att förlikningens slutgiltighet inte är fullständigt säker då förlikningen stadfästs.

Det föreslås att lagen skall få bestämmelser enligt vilka avgöranden i ärenden som gäller stadfästelse av förlikning skall jämföras med dom i fråga om sökande av ändring och laga kraft. Av detta följer att avgörandena skall kunna överklagas på samma sätt som domar, vilket avviker från nuläget.

Däremot skall det inte längre vara möjligt att väcka en särskild klandertalan på det sätt som anges i gällande 5 §. I Sverige ströks bestämmelsen i samband med tillkomsten av 1942 års rättegångsbalk. I förarbetena förtegs frågan huruvida en klandertalan fortfarande vore möjlig. Enligt svensk praxis (NJA 1975 s. 509) har det därför fortsättningsvis varit tillåtet att senare väcka talan för att fastställa att ett förlikningsavtal är ogiltigt, även på sådan ogiltighetsgrund som man redan från början varit medveten om.

Genom den nu föreslagna lagändringen kommer möjligheten till klandertalan att uttryckligen strykas ur finsk lag. På detta sätt

ger man uttryck åt förlikningarnas beständighet. Lagen kommer att utgå från att parterna då de begär att rätten skall stadfästa en förlikning har gjort en tillräckligt grundlig bedömning av förlikningsavtalet, även med hänsyn till avtalets giltighet, och stannat för att förbinda sig till arrangemanget. Eftersom det å andra sidan föreslås att det skall bli möjligt att söka ändring i en stadfästelse av förlikning, kommer parterna till följd av detta att ha möjlighet att utreda förlikningens giltighet som avtal ännu en kort tid efter stadfästelsen och vid behov söka ändring på denna grund.

Det skall bli möjligt att söka ändring både i avgöranden som stadfäster förlikningar och i avgöranden som avslår framställningar om stadfästelse av förlikningar. I den föreslagna bestämmelsen uttrycks detta så att det blir tillåtet att söka ändring i dessa avgöranden, med iakttagande av vad som är bestämt om sökande av ändring i den aktuella domstolens domar.

Arrangemanget där en förlikning inte genast får laga kraft då den stadfästs är motiverat också med hänsyn till att det i punkt 17 i Europarådets rekommendation (2002) 10 om medling i tvistemål, vilken kommenterats i avsnitt 2.2.2 i den allmänna motiveringen, påpekas att parterna bör ges en viss betänketid i samband med att en förlikning stadfästs. Denna betänketid tryggas genom möjligheten att söka ändring, särskilt beträffande de förlikningar som formuleras vid det domstols-sammanträde där förlikningen stadfästs.

Den föreslagna situationen motsvarar också den modell som används i fråga om konsumentköp vid hemförsäljning eller distansförsäljning. Enligt denna modell har konsumenten rätt att återta sitt beslut inom en viss tid.

Dessutom motsvarar arrangemanget svensk rätt enligt vilken en förlikning överklagas på samma sätt som en dom i ett tvistemål.

Det föreslagna systemet leder å andra sidan till att det kommer att råda osäkerhet om förlikningens slutgiltighet under fristen för överklagande. Denna tidsperiod är dock kort, åtta dagar i fråga om förlikningar som stadfästs av tingsrätt. Inom denna tid skall missnöje med tingsrättens avgörande anmälas om man har för avsikt att söka ändring.

Oavsett den föreslagna lagändringen ko-

mer det fortsättningsvis att vara möjligt för parterna att genast få en stadfäst förlikning slutgiltig. Två metoder kan här användas.

För det första kan parterna på det sätt som avses i 25 kap. 2 § 1 mom. avtala att ingen ändring kommer att sökas angående stadfästelsen. Detta kan ordnas under de förlikningsförhandlingar som parterna för så att man i förlikningsavtalet eller som ett villkor för att förlikning ingås bestämmer att parterna förbinder sig att följa förlikningen och inte söka ändring i den. Man kan bestämma påföljder för brott mot denna avtalsbestämelse, t.ex. avtalsvite eller att avtalet förfaller.

För det andra kan man gå till väga enligt 25 kap. 2 § 2 mom. så att parterna uttryckligen anmäler att de nöjer sig med den stadfästa förlikningen. Enligt detta moment skall anmälan göras skriftligen till tingsrätten inom fristen för överklagande. Giltighet för en förlikning uppnås snabbast om parterna inger en sådan gemensam anmälan till tingsrätten samtidigt som förlikningen dem emellan stadfästs.

Om ändring söks i ett avgörande som gäller stadfästelse av förlikning gäller för besvärsgrunderna vad som är bestämt om överklagande av avgörande av domstolen i fråga i allmänhet. Ändring skall sålunda sökas på samma villkor som i de fall där domstolen avgjort en sak som ett rättskipningsärende i strid med en parts ståndpunkt.

I det följande granskas först de situationer där en förlikning inte stadfästs överhuvudtaget eller till alla delar, trots begäran.

I motiven till 2 § anfördes det att ett avgörande om att inte stadfästa en förlikning inte bör fattas på ett sådant sätt att det blir en överraskning för parterna. Rätten bör göra parterna uppmärksamma på de eventuella hinder i förlikningsavtalet som omöjliggör en stadfästelse och fråga om parterna önskar ändra avtalet av denna anledning. Om parterna dock trots detta uttryckligen kräver att avtalet skall stadfästas även om domstolen anser att det finns hinder för en stadfästelse, kan begäran om stadfästelse förkastas.

Detta leder till en situation där parternas och rättens uppfattningar om förutsättningarna eller hinder för en stadfästelse av förlikningen avviker från varandra. I detta läge blir

besvärsgunden den att parterna anser att förlikningen borde ha stadfästs och att det inte fanns några hinder för detta. Överklagandet gäller tolkningen av förutsättningarna och hindren för förlikningen, dvs. frågan om vad förlikningen kunde gälla för att bli stadfäst och i vilken utsträckning och med vilket innehåll detta kunde ske. Frågan har kommenterats i motiven till 1 och 2 §.

I de situationer där en förlikning har stadfästs men en part anser att detta inte borde ha skett kan besvärsgunden variera från fall till fall.

Utgångspunkten är att en förlikning bygger på ett avtal mellan parterna. De har tillsammans kommit överens om en viss lösning på sin tvist. Tvisten har avgjorts genom en förlikning enligt avtalet i fråga och domstolen har stadfäst denna förlikning. I detta sammanhang har domstolen däremot inte meddelat ett lagskipningsbeslut, som bygger på tillämpning av rättsregler, i den sak som förlikningen gäller. Dessa särdrag hos avgörandet bestämmer vilka besvärsgrunder som kan komma i fråga när ändring söks angående en stadfästelse.

För det första kan en part ha kommit underfund med att någon förutsättning saknas eller att det finns något hinder som innebär att förlikningen inte borde ha stadfästs. Det kan t.ex. vara fråga om att en förlikning i ett rättegångsärende stadfästs så att den omfattar mer än vad som är möjligt enligt käromålet. Om det däremot är fråga om ett ärende som behandlats genom medling får detta ske enligt 8 § 2 mom. i lagförslag nr 1.

Det kan också vara så att en utomstående märkt att man har stadfäst en förlikning som kränker hans eller hennes rätt. Denna person har möjlighet att inge klagan enligt 31 kap. 1 §. Men det är också ändamålsenligt att tillåta att denna person har möjlighet att genom besvär kräva undanröjande av stadfästelsen till den del denna kränker hans eller hennes rätt. Förlikningen får då inte laga kraft och det finns inte risk för att den verkställs så att den kränker hans eller hennes rätt.

För det andra kan ett förlikningsavtal mellan parterna, som lett till att förlikningen stadfästs i enlighet med avtalet, vara ogiltigt. Även detta kan utgöra en besvärsgrund.

Här blir det fråga om allmänna ogiltighets-

grunder som hör samman med fel som förkommit då parterna bildat sina ståndpunkter och uttryckt sin vilja. Ett avtal kan upphöra att gälla en part också av den anledningen att en omständighet som angetts som ett villkor för att avtalet skulle ingås och uppfyllas antingen har upphört att finnas till eller har uteblivit.

Enligt gällande formulering i 5 § kan ett överklagande ske också i sådana fall där parterna blir "stridige, huru förlikningen rätteligen förstås skall". Ursprungligen betydde detta ett förfarande som kan jämföras med den förklaring av dom som kunde erhållas av domstolen.

Det finns inte längre behov av en motsvarande besvärsgrund. Enligt förslaget kommer det i 3 § 2 § mom. att krävas att förlikningens innebörd skall framgå av stadfästelsen. I motiven till detta moment anges att förlikningen skall formuleras så tydligt och exakt att den kan verkställas och att domstolen skall se till att bestämmelsen efterlevs i fråga om de förlikningsavtal som kommer till domstolen för stadfästelse. Om en förlikning trots detta har stadfästs så att dess innebörd inte framgår exakt av avgörandet, kan man också i ett senare skede genom klagan kräva att förlikningen undanröjs med hänvisning till fel i förfarandet.

För det tredje kan en part i en förlikning överklaga ett avgörande om stadfästelse på de grunder som gäller för att medgivande av talan skall kunna återtas i samband med besvär till högre instans. Enligt rättspraxis (HD 1999:6) är detta möjligt då det finns ett godtagbart skäl för återtagandet. Som godtagbart skäl har man t.ex. i det aktuella fallet ansett missuppfattning av omfattningen av den förpliktelse som medgivits. Förändrade förhållanden eller nya omständigheter som kommit i dagen kan också ge rätt att återta ett medgivande.

Det har redan tidigare påpekats att det i Europarådets rekommendation föreslås att parterna skall ha möjlighet att tänka över förlikningen under en kortare tid också efter det att de har förbundit sig att följa den. Inom vissa slag av konsumentköp har konsumenten på motsvarande sätt rätt att återta ett avtal inom en viss tid utan angivande av skäl. Med hänsyn till detta bör en part vid behov ha möj-

lighet att återta sitt samtycke till förlikningen och kräva att förlikningen undanröjs, t.ex. i sådana fall där parten anser att han eller hon inte har haft möjlighet att tillräckligt bedöma saken och där parten inom besvärstiden kommit fram till ett annat resultat angående förlikningen på de godtagbara grunder som han eller hon anger.

I fråga om förlikningar i högre instans kan dessutom även särskilt påpekats att om hovrätten då den behandlar besvär stadfäster förlikning i fråga om en huvudsak som inletts i underrätten eller en fråga som behandlas i samband med den, eller avslår parternas begäran om stadfästelse i en sådan sak, förutsätter ett överklagande av detta avgörande att högsta domstolen beviljar besvärstillstånd. Detta är nämligen också fallet då man önskar överklaga beslut av hovrätten angående ett yrkande i huvudsaken, dvs. överprövning av ett avgörande av tingsrätten.

Den föreslagna laghänvisningen enligt vilken ett ärende om sökande av ändring i ett ärende som gäller stadfästelse av förlikning skall jämföras med dom innebär också att extraordinärt ändringssökande är möjligt. Det kan sålunda till följd av klagan krävas att en förlikning undanröjs på grund av ett procedurfel vid stadfästelsen.

I motiven till 2 § har det påpekats att en förlikning inte kan stadfästas om den kränker en utomståendes rätt. Det behöver dock inte framgå direkt av förlikningsavtalets bestämmelser att de kränker utomståendes rätt. Att egendom som behandlats i förlikningsavtalet tillhör utomstående kommer t.ex. inte nödvändigtvis till rättens kännedom då förlikningen stadfästs. Därför är det nödvändigt att en utomstående som inte varit part i den rättegång som avslutats med förlikning har möjlighet att klaga med anledning av att en förlikning som kränker hans eller hennes rätt har stadfästs. Enligt bestämmelserna i 31 kap. börjar denna besvärstid löpa först i det skedet då den utomstående underrättas om att förlikningen fastställts.

Klagan kan också motiveras med att förfarandet som lett fram till stadfästelsen av förlikningen innehållit ett sådant procedurfel som hade lett till att en dom kunde ha undanröjts efter klagan. Dessa grunder framgår av 31 kap. 1 §.

I den juridiska litteraturen har som exempel på grunder som kan åberopas för att kräva att en förlikning upphävs till följd av ett procedurfel i samband med stadfästelsen angetts att förlikning stadfästs i ett ärende där förlikning inte är tillåten eller att förlikning stadfästs trots att en av parterna inte godtagit den.

I fråga om återbrytande av en stadfästelse har det i rättspraxis (HD 1992:104) och den juridiska litteraturen ansetts att det inte är möjligt att kräva att en stadfäst förlikning undanröjs på de grunder som gäller för återbrytande av dom. Den föreslagna bestämmelsen ändrar detta förhållande i princip eftersom det uttryckligen föreskrivs att ett avgörande i ett ärende om stadfästelse av förlikning skall jämföras med dom i fråga om sökandet av ändring.

Med hänsyn till att en förlikning dock är ett avtal mellan parterna och inte ett innehållsmässigt ställningstagande av rätten i tvisten mellan parterna efter det att rätten mottagit bevisning och tillämpat rättsreglerna, kommer återbrytningsgrunderna att ha begränsad tillämpning på avgörandena om stadfästelse av förlikning. Grunden för återbrytande enligt 31 kap. 7 § 4 punkten, dvs. att beslutet grundar sig på uppenbart oriktig tillämpning av lag, kunde kanske främst betyda att förlikningen inte tagit hänsyn till tvingande lagbestämmelser, t.ex. genom att stadfästa förlikning i ett ärende som endast kan regleras genom ett domstolsavgörande. Å andra sidan kan ett sådant förfarande också utgöra grund för klagan enligt 1 § i samma kapitel.

De grunder för återbrytande som hör samman med bevisningen kommer knappast heller att bli tillämpliga på avgöranden om stadfästelse, eftersom någon bevisning inte förekommer då en förlikning stadfästs, åtminstone grundar rätten inte sitt avgörande på bevisning. En situation där man som en prejudiciell fråga utrett någon omständighet eller något förhållande kan utgöra ett undantag om man på denna grund kommit fram till den förlikning som rätten stadfäst.

Ett laga kraft vunnet avgörande som stadfäst en förlikning skall också få rättskraft. Detta betyder att saken inte kan tas upp på nytt i rätten med hänvisning till de villkor för förlikningsavtalet som var eller borde ha varit kända av parterna då förlikningen stadfäs-

tes, inbegripet de omständigheter som påverkar avtalets giltighet.

Om däremot förlikningsavtalets ogiltighetsgrund kommer i dagen först senare eller om förhållandena ändras så att förlikningsavtalet på grund av detta inte längre binder en part, förhindrar stadfästelsen av förlikningen sannolikt inte att giltigheten av det avtal som förlikningen bygger på granskas i ljuset av dessa nya omständigheter. Denna situation kan jämföras med en situation där det i ett ärende som avgjorts genom dom senare uppträder nya omständigheter som ger parterna orsak att be domstolen pröva vad dessa nya omständigheter innebär för de rättigheter och skyldigheter som hade fastställts i den tidigare domen.

Även om det blir tillåtet att överklaga ett avgörande om stadfästelse av förlikning kommer bestämmelserna om verkställigheten inte att ändras. Bestämmelsen i 2 kap. 12 § utsökningslagen (679/2003) enligt vilken en förlikning som har fastställts av domstol skall verkställas som en lagakraftvunnen dom kommer sålunda att fortsätta att vara i kraft.

Eftersom en förlikning är ett avtal mellan parterna som stadfästs av rätten, kommer man sannolikt endast sällan att överklaga stadfästelserna. Efterlevnaden av förlikningsavtalen sker också i regel på frivilligt grund. I allmänhet behövs ingen tvångsverkställighet.

Att en stadfäst förlikning direkt kan verkställas är för sin del ett uttryck för att dessa avgöranden är avsedda att vara slutliga, t.o.m. på ett mer definitivt sätt än domar i första instans som meddelats med tillämpning av lag. Dessa domar överklagas rätt ofta.

Om ändring har sökts i ett avgörande om stadfästelse av förlikning kan fullföljdsdomstolen vid behov förbjuda eller avbryta verkställigheten i enlighet med 2 kap. 13 § i utsökningslagen (679/2003).

Ikraftträdande. Det föreslås att lagen skall träda i kraft så att den kan tillämpas till alla delar genast från ikraftträdandet. I princip kommer lagen inte att påverka förlikningar som stadfästs enligt tidigare lag. Däremot kan extraordinärt ändringssökande bli möjligt, i enlighet med de begränsningar av användningsområdet som kommenterats i mo-

tiven till den föregående paragrafen, också i fråga om stadfästelser som tillkommit enligt tidigare lag.

2. Närmare bestämmelser

Till denna proposition har fogats ett utkast till en förordning av statsrådet om ändring av förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (774/1993). Förordningen måste ändras till följd av den handläggningsavgift som tillkommer enligt 17 § i lagförslag nr 1. Detta har kommenterats i motiven till paragrafen i fråga.

3. Ikraftträdande

Eftersom det föreslagna medlingsförfarandet är en ny arbetsform vid domstolarna måste tillräcklig tid reserveras före ikraftträdandet av lagen för den praktiska planeringen och för utbildning av de domare som kommer att börja sköta detta uppdrag. Därför föreslås det att lagarna skall träda i kraft några månader efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

Meningen är att justitieministeriet skall ha hand om utbildningen.

Lagarna kommer att tillämpas från det att de träder i kraft. Detta innebär att det blir möjligt att börja medla enligt lagförslag nr 1 också i sådana ärenden som är anhängiga vid domstol då lagen träder i kraft. Verkningarna av ikraftträdandet har i fråga om respektive lag kommenterats i motiven till ikraftträdandebestämmelserna i lagförslaget i fråga.

Information till allmänheten kommer också att behövas för att göra det nya förfarandet känt.

4. Lagstiftningsordning

Genom denna proposition skapas ett nytt medlingsförfarande för tvister. Verksamheten sköts av domstolarna i form av offentliga

tjänster. Det som föreslås kommer sålunda att förbättra tillgången till rättssäkerhet. Det föreslagna förfarandet gäller tvistlösning och passar därför samman med domstolarnas uppgifter.

Meningen är att förlikningen skall bygga på parternas vilja. Förlikning kommer att inledas endast på begäran av en part eller parterna. Förfarandet kan inte inledas om inte parterna samtycker till det. Endast ärenden där parterna har avtalsrätt kan bli föremål för medling. Medlingen skall pågå endast i den omfattning och så länge som parterna anser det ändamålsenligt och känner förtroende för förfarandet. En part skall, om han eller hon så önskar, alltid kunna avbryta medlingen genom en ensidig anmälan.

Medlingen avses dock inte bli en sådan tjänst som man har subjektiv rätt till att på begäran. Det är domstolen som skall besluta att medling inleds och härvid tas hänsyn till om saken innehållsmässigt sett är lämplig för medling. När detta prövas skall domstolen också ta hänsyn till om ärendet är förknippat med sådana rättssäkerhetsförväntningar som gör det oändamålsenligt att använda informell medling i stället för rättegång. Dessutom kan förhållandet mellan parterna, särskilt frågor som gäller skydd för den svagare parten, leda till att det inte är motiverat att inleda medling. Domstolen skall alltså på detta sätt kontrollera att medling inte används i sådana fall där medling inte är ett lämpligt förfarande med hänsyn till parternas rättssäkerhet.

Beslut om vilket förfarande som skall följas vid medlingen skall fattas i samråd av den domare som fungerar som medlare och parterna från fall till fall. Medlaren skall alltid iaktta opartiskhet och neutralitet. "Processuell" rättssäkerhet kommer sålunda att finnas också inom medlingsförfarandet dess informella karaktär till trots.

Meningen är att medlingen skall utgöra ett alternativ till rättegång vid tvistlösning. Möjligheten till medling eller en pågående medling skall dock aldrig hindra parterna att föra saken till domstol och få den behandlad i rättegång. Detta betyder att medlingen inte utgör ett hinder för den rätt som var och en har enligt 21 § 1 mom. i grundlagen att få sin sak behandlad av en domstol. Det nya förfarandet kommer snarare att komplettera rättssä-

kerhetsmedlen eftersom parterna får till sitt förfogande också möjligheten till frivillig medling i domstol.

Lagarna kan sålunda stiftas i vanlig lag-

stiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om medling i tvistemål i allmänna domstolar**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.

Allmänna bestämmelser

1 §

Tillämpningsområde

Tvistemål i allmänna domstolar kan bli föremål för medling enligt vad som föreskrivs i denna lag.

2 §

Medlingens syfte

Genom medling eftersträvas en uppgörelse i godo.

3 §

Förutsättningar för medling

Förutsättningar för medling är att saken är lämplig för medling och att en medling också i övrigt är ändamålsenlig med hänsyn till parternas yrkanden.

2 kap.

Förfarande

4 §

Hur medling inleds

Medling kan inledas på begäran av en part eller parterna i en tvist. Samtliga parter i tvisten måste samtycka till medling för att den skall kunna inledas.

En sak som inte är föremål för rättegång kan bli föremål för medling på ansökan av en part eller parterna i tvisten. Ansökan skall göras skriftligen och den skall ange vad tvisten gäller och hur parternas åsikter skiljer sig från varandra. En motivering som anger varför saken är lämplig för medling skall också ingå. I ansökan skall parterna och deras kontaktuppgifter uppges med iakttagande i tillämpliga delar av vad som bestäms om stämningsansökan i 5 kap. 2 § 2 mom. i rättegångsbalken (768/2002).

En sak som är föremål för rättegång kan hänskjutas till medling på begäran av en part eller parterna. Denna begäran formuleras fritt och den skall göras innan förberedelsen förklarats avslutad.

En begäran eller en ansökan om medling som inte framställts av parterna tillsammans skall på lämpligt sätt meddelas de andra parterna för kännedom och de skall beredas tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Hörandet kan ske skriftligen eller muntligen.

Beslut om att inleda medling fattas av domstol.

5 §

Medlare

En medlare skall förordnas för att ha hand om medlingen. Medlaren skall vara domare vid den domstol som handlägger saken.

Medlaren kan anlita ett biträde för att säkra nödvändig expertis i den sak som är föremål för medling eller för att i övrigt främja medlingen. Parterna skall samtycka till att biträde anlitas. Arvode och kostnadsersättning till biträdet betalas av parterna.

6 §

Hur medling genomförs

Medlingen skall genomföras med iakttagande av opartiskhet och objektivitet.

Med samtycke av parterna kan parter och andra personer höras och annan utredning läggas fram.

Medlaren kan överlägga med en part utan närvaro av de övriga parterna.

Medlaren beslutar närmare om proceduren i samråd med parterna.

7 §

Hur förlikning uppnås

Medlaren skall bistå parterna i deras strävanden att uppnå samförstånd och en uppgörelse i godo.

På begäran eller med samtycke av parterna kan medlaren lägga fram ett förslag till uppgörelse i godo. Förslaget kan bygga på en skälighetsbedömning av medlaren.

8 §

Hur förlikning stadfästs

Vid medling kan en förlikning som antas av parterna stadfästas som ett avgörande.

Om stadfästelse av förlikning och om förlikning gäller vad som är bestämt i lag om förlikning i rättegång. En förlikning som stadfästs i ett medlingsförfarande kan dock gälla också annat än parternas ursprungliga yrkanden.

9 §

Hur medling avslutas

Medlingen avslutas när

1) förlikning stadfästs eller när parterna meddelar medlaren att de kommit överens i saken på annat sätt,

2) en part meddelar medlaren att medling i saken inte längre önskas, eller

3) medlaren beslutar, efter att ha hört parterna, att det inte längre finns skäl att fortsätta medlingen.

När medling avslutas enligt 1 mom. 2 eller 3 punkten skall medlaren meddela parterna detta.

När medling avslutas enligt 1 mom. 2 eller 3 punkten i en sak som också är föremål för rättegång skall behandlingen fortsätta i den ordning som är föreskriven för handläggning av tvistemål.

3 kap.

Särskilda bestämmelser

10 §

Behörig domstol

Behörig att medla i en sak är den domstol som är behörig att handlägga saken i rättegång.

Domstolen kan besluta om inledande av medling och fatta avgöranden om medlingen i den sammansättning som gäller för domstolens beslut om åtgärder som hänför sig till förberedelsen av saken.

11 §

Hur parterna skall företrädas

I fråga om hur parterna skall företrädas i medlingsförfarandet iaktas vad som i lag är föreskrivet om förande av parts talan i rättegång.

I fråga om parternas rätt att anlita biträde och ombud och i fråga om biträdes och ombuds behörighet iaktas vad som är föreskrivet om rättegångsbiträde och rättegångsombud i tvistemål.

12 §

Förfarandets offentlighet

I fråga om förfarandets offentlighet iaktas vad som är bestämt om offentlighet i rättegång.

Medlarens överläggningar med en part utan att de andra parterna är närvarande kan föras utan allmänhetens närvaro på begäran av parten.

På begäran av en part kan vissa delar av

medlingen genomföras utan att allmänheten är närvarande, om en offentlig behandling riskerar medlingens syfte och det inte förutsatts att behandlingen är offentlig för att bevara förtroendet för rättsvården eller av något annat vägande skäl.

13 §

Förbud mot utnyttjande av uppgifter

I en senare behandling av saken får en part inte utan motpartens samtycke åberopa sådant som denne anfört under medlingen för att uppnå förlikning.

14 §

Medlingskostnader

En part svarar själv för sina kostnader för medlingen.

En part kan inte i rättegång kräva ersättning för sina medlingskostnader av motparten.

15 §

Jäv för medlare

I fråga om jäv för medlare och deras biträden iakttas vad som är föreskrivet om jäv för domare.

En medlare får inte sitta domare i en rättegång om en sak som han eller hon har skött som medlare.

16 §

Sökande av ändring

Ändring får inte sökas i ett beslut genom vilket medling inleds, en begäran om medling avslås i ett mål som redan är föremål för rättegång eller medlingen förklaras avslutad.

Ett beslut om att avslå en ansökan om medling i en sak som inte är föremål för rättegång får överklagas med iakttagande i till-

lämpliga delar av vad som är föreskrivet i 25 kap. i rättegångsbalken.

17 §

Handläggningsavgift

En ansökningsavgift uppbärs för handläggningen av en ansökan eller en begäran om medling enligt denna lag. Avgiften bestäms i en förordning av statsrådet. Om en sak är anhängig i rättegång uppbärs dessutom en rättegångsavgift i enlighet med vad som är särskilt föreskrivet om detta.

18 §

Barns ställning och rättigheter

Frågor som gäller ett barns ställning och rättigheter kan bli föremål för medling enligt denna lag när de gäller underhåll för barn eller vårdnad om barn och umgängesrätt. Medlingen skall genomföras så att den tryggar barnets bästa. Vid bedömningen av om en förlikning kan stadfästas skall domstolen beakta bestämmelserna i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) och lagen om underhåll för barn (704/1975).

En förlikning som stadfästs i ett ärende som varit föremål för medling enligt 1 mom. jämföras med ett domstolsbeslut eller en dom i dessa frågor.

19 §

Lagens förhållande till andra bestämmelser

Utan hinder av denna lag iakttas vad som i annan lag är bestämt om uppnående och stadfästelse av förlikning i rättegång.

20 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 20 kap. rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras rubriken på 20 kap. rättegångsbalken och 1 och 3—5 §, av dem 1 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 21/1868, samt
fogas till kapitlet en ny 2 §, i stället för den 2 § som upphävts genom lag 1052/1991, som följer:

20 kap.	som förlikningen gäller och förlikningens innebörd.
Om förlikning	
1 §	4 §
I en anhängig rättegång kan förlikning stadfästas som ett avgörande i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel.	Om förlikningen gäller samtliga yrkanden i målet, avslutas behandlingen av målet med stadfästelsen av förlikningen.
	Om förlikningen gäller en del av målet, fortsätter rättegången i fråga om målets övriga delar.
2 §	
En förlikning kan gälla en sådan sak eller del av en sak där förlikning är tillåten.	5 §
3 §	Avgöranden av domstol i en sak som gäller stadfästelse av förlikning får överklagas med iakttagande av vad som är föreskrivet om sökande av ändring i dom som har meddelats av domstolen i fråga.
En förlikning stadfästs på begäran av parterna.	
Förlikningen stadfästs skriftligen av domstolen. Av avgörandet skall framgå saken	Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 11 juni 2004

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister *Johannes Koskinen*

Bilaga

Utkast till Statsrådets förordning om ändring av förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer

På föredragning av justitieministern
 fogas till 3 § 3 mom. i förordningen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (774/1993) en ny 11 punkt och till 9 § ett nytt 2 mom., varvid de nuvarande 2—4 mom. blir 3—5 mom. som följer:

2 kap.	5 kap.
Ansökningsavgifter och förrättningsavgifter	Särskilda stadganden
3 §	9 §
<i>Tingsrätt</i>	<i>Uppbörd av avgifter</i>
----- För behandlingen av nedan nämnda ansökningsärenden uppbärs följande ansökningsavgifter: ----- 11) ärende som behandlas enligt lagen om medling i tvistemål i allmänna domstolar (/20), a) om förlikning inte inleds 40 euro, och b) om förlikning inleds 100 euro. -----	----- Avgiften för ett ärende som behandlas enligt lagen om medling i tvistemål i allmänna domstolar (/20) uppbärs i samband med beslutet angående begäran om att förlikning skall inledas. ----- Denna förordning träder i kraft den 20 . -----

2.

Lag**om ändring av 20 kap. rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras rubriken på 20 kap. rättegångsbalken och 1 och 3—5 §, av dem 1 § sådan den lyder
delvis ändrad i lag 21/1868, samt
fogas till kapitlet en ny 2 §, i stället för den 2 § som upphävts genom lag 1052/1991, som
följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

20. kap

20 kap.

Om förlikningar**Om förlikning**

1 §

1 §

Förlikas parter, sedan thet stemt eller vädiadt är, til hvad Rätt thet vara må, och förr än rättegångstima faller in; kungiöre thet Rätten munteliga, eller skrifteliga, til then tid the eljest skulle ställa sig in. Göra de det ej, böte de svaranden som käranden, i Under rätt tio daler, i Hofrätt tjugu daler. Gifve ock tillkänna, med hvad vilkor then förlikning skedt, ther saken af någon vigt är, och låte then i Rättens dombok skrivas, så ock af Domaren gillar, om the thet nödigt finna.

I en anhängig rättegång kan förlikning stadfästas som ett avgörande i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel.

3 §

2 §

Konungens Ombudsman hafve ej våld, Kronones rätt genom förlikning minska: ej tvänne parter then tridies, eller annars rätt: Ej bonde then jord, som skattskyldig är, ehvad therom, emellan grannar i by, eller sårskilta bolbyar tvist är.

En förlikning kan gälla en sådan sak eller del av en sak där förlikning är tillåten.

3 §

En förlikning stadfästs på begäran av parterna.

Förlikningen stadfästs skriftligen av domstolen. Av avgörandet skall framgå saken som förlikningen gäller och förlikningens innebörd.

4 §

4 §

I brottmål må Domare förlikning ej tillåta, ther almän förargelse skedt, eller almän frid å kropp, lif, eller gods bruten är. Vil målsäggande förlikas om sin rätt i böter och ska-

Om förlikningen gäller samtliga yrkanden i målet, avslutas behandlingen av målet med stadfästelsen av förlikningen.

Om förlikningen gäller en del av målet,

Gällande lydelse

destånd; hafve ther lof til, och käre äntå then i saken, som å Konungens, Häradets eller stadens vägnar kära bör.

5 §

Varda parter, som förlikte äro, sedan stridige, huru förlikningen rätteliga förstås skal: eller säger enthera, thet han svikeliga förledd varit att ingå förlikning; söke han tå Domaren, som then gilladt, och förfare Domaren ther med, som sakens beskaf fenhet fordrar.

Föreslagen lydelse

fortsätter rättegången i fråga om målets övriga delar.

5 §

Avgöranden av domstol i en sak som gäller stadfästelse av förlikning får överklagas med iakttagande av vad som är föreskrivet om sökande av ändring i dom som har meddelats av domstolen i fråga.

Denna lag träder i kraft den 20 .